

Калуга В.Ф.

**МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Навчальний посібник

**Київ
2019**

УДК 111.11 : 111.32 : 572.025 (072)

ББК 87.21

К 17

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Національного університету біоресурсів і природокористування України (*Протокол № 5 від 28.12.2019 року*)

Рецензенти:

Білан С.О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Неліпа Д.О., доктор політичних наук, доцент

Павлова О.Ю., доктор філософських наук, професор;

К 17 Інформація у бутті людини та у професійному оперуванні : навчальний посібник / В.Ф. Калуга – Київ : НУБіП України, 2019. – 145 с.

ISBN

Зміст навчального посібника відповідає навчальній програмі дисципліни «Міжнародна інформація». Посібник містить робочу інформацію для студентів, аспірантів та викладачів закладів вищої освіти.

УДК 111.11 : 111.32 : 572.025 (072)

©Калуга В.Ф., 2019

©НУБіП України

ISBN

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Калуга Володимир Федорович – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України. У 2000 році закінчив філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, отримавши спеціальність політолога.

Набутий досвід успішно застосовував та розширяв, стажуючись по програмі «Помічник Голови Комітету Верховної Ради України», а далі працюючи у Центральному штабі однієї з провідних політичних сил України, а також помічником народних депутатів.

Розширенню професійного досвіду сприяла також аналітична та журналістська діяльність.

ЗМІСТ

1. Інформація як феномен буття та явище соціального існування людини	7
1.1. Суть феномену інформації як вона може бути і як її прийнято трактувати	7
1.2. Властивості та джерела інформації	10
1.3. Відомості як зразок соціально значимої інформації	11
1.4. Комунікація як спосіб поширення соціально значимої інформації та її функції і класифікація	12
1.5. Теорії комунікації	16
• теорія технологічного детермінізму Маршалла Маклюена	
• теорія культивуації Джорджа Гербнера	
• критична теорія комунікації (соціологія масових комунікацій) на базі моделі «кодування-декодування» Стюарта Гола	
• теорія соціального навчання Альберта Бандури	
• теорія порядку денного або «Agenda-setting» Максвела Мак-Комбса і Дона Шоу	
• теорія спіралі мовчання Елізабет Ноель-Нойман	
• інформаційна теорія комунікації Клода Шенона та Воррена Вівера	
• теорія символічного інтеракціонізму Джорджа Герберта Міда	
• теорія когнітивного дисонансу Леона Фестингера	
1.6. Суть уявлення та знання, їх співвідношення з інформацією	22
1.7. Проблема інформаційного шуму та дезінформації	26
1.8. Відомості (електронні дані), їх когнітивне навантаження	29
1.9. Джерела та класифікація відомостей/інформації	32
1.10. Конфіденційна інформація, її природа і властивості	38
1.11. Феномен «експертне знання», його суть, функціональне навантаження у інформаційному просторі	40
1.12. Суб'єктивна та об'єктивна інформація. Суб'єкт як інформаційний посередник	42
1.13. Симулякр як своєрідна «матерія» інформаційного простору	46
1.14. Мем (інтернет-мем), його природа і місце у інформаційному світі	49
1.15. Фрейм як інформаційна одиниця «картини світу»	51
1.16. Ситуація людини як інформаційно зумовленої істоти	52
2. Міжнародна інформація, її природа і ключові характеристики. Джерела міжнародної інформації та інформаційні ресурси	57
2.1. Поняття міжнародної інформації, її місце та роль у системі міжнародних відносин	57

2.2.	Функції міжнародної інформації і їх характеристики	59
2.3.	Структурні підрозділи міжнародної інформації	61
	<ul style="list-style-type: none"> · інформаційний простір · інформаційна політика · інформаційна стратегія · інформаційний потенціал · інформаційні ресурси · інформаційний продукт · інформаційна могутність 	
2.4.	Процес безперервного зростання інформації з огляду на науково-технічний прогрес та соціально-культурний поступ	66
2.5.	Явище інформаційного вибуху, його основні етапи, причини та наслідки	69
2.6.	Глобальні проблеми у сфері міжнародної інформації та шляхи їх вирішення	72
2.7.	Відкрита та закрита (конфіденційна) інформація, її характеристики	76
2.8.	Центри збору і накопичення міжнародної інформації, особливості їх функціонування	79
2.9.	Принципи міжнародних інформаційних відносин та функції міжнародної інформації	82
	<ul style="list-style-type: none"> · принцип гарантованості права на інформацію; · принцип відкритості та доступності інформації; · принцип свободи обміну інформацією; · функції інформації в розрізі обміну інформацією; · принцип достовірності і повноти інформації; · принцип свободи вираження поглядів і переконань; · принцип правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; · суверенне право бути поінформованим та усвідомлювати умови (перспективи) власного та інших існування і діяльності; · презумпція непорушності меж (недоторканості) приватного або національного існування суб'єкта; · принцип захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя; · способи існування та функціонування суб'єктів інформаційних відносин 	
2.10.	Суб'єкти та об'єкти міжнародних інформаційних відносин	95
2.11.	Стан доступу до інформації у країнах з різним рівне соціально-економічного розвитку	97

2.12.	Зміст діяльності фахівця з міжнародної інформації	102
3.	Інформаційне суспільство, його природа і властивості	107
3.1.	Суть інформаційного суспільства, його провідні критерії та ознаки	107
3.2.	Типи (розбудови) інформаційного суспільства	114
4.	Міжнародна, європейська та вітчизняна інформаційна політика. Інформаційна стратегія	129
4.1.	Суть явища інформаційної політики, принципи здійснення інформаційної політики	129
4.2.	Принципи і напрями здійснення інформаційної політики	137

Інформація як феномен буття та явище соціального існування людини

1.1. Суть феномену інформації як вона може бути і як її прийнято трактувати

Світ, тим більше сучасний техногенний, принципово не можливо уявити позбавленим будь-якої інформації – чогось такого, що (раціональному) пізнанню відкривається, насамперед, як його, світу, основа – така собі зв'язуюча поміж собою усі елементи системи субстанція. Тобто, інформація є своєрідним «наповненням» системи, котре дозволяє,

- по-перше, обмінюватися, якщо вірити останнім дослідженням окремих фізиків, миттєво, знову ж таки, інформацією про стан кожного елемента та системи як дечого якісно нового у порівнянні із сукупністю тих же таки елементів;
- по-друге, підтримувати деяку синхронність змін як в усіх елементах системи, так і системи загалом;
- по-третє, встановлювати, підтримувати та відновлювати цілісність системи, у т.ч. завдяки безперервному миттєвому обміну інформацією.

Між тим, оскільки цивілізована людина ідентифікує сам світ і все у ньому суще як різного роду і різної складності конструкти, зокрема механізми, у т.ч. і біологічного походження, за типом ньютонівської механістичної теорії світу, то і інформація сприймається переважною більшістю представників людства як деяке породження дії (функціонування) різноманітних механізмів, у т.ч. біологічного походження, себто, наприклад, мозку, зокрема як сукупності нейронних зав'язків, що продукують, поширюють, транслують, приймають, зберігають та трансформують інформацію у тому чи іншому вигляді.

Таким чином, механістичний підхід до розуміння природи інформації зводить останню, по-суті, до рівня відомостей, такого собі засобу нарощування порогу поінформованості індивідуального або ж колективного суб'єкта, а також системи як певного прояву виокремленого саморегульованого буття про певний предмет цікавості чи інтересу, дослідницької або пізнавальної активності.

Подібне розуміння суті інформації зафіксоване, між іншим, в англійському варіанті Wikipedia: «Information is the resolution of uncertainty; it is that which answers the question of "what an entity is" and thus defines both its essence and nature of its characteristics. Information relates to both data and knowledge, as data is meaningful information representing values attributed to parameters, and knowledge signifies understanding of a concept. Information is uncoupled from an observer, which is an entity that can access information and thus discern what it specifies; information exists beyond an event horizon for example. In the case of knowledge, the information itself requires a cognitive observer to be obtained»¹. При цьому, вітчизняний варіант

¹ Інформація є засобом подолання невизначеності; це те, що дає можливість відповісти на питання про те, чим є той чи інший прояв існування, таким чином розкриваючи сутність та природу чого б то було. Інформація пов'язана як із даними, так і зі знаннями, зважаючи на те, що дані розкривають строго кількісні та якісні параметри чого б то

масово тиражованого за посередництва вікіпедії визначення інформації, м'яко кажучи, значно лаконічніший.

Між тим, у запропонованому ракурсі бачення суті феномену інформації це невід'ємне явище у життєдіяльності людини виявляється цілком зрозуміле, умовно кажучи, посередньому сучаснику, який з огляду на низку обставин принципово не терпить (панічно боїться) невідомого і завжди мусить про все, з чим він так чи інакше стикається в дійсності, сформулювати певне уявлення, як правило, шляхом надання визначення або формування відповідного до свого рівня усвідомлення (осознанности рос.) пояснення тому чи іншому феномену, речі чи процесу.

Отож сучасник, спираючись на здобутки науки як однієї зі сфер людської (пізнавальної) активності, має справу не зі знанням чого б то було, на разі інформації, а з певним, тією чи іншою мірою упорядкованим уявленням.

Проте уявлення, тим більше враження, а також визначення та пояснення як продукт інтерпретації – такого собі «механізму» пізнання – завжди носять тенденційний (інтенційний) характер, будучи відносними, а отже і неспростовно множинними. Тобто кожен суб'єкт когнітивної діяльності формує і тримається, як правило, надалі до певної міри індивідуального уявлення про щоб то було. Разом з тим, множинність часто схожих, а іноді й явно відмінних чи й конфронтаційних між собою уявлень, представлених зокрема за посередництва визначень і пояснень одного й того ж феномену (речі, явища, процесу) красномовно свідчить про те, що суть самого явища є принципово непізнаваною, а отже і непізнаною на поточний момент існування. Очевидно, І. Кант як і численні послідовники та прихильники кантової гносеології десь досить близько біля істини, коли говорять про «річ у собі», як близько і М. Гайдегер, говорячи про те, що речі світу як і сам світ відкриваються у пізнавальній активності людини не безпосередньо, а у своєму функціональному навантаженні або як ціннісні предикати, тоді як, «доповнивши сенсительні якості речі ціннісними предикатами, ми могли б доконечно визначити практичну річ, тобто річ, як вона першопочатково виявляє себе в світі»² (Хайдеггер, 1998: 190).

Відтак, довідкова та наукова література як і будь-які інші інформаційні джерела, тобто джерела відомостей, оперують численними визначеннями інформації як феномену світу. Природно, частина таких визначень носить чисто

було, тоді як знання несуть в собі розуміння суті, знову ж таки, чого б то було. Інформація є дечим відмінним від суб'єкта, який її фіксує. За самим суб'єктом закріплена потенція добувати та розпізнавати інформацію відповідно до своїх намірів чи інтересу. Як наслідок; інформація існує за межами горизонту подій. У вигляді знання інформація вимагає наявності когнітивного спостерігача як продуцента такого знання.

² «Інакше, нам ніколи не вдасться вийти за межі осмислення світу як природи, якщо ми, на думку Гайдегера, не відмовимося, по-перше, від “своєрідного екземплярного трактування світу”, де річ розглядається так, ніби вона дана першопочатково в ізолюваному вигляді; по-друге, від специфічної теоретичної об'єктивації світу, що приховує за собою власне реальність світу. До цього часу світ залишатиметься позбавленим власної світовості. А для того, щоб переосмислити домінуючу парадигму світу, Гайдегер звертається до прояснення способу буття сущого, котре ставить питання про буття сущого» (Калуга, 2008: 24).

прикладний характер, виказуючи, чим виявляється інформація строго в конкретних умовах та обставинах і що з нею, обмеженою параметрами змісту і об'єму часткою інформації, потрібно чи можна робити.

Проте усе різноманіття визначень інформації та спроб відобразити її природу або сутність можна звести фактично до єдиного знаменника, який радше розкриває обмеженість пізнавальних можливостей людини, а отже і встановити природу чого б то було, наразі інформації, аніж є чистим знанням, що безпосередньо розкриває чи апелює до дійсності. Цією загальноприйнятою константою є твердження про те, що інформація відображає дійсність як вона є. І, очевидно, це було істинне твердження, якби не одне але. Та інформація, яка є предметом осмислення вже не є чистою інформацією, а опосередкованою мисленнєвим апаратом суб'єкта. А як функціонує мисленнєвий апарат і чи здатний він відобразити адекватно дійсність, встановити, як показує досвід, накопичений сучасним людством, принципово не можливо. Тому твердження: «інформація відображає дійсність» є, по-суті, аксіомою, тобто таким собі предметом домовленості щодо істинності цього твердження. І ніяк не більше.

За послідовного розгляду викликає певні сумніви щодо істинності й інше масово поширене твердження щодо певної, нібито явної властивості інформації. Йдеться про, по-суті, переконання у тому, що оперування інформацією оптимізує управління дійсністю. Зокрема, оскільки інформація завжди є предметом для роздумів та міркувань, суб'єкт, який спирається на інформацію у своїй активності, опиняється перед теоретичним вибором, пов'язаним зі спектром допустимих чи припустимих варіантів. Проте множина варіантів вибору красномовно говорить про те, що суб'єкт лише здогадується або припускає, з чим має справу, а не докорінно знає. Знання передбачає пряму дію (реакцію), а поінформованість тягне за собою сумніви та вагання. До дії ж підштовхує сама дійсність. Тому людина діє, спираючись на інформацію, як правило, «методом наукового тика», а не строго адекватно до умов і обставин, адже опосередкована, тобто відображена у свідомості інформація не розкриває дійсність як вона є, а лише уявлення та враження, певним чином змодельовані у свідомості³.

Між тим, американський дослідник Дж. Аркілла (John Arquilla) вдається до подолання суто прикладного трактування феномену інформації, коли інформація ідентифікується як дещо, що передається та поширюється. Він тяжіє до такого собі структурного бачення суті інформації, відповідно до якого остання сприймається як деяка субстанція, покладена в основу структури чого б то було. Відтак, всяка зміна інформації про що б то було тягне за собою трансформування самої структури відповідно (Arquilla, 1997: 47-48).

³ «...Договірні правда тримається на ідеях, які відповідають стану розвитку суспільної думки в тому чи іншому соціумі. Образно-понятійний апарат, який використовується для осмислення тих ідей, у багатьох випадках пов'язаний з уже забутими стародавніми знаннями» (Чумаченко, 2009: 217).

Подібний підхід до розуміння суті інформації, до речі, нашоюхує на досить глибокі роздуми, зокрема з приводу самого буття і всього, що існує. Всяке існує, будучи змінним, водночас залишається тим же самим, себто зберігає свою ідентичність, яка є при цьому динамічною. Відтак, можна дійти припущення, що перманентної зміни зазнає структура існуючого, а отже й інформація про існуюче, тоді як сама суть існуючого або його природа залишається не змінною. Оскільки ж природа є, як показує досвід, непізнаваною, то вона є також неінформативною. Інформативною є лише структура існуючого. Дослідженням якої, між іншим, і займаються дослідники, а ними за своєю природою є всі (живі, а отже мислячі) істоти без винятку. Тобто кожна істота отримує інформацію про що б то було, що потрапляє в поле її уваги та/або сприйняття (відчуття щонайменше). Останнє є еквівалентом дослідження структури чого б то було і у кінцевому варіанті – визначення з функціональним навантаженням або місцем і роллю в існуванні дослідника того, що перебуває в полі його, знову ж таки уваги та/або сприйняття.

1.2. Властивості та джерела інформації

Природно, про щоб не йшлося, висвітлення його суті, осмислення природи або що відбувається строго за посередництва контексту – деякої системи, котра існує, як виявляє поточна практика, раніше всякого спілкування та мовлення і відповідальна за наповнення змістом будь-яких понять з допустимим люфтом для їх трактування. Тобто контекст виконує функцію посередника, який дозволяє носіям інформації під час обміну нею бути зрозумілими одне одному та третій стороні. Тож, врешті-решт, з інформацією неспростовно має справу всяка істота без винятку, але як цей феномен відкривається будь-якій істоті, відмінній від людини, людина лише формує певне враження, покладаючись на власний досвід, уявлення та враження. Тут має місце явище, так званої, евристичної інвестиції.

Відтак, з позицій людського бачення або ж трактування суті та природи інформації, останній притаманна **низка властивостей**, зокрема таких:

- вона цілком нейтральна щодо ціннісних чи критеріїв смаку, приміром, добра і зла, красивого та потворного;
- не підлягає розмежуванню за критерієм істинності, тобто встановленню факту відповідності чи спотворення дійсності, наприклад, інформація в чистому вигляді позбавлена ознак брехні чи правди;
- не зазнає дроблення, трансформації, зміщення співвідношення змісту та об'єму залежно від кількості споживачів/реципієнтів, як і не набуває нових якостей;
- швидкість поширення, принаймні, якщо мова йде про таку форму інформації як відомості залежить від особливостей посередника – засобу поширення;

- набувається, спотворюється чи втрачається з огляду на властивості джерела чи носія інформації відповідно;
- сприймається суб'єктом мислення завжди дискретно, тобто характеризується симбіозом об'єму та змісту, корі перебувають у прямій пропорційній залежності.

Разом з тим, з позицій соціально-економічного буття людини інформація набуває додаткових властивостей:

- за своєю суттю вона є таким ресурсом, який легше за інші проникає через усілякі перешкоди і межі;
- не має кордонів і не може бути обкладена податком;
- виступає як специфічний товар, якість якого не вивіряється звичним чином.

Між тим, говорячи властивості, важливо розрізняти *джерела інформації* самі по собі. Найпростіше виокремити безпосередні та опосередковані.

До *безпосередніх джерел* інформації належить усяке суще та буття загалом як вони є, тобто не відкриваються раціональному пізнанню, однак є основою для проявів, котрі і є предметом сприйняття лінійно мислячої істоти. Тоді як, до опосередкованих джерел інформації прийнято зараховувати різного роду наділених мисленням суб'єктів, котрі внаслідок своєї активності неспростовно продукують нову інформацію або піддають автоматичній інтерпретації систематизовану низку реакцій на подразнення, викликані внаслідок безпосереднього «зіткнення» з дійсністю або джерелом безпосередньої інформації. При цьому інтерпретація можлива тільки за умови наявності посередника, яким у першому наближенні виступає соціальне середовище, а загалом – контекст. Як наслідок, усяка інформація, опосередкована суб'єктом, завжди є соціально значимою інформацією – модерованою умовами та обставинами, що виказують особливості існування і функціонування соціального середовища або спільного (інтерсуб'єктивного) світу.

1.3. Відомості як зразок соціально значимої інформації

Таким чином, спираючись на вище сказане, можна сформулювати поняття соціально значущої інформації. Йдеться про повідомлення, передані будь-яким зрозумілим у кінцевому варіанті людині кодом, що містять у собі відомості про предмет пізнавальної цікавості. Отже, у кінцевому варіанті з позицій турботливого ставлення до дійсності інформація завжди уже автоматично зводиться до статусу відомостей. Відомості ж завжди передбачають посередника. Тому відомості за своєю природою, безумовно, є опосередкованими, а отже і інформація для соціальної істоти виявляється завжди опосередкованим явищем, котре відображає не саму дійсність, а суть та властивості самого посередника. Тобто кожен без винятку збагнений людині інформаційний факт має справу не з дійсністю чи її сегментом, а з проявами природи суб'єкта, що певним чином

відображаються у свідомості суб'єкта пізнання під тиском зовнішнього впливу, інакше кажучи, породжені внаслідок подразнення.

1.4. Комунікація як спосіб поширення соціально значимої інформації та її функції і класифікація

Соціально значима інформація, завдячуючи своїм існуванням посереднику, завжди передбачає канали поширення та обміну, а також специфічного простору як **комунікація**. Специфічність комунікації витікає зі своєї властивості розуму, якщо слідувати в контексті кантової філософії, оскільки «Кант зазначає, що аби проявитися, людський розум із необхідністю потребує наявності інших. В цьому полягає на його думку суть соціальності людини. Інакше кажучи, аби, по-перше, утвердитися в ідеї власного існування; по-друге, переконатися в правоті власних постулатів, приватно обмежений розум потребує «зустрічі», а точніше дискусії чи обговорення або й обміну думками з собі подібними. А це, між іншим, вказує на обмеженість людського розуму, його не самодостатність, а отже й нездатність осягати істину, а тільки надавати зміст всьому, що якимось чином представлено так чи інакше на рівні свідомості»⁴ (Калуга, 2008: 16).

Отже, людина, будучи соціальною істотою, є комунікативною, щонайменше за своїм становищем, оскільки, аби бути людиною, точніше, усвідомлювати себе людиною, неодмінно має обмінюватися думками з собі подібними: розуміти інших і бути зрозумілою для інших. При цьому, прийнято вважати, що приблизно сімдесят відсотків часу у стані бадьорості людина затрачає на підтримання комунікативного простору, як правило, автоматично. Очевидно, йдеться про монологи та діалоги в присутності інших. А коли взяти до уваги, що потік думок або, так званий, внутрішній діалог у свідомості людини в стані бадьорості триває практично невинно, то людина, виявляється, практично постійно комунікує. А те, що внутрішній діалог і є комунікацією свідчить хоча б той факт, що останній не можливий принципово без соціалізації індивіда, тобто його становлення в людському середовищі. До того ж внутрішній діалог індивідом ведеться від імені власного, а з іншого боку – від імені суспільства – наразі джерела усіх ціннісних орієнтирів, ідеалів, норм, приписів тощо. Тобто в індивідові фактично комунікує індивідуальне та колективне начало, які притаманні соціальній істоті за визначенням – без внутрішнього діалогу жодна мисляча істота принципово не може бути соціальною, а людина, як ми себе знаємо, неспростовно соціальна істота.

Таким чином, *основною властивістю комунікації⁵ є опосередкований контекстом (соціальним середовищем) цілеспрямований обмін інформацією, а*

⁴ Ханна Арендт своєю чергою, полемізуючи з Кантом, акцентує увагу на тому, що „для політики найважливішим є те, що люди, які наділені розумовими здібностями, потребують наявності собі подібних” (Arendt, 1982: 14)

⁵ Communication is the act of conveying meanings from one entity or group to another through the use of mutually understood signs, symbols, and semiotic rules (Wikimedia). Активність, спрямована на передачу відомостей від одного

також надання санкції чи виправдань щодо того чи іншого факту. При цьому прийнято, як правило, розрізняти такі *форми комунікації*:

- вербальну, невербальну;
- міжособистісну, групову, масову.

Між тим, з уваги переважної більшості дослідників дивним чином випадає розрізнення комунікації за принципом ключового спрямування, тобто інтровертну – по-суті, так званий, внутрішній діалог, що точиться поміж такими собі адвокатом, який обстоює егоїстичне начало індивіда, точніше оперує аргументами на користь виправдання дій та вчинків індивіда, та прокурором, що висуває обвинувачення від імені громадської думки спираючись на страх громадського осуду або й остракізму; а також екстравертну – звичне підтримання спілкування з іншим – особою, віртуальним суб'єктом, котрий втілює собою ту чи іншу інституцію, у т.ч. бога абощо.

Щоправда Ендрю Гріфін (Andrew Griffin) у своїх розмислах про суть комунікації та її прояви у безпосередньому існуванні і діяльності людини виділяє низку комунікаційних проявів, котрі класифікує як внутрішньо-персональні. Зокрема йдеться про самооцінку, внутрішню мотивацію, стиль мислення тощо.

Разом з тим, покладаючись на дослідницький доробок Джорджа Гербнера (Geogre Gerbner), автора «теорії культивації» та ідеї «синдрому злого світу» можна говорити про сутнісне розрізнення комунікації за ступенем опосередкування, хоча сам дослідник воліє розрізняти типи комунікації у прив'язці до, так званого, еволюційного поступу, точніше науково-технічного прогресу. Американський науковець угорського походження розмірковує над особливостями комунікації в доіндустріальний період, коли мало місце спілкування, так би мовити, дивлячись одне одному в очі; в період індустріального буму, породженого технологічною революцією, коли з'явилися у вільному (масовому) доступі тиражовані джерела інформації, а, по-суті, і комунікації; в постіндустріальний період високих технологій, коли в розпорядженні масового споживача з'явилися аудіо-візуальні носії інформації та мобільні засоби зв'язку. Тож, відштовхуючись від згаданої щойно градації періодів становлення комунікації, цілком послідовно виокремити такі *типи комунікації*, притаманні сучасному людству:

- безпосередня – комунікатори перебувають у полі сприйняття одне одного;
- опосередкована – комунікатори своє спілкування ведуть за посередництва технічних надбань та писаного тексту;
- віртуальна – одним із комунікаторів є вигаданий герой, містичний образ або лідер наукової чи громадської думки, який з тих чи інших причин принципово не

суб'єкта до іншого за посередництва зрозумілих для обох суб'єктів символів та знаків, особливості поєднання яких упорядковані правилами граматики.

може вступити в полеміку особисто, а від його імені це робить ініціатор віртуальної комунікації;

- знеособлена – комунікація індивіда з програмами або зі штучним інтелектом.

До речі, віртуальна комунікація у згаданому щойно плані притаманна цивілізованій людині, скільки вона себе пам'ятає. Йдеться про спілкування з вищими силами, творцем, предками, ненародженими дітьми, уявними коханими абощо. Звичайно, віртуальна комунікація обиралася окремими філософами, аби вступити у таку собі полеміку з тим чи іншим «стовпом» філософування; громадськими діячами задля полеміки з удаваним опонентом; пересічною людиною з припустимою персоналізованою причиною своїх негараздів чи клопотів.

Зрештою, будучи невід'ємною, себто базовою частиною людського буття, комунікація сприймається, з одного боку, як само собою зрозуміле явище, а з іншого боку – виявляється незбагненим явищем, над осмисленням суті якого вправляються численні мислителі, ведучи поміж собою досить жорстку полеміку. Відтак, на початок ХХ століття сформувалася низка **точок зору на суть комунікації**, котрі певним чином узгоджувалися, доповнюючи одна одну:

- комунікація як механізм та засіб моделювання інтерсуб'єктивної картини світу та управління масовою свідомістю;

- розвіювання семантичного туману, тобто механізму подолання непорозумінь внаслідок пошуку спільних підстав для інтерпретації тих чи інших явищ, процесів, речей та фактів – спільного бачення;

- системні спроби донесення індивідуальних уявлень та переживань до відома інших шляхом їх кодифікації, тобто трансформації і поширення інформації про ірраціональний індивідуально обмежений потік буття особи до рівня раціонально сприймабельного уявлення, доступного для усвідомлення іншими;

- спосіб і механізм встановлення індивідуальної відмінності, інакшості щодо оточуючих; засвічення власної особистості та/або унікальності;

- засіб мобілізації та систематизації спільних (групових) дій.

Зрештою, осмислюючи феномен комунікації, як і будь-який інший феномен схожого порядку, дослідник стикається зі своєрідним парадоксом, на який у поточному житті не звертається, як правило, увага. З одного боку, будучи атрибутом буття людини, комунікація виявляється як само собою очевидна і ясна річ, що супроводжує людину впродовж всього її життя. З іншого боку, суть комунікації залишається недоступною для усвідомлення раціональним шляхом. Принаймні, відкритим залишається питання, якою б була людина і чи взагалі вона можлива поза комунікацією і, як наслідок, яка дійсна функція комунікації в бутті людини?

Природно, над проблемою комунікації так чи інакше замислювалося чимало непересічних особистостей, скільки знає себе людство. Зокрема, з останніх ґрунтовних робіт по згаданому напрямку світ побачило монографічне дослідження Джона Дарема Пітерса «Слова на вітрі: Історія ідеї комунікації» (John Durham Peters. *Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication*). За ключове завдання своєї розвідки американський мислитель ставить «виявлення джерел сучасних ідей комунікації, а також спроба з'ясування того, чому в наш час спілкування так часто супроводжується відчуттям загнаності у глухий кут» (Пітерс, 2005: 12). При цьому, книзі притаманне явне сентиментальне начало, оскільки у ній читається поміж рядками печаль щодо нездійсненої мрії про «єднання душ» за посередництва комунікації. Нездоланність екзистенціальної відчуженості представників людства, що прослідковується на рівні комунікації зокрема, очевидно, не в останню чергу, на думку Пітерса, пов'язана з такою собі нетерпимістю до «очевидних недосконалостей мовної діяльності і обмежень у людських взаєминах» (Пітерс, 2005: 15).

Відтак, Дж. Пітерс акцентує увагу сучасника на тому, що у постмодерному світі, умовно кажучи, природна, на відміну від вимушеної або ділової, комунікація стала «великою проблемою». Себто у спілкуванні здебільшого зникла легкість, невимушеність та безпосередність. Комунікативна взаємодія обросла звідусіль мовними шаблонами та «коректними» текстуальними зворотами, що часто призводить до враження про те, що спілкування обертається для багатьох таким собі «прокляттям» – примусом до утримування себе в межах дозволеного, прийняттого чи санкціонованого громадською думкою, нехтуючи спонтанністю, чистим прагненням до засвідчення дійсних своїх переживань та ставлення до чого б то було. Хоча сам Дж. Пітерс воліє бачити в сучасній комунікації такий собі жест благословення – комунікуюча істота безумовно має автоматично тяжіти до прогресу та саморозвитку, принаймні розширення меж світогляду, а отже і світосприйняття. Між тим, подібний романтично-піднесений підхід до трактування «місії» комунікації з огляду на злигодні сучасної людини ой як спірний. Зокрема, йдеться про те, що сучасній цивілізованій спільноті притаманні «тривоги з приводу того, як досягти контакту з людьми, далекими і близькими» (Пітерс, 2005: 22).

Іншими словами, сучасник явно стикається з труднощами донесення певного континууму, тобто поєднання об'єму і змісту, такої собі логічно самодостатньої чи змістовно завершеної «порції» інформації у тому вигляді, який відкривається «ретранслятору», без того, аби інформація не зазнала суттєвої трансформації внаслідок її інтерпретації «приймачем» або «реципієнтом». А відтак, перебуваючи під тиском схильності прислухатися винятково до власного внутрішнього коментаря з приводу наданої інформації, сучасник опинився у ситуації критично обмеженої ініціативності, коли всякий контакт встановлюється, як правило, за

наявності і сприяння посередника, ким чи чим би той виявився: діловими відносинами; обставинами зустрічі чи авторитетною думкою абощо.

Аби все ж більш-менш глибоко і послідовно прояснити суть феномену «комунікація» Дж. Пітерс, зрештою, вдається до розгляду змістовного наповнення і вживання терміну «комунікація» у історичній ретроспективі. Сам термін, очевидно походить від латинського дієслова «communicare». Останнє у перекладі на українську означає «наділяти», «розділяти» чи «робити спільним». У першопочатковому застосуванні згадане дієслово не було сполучене зі здатністю людини у її множині до спілкування за посередництва конструктивів із символів, а також з ідеєю порозуміння між комунікантами. Згадане дієслово, до речі, не лише у латинській, але й, наприклад, у англійській мовах за провідне змістовне наповнення мало «наділення» належністю або «залучення» до певної обраної – елітарної та/або закритої спільноти. Ваги подібній думці додає ще й той момент, що похідне від «communicare» «communicant» виказує чи називає того, хто, так би мовити, причастився, себто долучився до чогось сокровенного, потаємного, артефакту, належного священній спільноті чи сакральному просторові. Тому, з огляду на подібне трактування поняття «комунікація» у первинному її застосуванні, останнє виказувало факт входження і, як результат, належності до певного замкненого соціального простору внаслідок вчинення певної низки дій (виконання ритуалів), внаслідок чого констатується настання нової ситуації щодо «неофіта» – він стає посвяченим. Отже, у первинному своєму вживанні поняття «комунікація» радше пов'язане з набуттям нового статусу, відкриттям себе у новому статусі, аніж з повсякденною передачею чи обміном інформацією.

Очевидно, трансформація змістовного наповнення поняття «комунікація» зумовлена, окрім іншого, поступовою ойкуменізацією, тобто поширенням домінанти однієї, умовно кажучи, іудо-християнської за своєю природою, ідеї на всі етноси і культури світу, а далі й глобалізацією, що призводило до, з одного боку, розмивання чистоти етносів шляхом змішування рас і народів, а отже й демонтування етнічного сакрального, носіями якого була замкнена група посвячених (жертів, волхвів абощо), а з іншого – нарощування чисельності населення землі, а отже й втрати представником маси спроможності прийняти сакральне як частину свого буття, бо для представника маси сприймабельні винятково, мовою сучасності, «попса» або «ширвжиток».

1.5. Теорії комунікації

Загалом, існує чимало розвідок у царині дослідження комунікації в усіх її, так би мовити, зрізах та іпостасях. Безумовно, до провідних серед решти інших прийнято зараховувати, до прикладу, такі:

- *теорія технологічного детермінізму Маршалла Маклюена:*

теорія, в основі якої покладено редукціоністський підхід: результати праці, відображені у розвитку технологій у спільноті, напряду визначають особливості прогресу самої спільноти та її культурного середовища. Тобто, коротко кажучи, особливості розвитку виробництва визначають рівень розвитку свідомості, індивідуальної та колективної. Прийнято вважати, що вперше до публічного обігу термін «технологічний детермінізм» наприкінці ХІХ століття ввів американський економіст і соціолог Торстейн Вебель. Його послідовник Кларенс Ейрс довів цю теорію до крайнього виразу, запропонувавши ідею «радикального технологічного детермінізму». Проте, світу згадана теорія найкраще відома у прив'язці до імені Карла Маркса та його ідеї соціально-економічних формацій. «Технологія марширує семимильними чобітьми від однієї нещадної революційної перемоги до іншої, зриваючи старі заводи і підприємства, метаючи нові процеси з жахливою швидкістю» (Чарльз А. Бірд);

- *теорія культивування Джорджа Гербнера:*

теорія, що за свою основу бере результати, отримані в ході реалізації дослідницького проекту «Культурні показники» (Cultural Indicators) на базі Пенсильванського університету (м. Філадельфія) на чолі з Джорджем Гербнером і Ларрі Гроссом. Згадана теорія і низка висновків у її контексті виявилися чи не найцитованішими в другій половині ХХ століття. Метою дослідження було виявити рівень та особливості такого явища як телезалежність, що безпосередньо пов'язане з ефектом TV-програмування. Таким чином, кінцевий результат низки системних досліджень полягав у виявленні і відстеженні особливостей культивування (маніпулятивних) впливів телевізійних програм, політики ефіру та телебачення (кіно у т.ч.) загалом на світогляд і, як наслідок, на світобачення та світоставлення як індивідів, так і груп (мас). Показовим у контексті даного дослідження було вивчення взаємозалежності між демонстрацією сюжетів, у яких у тому чи іншому ракурсі представлено насилля на екранах, з одного боку, та особливостями поведінки і ставлення до насилля представників американської спільноти, з іншого;

- *критична теорія комунікації (соціологія масових комунікацій) на базі моделі «кодування-декодування» Стюарта Гола:*

теорія виходить з того, що попри нібито очевидну властивість практично кожного індивіда по-своєму інтерпретувати те чи інше повідомлення (вісті), все ж на практиці виявляється, що особливості тлумачень, їх, так би мовити, ціннісно-змістовний вектор визначається насамперед соціальною приналежністю індивіда та специфікою певних обставин і умов існування, притаманних тій чи іншій соціальній страті, до яких належить згаданий індивід. При цьому С. Гол схилився до думки про те, що «по-перше, відправники повідомлень обирають спосіб кодування повідомлень залежно від своїх ідеологічних та інституційних цілей і задля їх досягнення маніпулюють мовою та засобами масової інформації

(повідомлення у ЗМІ містять „запрограмований варіант тлумачення” або те, що зараз називають „спін” (spin)). По-друге, отримувачі повідомлень (декодувальники) зовсім не зобов’язані сприймати повідомлення так, як їх замислили відправники; навпаки, вони можуть чинити опір і чинять його ідеологічному впливові, застосовуючи інші, часом діаметрально протилежні варіанти тлумачення, сформовані на підвалинах своїх власних уявлень і життєвого досвіду» (McQuail, 1994: 53). Відтак, у бірмінгемському Центрі досліджень сучасної культури була здійснена низка пілотних досліджень, спрямованих на виявлення «запрограмованих варіантів тлумачення». Як наслідок, було встановлено, що є три ключових базових коди, які визначають загальні особливості інтерпретації індивідом того чи іншого повідомлення в межах зумовлюючої платформи, себто соціального кластера і притаманних йому особливостей загальної культури: домінантний, невизначений та опозиційний. Домінантний код дозволяє певним чином індивіду синхронізуватися зі змістом повідомлення, тобто приймати його належне твердження, не піддаючи критичному мисленню. Невизначений код у загальному синхронізує індивіда зі змістом повідомлення, проте санкціонує його на слідування «праву винятку», себто, загалом – не можна, але в його конкретній ситуації – дозволено, принаймні, виправдано. Опозиційний код спонукає індивіда протистояти приписам чи твердженням повідомлення;

- *теорія соціального навчання Альберта Бандури:*

теорія виходить з базового твердження про те, що людина здатна наслідувати моделі поведінки інших людей в ході власного становлення та розвитку. Тобто індивід не виробляє кожного разу нові реакції на незвичні або незнайомі умови та обставини, у яких себе віднаходить, а копіює доступні для сприйняття моделі поведінки оточуючих, при цьому встановлюючи факт «належного» та «неналежного» копіювання, покладаючись на мислення. Тобто поведінка копіюється або унаслідується в разі співпадіння низки соціальних статусів і характеристик «зразка» для наслідування та того, хто наслідує. Або ігнорується з огляду на явні критичні відмінності між «зразком» і тим, хто потребує засвоєння нових моделей поведінки. Таким чином відбувається процес соціального навчання і становлення підростаючого покоління, що спирається у своєму розвитку на вже наявний досвід, акумульований у спільноті, а не лише на винятково індивідуально набутий досвід. Відтак, комунікація є засобом донесення/залучення до вже наявних зразків досвіду і відповідних моделей поведінки та реакцій на оточуючий світ. Між тим, певна унікальність дослідницьких висновків А. Бандури полягає у тому, що він бере до уваги факт, так званої, випадковості, себто випадкові зустрічі та випадкові події, які суттєво впливають на формування індивіда. Таким чином дослідник уникає сліпої домінанти раціоналізму, повертаючи ірраціональному чиннику, хай би як його

називали від долі до волі божої, чільне місце у бутті людини. По-суті, останнє виводить теорії на рівень констатації, умовно кажучи, духовної елітарності або покликаності: не зважаючи на оточення і явні чинники, окремі індивіди внаслідок «втручання» ірраціонального чинника можуть давати неочікувані зразки поведінки, точніше дій та вчинків;

· *теорія порядку денного або «Agenda-setting» Максвела Мак-Комбса і Дона Шоу:*

суть згаданої теорії, очевидно, чи не якнайкраще відображає ідея американського історика науки Бернарда Коена: «The press may not be successful much of the time in telling people what to think, but it is stunningly successful in telling its readers what to think about»⁶. Таким чином, робоче припущення даної теорії полягає у тому, що інформаційні (новинні) повідомлення, поширювані за посередництва ЗМІ, не є просто сукупністю висвітлюваних фактів, що послідовно відображають реальність, а цілеспрямовано формують певні враження завдяки технологіям інформаційного конструювання відповідних асоціативних рядів, редагування змісту висвітлюваного матеріалу тощо. Операторами інформаційного маніпулювання або, так званими gatekeepers («вартовими») виступають на різних етапах формування новинного блоку лідери громадської думки, власники мас-медіа, топ-керівники, редактори та журналісти, тобто ті, хто в тим чи іншим способом виявляється посередником між фактом/подією та їх інформаційним споживачем у вигляді відомостей чи новин.

Акцентуючи увагу громадськості на тих чи інших подіях або ж залишаючи їх у «тіні», ЗМІ мають властивість формувати, так звані, порядок денний, тобто створювати поточну загальну картину того, що, де і як діється у світі, країні чи певному регіоні абощо;

· *теорія спіралі мовчання Елізабет Ноель-Нойман:*

теорія за аксіоматичні твердження бере три ключові положення про те, *по-перше*, що, людям притаманне неусвідомлюване ними відчуття «приналежності» до чогось, що є відмінним і більшим за суму чистих присутностей представників спільноти і схоплюється зокрема за посередництва громадської думки або «відчуття ліктя» ближнього. *По-друге*, за надто малим винятком в людині практично «вкорінений» страх самотності, що схоплюється більшістю як страх бути підданим остракізму чи ізоляції, що, відповідно, спонукає обирати такі моделі реакції на оточуючий світ та його виклики, які б гарантували індивіду його визнання іншими за «свого». *По-третє*, переважна більшість схильна йти «шляхом найменшого спротиву» та бути провідником і поширювачем найпопулярніших ідей, що охоплюють собою значні маси, що створює ефект латентного масового психозу або своєрідної «одержимості» тією чи іншою ідеєю.

⁶ Преса може виявитися малоуспішною у справі спонукання людей мислити [загалом], проте є приголомшливо переконливою щодо порад, про що саме [і як саме] думати» (Agenda-Setting Theory / Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.ou.edu/deptcomm/dodjcc/groups/02B2/Literature_Review.html)

Відтак, переважна більшість індивідів схильна висловлюватися не так, якби їм того дійсно хотілося або на те виникають внутрішні поривання, а так, як того, на їх думку – до того ж, досить часто виправдану, хочуть чути інші.

Таким чином німецький соціолог Е. Ноель-Нойман, прагнучи знайти дійсну причину тому, чому величезні маси людей час-від-часу просто «сліпо хапаються» за певні ідеї, практично стають їх, ідей, заручниками попри критичне мислення та здоровий глузд, сформувала припущення про «спіраль мовчання». Його суть полягає у тому, що вичерпна більшість індивідів фактично автоматично воліють змовчати у разі, якщо їхнє бачення не співпадає з доміантним баченням, тим більше, вступає із ним у конфлікт; в іншому разі – цілеспрямовано висловити змодельовану думку, синхронну з доміантною. Тож дослідниця «спіраль мовчання» ідентифікує як невідчужувану ознаку громадської думки: «Усі прояви громадської думки об'єднує поміж собою їх зв'язок із загрозою ізоляції для індивіда. Там, де індивід не може вільно висловлюватися та вчиняти на власний розсуд, а повинен враховувати погляди свого оточення, щоб не опинитися в ізоляції, ми завжди маємо справу з проявами громадської думки» (Ноель-Нойман, 1996: 48). Але з іншого боку, «шанс змінити або коригувати суспільну думку лишається за тими, хто не боїться бути ізолюваним. Говорячи і здійснюючи непопулярні речі, шокуючи більшість, вони здатні до неї достукатись» (Ноель-Нойман, 1996: 248);

- *інформаційна теорія комунікації Клода Шенона та Воррена Вівера:*

серед решти інших теорій щойно згадана теорія вирізняється міцною опорою на математичні розрахунки та принципи програмування у сфері комунікації, оскільки її, так би мовити, продуцентами є американські фахівці в галузі прикладної математики та родоначальники інформаційних технологій. Ключовий момент теорії пов'язаний з пошуком ефективних шляхів подолання неспростовної різниці між щонайменше об'ємом переданої та сприйнятої інформації і, як наслідок, її певного спотворення, викликаного втратами в ході передачі та внаслідок часткового розмивання у потоці інформаційного шуму. Дослідники дійшли висновку, що досягнення мети близького до ста відсотків об'єму інформації і, таким чином, ідентичної за змістом, можливо досягти внаслідок вчинення таких дій, як повторне (бажано системне) кількарразове дублювання переданої інформації, а також донесення однієї і тієї ж інформації до реципієнтами за посередництва різних каналів комунікації.

Дещо модифікував згадану модель італійський мислитель *Умберто Еко*, ввівши до системи обміну чи передачі інформації ірраціональний чинник, котрий позначив як «код» – таку собі систему ймовірностей, котрі дозволяють тією чи іншою мірою набувати резонанс чи опинятися в стані дисонансу «ретранслятору і «приймачу» інформації відповідно. Інакше кажучи, під поняттям коду розуміється ситуація поширювача інформації та ситуація споживача інформації відповідно.

Якщо коди співпадають, то споживач перебуває в стані здатності «почути» поширювача, в іншому випадку формується ситуація непорозуміння або несприйняття між комунікаторами. Зразком співпадіння кодів у даному контексті є ідентичне або явно близьке до ідентичного наповнення змістом понять, за посередництва яких доноситься/сприймається інформація;

- *теорія символічного інтеракціонізму Джорджа Герберта Міда:*

суть теорії полягає у тому, що всяка передача інформації, а отже і комунікація має опосередкований характер. І таким посередником між джерелом інформації та її «споживачем» є символ. Символом виступає як слово, точніше поняття, яке вказує на дещо, представлене в реальному (конкретне) чи віртуально (абстрактне поняття), так і жест, образ, а ще, як би це дивно звучало на перший погляд, синтаксис як певна (*наперед дана, себто додосвідна*) упорядкована система закономірностей, яка дозволяє обмінюватися символами, розраховуючи на певне порозуміння. Відтак, будь-яка комунікація носить неодмінно соціальний характер, оскільки соціальне і є тим континуумом, який містить у собі, зберігає і забезпечує передачу у покоління синтаксису. До речі, синонімічним у даному разі до поняття синтаксису є поняття контексту, а їх, так би мовити, персоналізованими носіями є аутентичні культури, в іншому варіанті – менталітети, притаманні кожній конкретній групі людей. Природно, аутентичні культури не є і принципово не можуть бути замкненими системами. Кожна із них має ядро та периферію. Периферіями аутентичні культури накладаються на чи проникають в одна одну, тим самим формуючи пласт загальнолюдської культури зі своєрідними «кодексами», представленими за посередництва, так званих, загальнолюдських цінностей;

- *теорія когнітивного дисонансу Леона Фестингера:*

дана теорія апелює до проявленого в досвіді кожної людини джерела або причини її активності – внутрішнього дисонансу, що дає про себе знати за посередництва низки відчуттів, що породжують негативні переживання на протигагу відчуттю задоволення. Оскільки ж констатація внутрішньої напруги відбувається за посередництва мислення (внутрішнього діалогу), то і наявний дисонанс автоматично сприймається як когнітивний, себто осмислена несумісність бажаного і наявного, що викликає роздратування. У контексті ж теорії когнітивного дисонансу останній породжується невідповідністю між уявленням про самого себе чи що б то було суб'єкта і зовнішнім баченням самого суб'єкта іншими або чого б то було. Останнє породжує напругу, викликаючи роздратування та підштовхує до певних дій, серед яких чільне місце, як правило, відводиться маніпулюванню інформацією. Суб'єкт, аби уникнути когнітивного дисонансу або має переглянути власні уявлення, звички чи схильності, або «вийти» з-під впливу неприємної інформації у той чи інший спосіб. Переважна більшість індивідів, будучи суттєво обмеженими щодо вольових ресурсів,

схиляються до того, аби якимось чином уникати дратівливої інформації або певним чином її спотворювати внаслідок своєрідних інтерпретацій.

Виявлена ситуація відкриває певні можливості щодо маніпулювання поведінкою та світоглядом значної частини представників спільноти, наприклад, шляхом надання тих чи інших аргументів на користь тих чи інших соціально значимих дій, вчинення яких вело б до ослаблення тиску когнітивного дисонансу або дисонансу загалом. Таким чином ЗМІ можуть спонукати до масових рухів, заворушень абощо, а з іншого боку викликати соціальну апатію, відмову від боротьби за дійсні цінності і права тощо.

1.6. Суть уявлення та знання, їх співвідношення з інформацією

Зрештою, наявність численної кількості теорій, не лише у даному випадку щодо природи комунікації, але в науці загалом, не залежно від того гуманітарний, природничий чи прикладний це зріз, як і наявність численних релігійних культів, між іншим, надто яскраво, аж так яскраво, що того не можуть і не хочуть помічати переважна більшість «затурканих» поважних «мислителів», висвітлює кілька базових або вітальних, себто поточних, котрі перебувають на повісті сьогодення, умовно кажучи, істин. По-перше, пізнавальні можливості людського розуму обмежені. Це повсякчас демонструє саме життя. Цей факт помітив і висвітлив, окрім інших, один зі стовпів філософії усіх часів і народів, скільки себе пам'ятає людство, Імануїл Кант. По-друге, теоретизуючи, людина жодним чином не має справи, ані з дійсністю як вона є, ані зі знанням відповідно. Предметом і результатом міркувань є винятково уявлення, з яких і формується реальність – така собі інтерсуб'єктивна картина світу або сам світ. По-третє, концентруючись на пізнанні як нібито єдиному способі досягнення дійсності, людина відмовляє собі у можливості скористатися іншими, притаманними їй від природи, засобами схоплення дійсності, бездумно вважаючи останні вигадкою. Таким чином людина в'язне в багні буденної затурканості, приймаючи те як належне і єдино можливий спосіб існування⁷. Інакше кажучи, людина у масі своїй тримається логіки буднів і жодним чином навіть припустити не наважаються, що безпосереднє сприйняття відкриває дійсність як вона є⁸.

Але щоб сутнісно розрізнити дійсність та реальність для початку, очевидно, прояснити, чим же є насправді уявлення і як воно формується; *чим є знання і яка його природа; зрештою, як уявлення та знання співвідносяться поміж собою та з інформацією.*

⁷ «Людина як подвійно унікальна істота цікава ще й тим, що наділена властивістю доволно формувати образи та враження, а отже творити свою, штучну реальність. Відповідно вона перманентно перебуває в небезпеці опинитися в пастці власних ілюзій і залишатися там тривалий час, іноді аж до кінця своїх днів. Тому буденна людина автоматично позбавлена певності (навіть попри те або й з огляду на те, що вона може виявитися закоренілим фанатиком) щодо всього, з чим вона має справу, на що направляє свою увагу та активність» (Калуга, 2014: 27).

⁸ «Пізнання наділене можливістю приховувати те, що початково доступне схопленню поза пізнавальною діяльністю» (Хайдеггер, 1998: 127).

У поточному існуванні найчастіше під знанням прийнято розуміти такий собі «продукт» пізнавальної діяльності – по-суті, наслідок реалізації властивості людини відображати у свідомості відображуване в ній же, що є рефлексією, представлений за посередництва так чи інакше упорядкованих вражень щодо відображуваного предмету, котрий перебуває в зоні схоплення увагою. Простіше кажучи, у буденному розумінні знанням є все те, що дозволяє певним чином відображати існуюче або так чи інакше представлене у досвіді, у т.ч. засвоєні у ході навчання абстрактні інформаційні одиниці, наприклад, математичні формули, моральні принципи, релігійні та наукові догми, зокрема, образ іудео-християнського бога, образ атома чи електрона абощо. Таке відображення завжди має бути системним, тобто певним чином упорядкованим та бути синхронним із «загальною картиною світу», притаманній кожній людині без винятку. Відтак, поточне знання завжди має системний характер, тобто не вступає в конфлікт із загальною картиною світу, яка формується під тиском соціального оточення у кожного (психічно здорового) індивіда, оскільки «суспільство «надає» нам цінності, логіку і запас інформації (як, між іншим, і дезінформації), які складають наше «знання» (Бергер, 1996: 54).

Отже, умовно кажучи, побутове, а точніше – теоретичне знання завжди є соціально значимим і соціально санкціонованим, навіть тоді, коли воно вступає у конфлікт із масово поширеною світоглядною парадигмою абощо. Причиною тому, тобто соціальній обумовленості, побутового знання є його властивість доступності для поширення, обміну і прийняття іншими.

Насправді ж поширенню, обміну і сприйманню підлягає якраз не знання, а інформація. *Дійсне знання⁹ є підставою для чистої практики.* Знаючий – діє. Поінформований – вагається, зважує, приймає рішення. Таким чином знання є безпосередньою підставою для дії, тоді як інформація є підставою для міркувань і, як наслідок, опосередкованих міркуваннями реакцій. При цьому наслідки реалізації безпосереднього знання завжди відомі, бо всяке знання завжди уже передбачає результат. Тоді як, поінформованість про що б то було передбачає реакцію, наслідки якої можуть бути різноманітні від бажаних до згубних, певною мірою прогнозовані, однак ніколи не єдино можливими та стовідсотково адекватними до потоку подій.

До речі, з приводу відмінності між дійсним знанням та інформацією досить виразно висловився суфійський мислитель Абу-Хамід аль-Газалі: «Окрім таких речей, як поінформованість та здатність поширювати інформацію, існує ще й знання, котре виявляється значно вищою формою людської думки» (Ігнатенко, 1998: 57).

⁹ «Знання виявляється чимось, що витікає з самої природи речі, є її, так би мовити, голографічним відображенням, а не тим, що існує окремо від речі, тобто продуктом мисленнєвої чи якоїсь іншої активності людини або іншої, наділеної свідомістю чи розумом, істоти» (Калуга, 2014: 29).

Відтак, соціально значима інформація або відомості за своєю природою є сукупністю уявлень про предмет пізнання чи дослідницької цікавості, набутих досвідним шляхом. Уявлення уже завжди є результатом інтерпретації опертої на контекст – зріз соціального буття людини, який є причиною і підставою порозуміння поміж індивідами, оскільки дозволяє наповнювати ідентичним або схожим змістом однакові поняття, принаймні розуміти та інтерпретувати альтернативний зміст, яким наповнює те чи інше поняття опонент. **Уявлення** – це засіб відображення реальності, який завжди передбачає контекст, соціальне середовище та можливість бути поширеним і сприйнятим іншими за посередництва символів та знаків, які, окрім іншого, формують мову.

Тож, у кінцевому варіанті знання, уявлення та інформація є феноменами, невід'ємно властивими буттю сучасної людини, природу і взаємозв'язок яких можна розкрити лише шляхом розкриття природи самої людини, опираючись на її досвід та практику. Зі заданих позицій під уявленням варто розуміти спосіб теоретичного, тобто опосередкованого контекстом, відображення реальності – штучного помешкання людини або світу. Уявлення – «продукт» інтерпретації як форми поточного пізнання. Останнє означає, окрім іншого, що всякий опис, усяка констатація реальності за посередництва символів і знаків ніколи не розкриває дійсність як вона є, а лише реальність. Тому всяка сучасна наука чи ідеологія (релігійна абощо) в теорії має справу лише з упорядкованими уявленнями про ту чи іншу галузь пізнавальної активності людини, що зводяться на базі аксіоматичних, тобто таких, істинність яких не можливо ані довести, ані спростувати, а тільки домовитися визнати як належне. Своєю чергою, «Чисте ж Знання людина реалізує винятково на практиці за умови, коли під тиском певних факторів, зокрема афекту, страху, здивування, замилювання абощо в неї на якийсь час припиняється внутрішній діалог і її сприйняттю безпосередньо відкривається предмет чи світ як він є насправді, тобто в дійсності поза штучним світом помешкання людини» (Калуга, 2014: 37).

Таким чином знання, як воно є, не просто не передбачає, але й, так би мовити, не терпить посередників. Інакше, всяке опосередковане нібито знання є лише уявленням. Знання є нерозривним з чистою практикою поза всяким контекстом, тоді як, уявлення неспростовно сполучене з говорінням або можливе винятково завдяки контексту. Спосіб безпосереднього, тобто поза контекстом та/або внутрішнім діалогом відображення буття як такого та в усіх можливих його проявах є чиста інформація, а отже чиста інформація є, по-суті, субстанцією Свідомості. У поєднанні з чистим імпульсом чиста інформація формує Знання. Тобто Знання передбачає рух, реалізацію, розгортання – загалом активність, цілком ймовірно, будучи її чистим джерелом і причиною.

З іншого боку, свідомість, як деякий «механізм» і водночас своєрідний простір оперування уявленнями, концентрована на самій собі, тобто

індивідуалізована (персоналізована) свідомість, є рефлексією. Рефлексія можлива лише за наявності посередника, яким безумовно є контекст. Відповідно соціально значима, тобто доступна для інтерпретації іншим, інформація набирає форми уявлення, яких би форм набувало останнє, наприклад, так званого, математичного знання або природничих чи інших законів. «Тінню» будь-якого уявлення або соціально значимої інформації, тобто відомостей завжди є згода як механізм утвердження визнання та легітимації того ж таки уявлення. При цьому варіанти ствердження чи заперечення якої б то було інформації чи уявлення не мають жодного значення. Значення має сам факт актуальності того чи іншого уявлення, зосередження на ньому уваги, ведення суперечок навколо того чи іншого уявлення, оскільки усяке актуальне уже завжди автоматично існує, попри те, що його існування підтверджують чи спростовують.

Врешті-решт усяке уявлення, на відміну від знання, як і усяка цілеспрямовано (свідомо) поширювана чи отримувана інформація можливі лише тому, що існує контекст. *Контекст* у такому разі є своєрідним посередником, який робить можливим усякий інформаційний контакт та обмін змістовним. Саме контекст є носієм базових змістів, котрими наповнюються (базові) поняття. При цьому базові змісти практично завжди допускають певний спектр трактувань, що спираються на наявний досвід або інші підстави, притаманні тому, хто трактує. Останнє є підставою для формування цілого динамічного спектру трактувань будь-якого явища, речі чи процесу, представлених у бутті людини та водночас спільноти. Окрім іншого, така ситуація щодо контексту і трактування понять є підставою і причиною для практично неунікнених і неспростовних суперечок на основі різночитань і т.п.

Формою прояву контексту є мова. Сама по собі мова без контексту, «прошитого» у ній, була б просто набором звукових вібрацій, можливо упорядкованих відповідно до якихось критеріїв, наприклад, чергування голосних і приголосних тощо. Але як тільки такі вібрації набувають упорядкування, то саме упорядкування уже передбачає контекст – підставу для надання змісту вібраціям та основу для їх систематизації. Отже, мова без контексту не можлива. А сам контекст виявляється таким собі загадковим явищем у бутті всякої системи, що автоматично передбачає взаємодію поміж її елементами на основі обміну системою упорядкованих сигналів, кожен з яких неодмінно несе базовий зміст. Таким чином, образно кажучи, контекст є таким собі «продуктом» і проявом задуму творця щодо свого творіння, його функціонального навантаження, котре для самого творіння, швидше за все, відкривається як зміст його існування. Звідси можна зробити досить неординарний висновок про те, що всяка сигнальна система, наразі мова, містить у собі приховані змісти існування того, хто послуговується нею. Питання лише у методі виявлення змісту. Щоправда, зважаючи на загальну «затурканість» мас, у т.ч. і тих їх представників, що мають

академічні звання чи церковні або інші сани, герменевтика (від грец. ερμηνεύειν – тлумачити) в усіх її різновидах від філософської у виконанні Фрідріха Шлейєрмахера, Вільгельма Дільтея та інших до тлумачення Тори, Біблії, Кабали, Корану тощо, виявилася, м'яко кажучи, малодієвим методом щодо віднаходження істини як вона є. Хоча з іншого боку, та ж таки герменевтика в руках релігійних та ідеологічних, у т.ч. і наукових «пророків» та «пастирів» виявилася добрим засобом для формування світоглядних парадигм, котрими «засліплені» маси, себто великі групи соціальних істот, зосереджених на поточних клопотах. Відтак, тлумачення дійсності або, умовно кажучи, «свідчень» про дійсність, що набрали сакральних форм, у прагненні людини досягнути самої дійсності виявляються великою перешкодою чи перешкодою, а з іншого боку, суттєвим стримуючим фактором, котрий відволікає увагу від дійсності тих, хто її з тих чи інших причин не готовий сприйняти. Отже переважна більшість тлумачень, щоб не сказати практично усі тлумачення створюють таку собі когнітивну завісу – своєрідний інформаційний шум.

1.7. Проблема інформаційного шуму та дезінформації

Інформаційний шум як феномен людського буття можна розглядати щонайменше з двох позицій: як природній феномен та як явище культурного буття людини, тобто таке, що має штучне походження. У першому випадку інформаційним шумом виявляється вся та інформація, яка у силу особливостей суб'єкта сприйняття інформації, зокрема його когнітивного потенціалу тощо, виявляється несприймабельною ним, тобто такою, що не призводить до очевидних якісних змін на рівні суб'єкта і до якої суб'єкт або залишається інертним, або на яку мимоволі відволікається. У другому випадку інформаційний шум є результатом цілеспрямованої, рідше неусвідомленої (хаотичної, себто суєти) діяльності. Зрештою, для масового споживання інформація говорить про те, що інформаційним шумом є несуттєва за змістом, вторинна за походженням, нерелевантна, тобто така, що не може задовольнити запит суб'єкта, не актуальна інформація, якою, як правило, супроводжуються або в окремих випадках заміщуються (бажані) відомості. При цьому постає досить актуальне питання, яке чомусь прийнято вперто ігнорувати: а чи сам суб'єкт усвідомлює, яких саме відомостей або яку саме інформацію він потребує. Йдеться, насамперед про те, чи не нав'язуються йому поза його свідомістю потреби загалом, у т.ч. так звані духовні, не говорячи уже про фізичні, та інформаційного штибу зокрема. До прикладу, чи справді така важлива інформація для конкретного індивіда, що саме відбувається конкретно в конкретному місці? Чи це, окрім іншого, спосіб масового нагнітання певної атмосфери, формування запиту у надлишковій інформації абощо.

Звичайно, принаймні на перший погляд виявляється, що у поточному бутті та діяльності, особливо в інформаційній сфері суб'єкт орієнтується у своїх інформаційних потребах, оскільки вони так чи інакше допомагають йому вибудувувати свій світогляд і те, що умовно можна назвати, стратегією життєдіяльності, а ще задовольнити поточні «насувні» потреби, відповідаючи на банальні питання що?, де?, коли?, в яку ціну? тощо. Проте навіть відповіді на подібні банальні питання виявляються щонайменше підставою для численних вагань та сумнівів, а в гіршому випадку для необдуманих або й деструктивних дій, які б людина навряд чи вчинила, не отримавши провокативного характеру інформацію.

Тож у поточному житті, якби це дивно звучало, людина занурена в надлишкову інформацію, яка не лише обтяжує чи й відволікає, але й іноді призводить до непоправних наслідків. Однак уникнути потоку інформації чи викоринити у собі потребу у надлишковій, найчастіше пустій чи поверховій інформації людина принципово не може, аж поки не навчиться доволіно припиняти внутрішній діалог – такий собі «процесор», що діє винятково на інформації як на такому собі «пальному».

Відтак, інформаційний шум є невід'ємним супровідним явищем соціального буття людини. Людина, по-суті, у нього занурена усе життя з моменту її, так би мовити, примусової соціалізації – фактично «втягування» новонародженої істоти в соціально-культурний простір, який як і контекст, принаймні складається на те, уже певним чином існує до появи соціальної, оскільки виступає умовою її соціалізації і існування. А не навпаки, як те хочуть подати грубого штибу прихильники ідей еволюціонізму, матеріалісти тощо: соціалізуючись у ході еволюції соціальна істота формує простір свого «штучного помешкання», себто соціально-культурний простір.

Що ж до спрощеного варіанту або явно технічного підходу до трактування явища інформаційного шуму, то інформаційний шум зводиться до статусу утилітарності: усяке повідомлення, котре не несе корисної (для споживання) інформації, є або цілком інформаційним шумом або містить значну його частку. При цьому за утилітарного підходу одна й та ж інформація за різних обставин може виявитися або корисною, або надлишковою, тобто інформаційним шумом. На разі може йтися, наприклад, про те, що оповіді когось про когось є, як правило, інформаційним шумом, що породжується схильністю людини до невпинного говоріння, якщо не вголос, то про себе, та обміну міркуваннями, котрі не несуть прямого функціонального навантаження – підстави для безпосередньої дії чи акту. Але в окремих випадках такі оповіді виявляються цільовим повідомленням для зацікавлених осіб як підстава для шантажу чи іншої форми впливу або представників правозахисних органів як підстава для ідентифікації та виявлення певної особи чи встановлення певних фактів тощо.

З іншого боку корисна інформація чи вісті, повторювані двічі чи більше разів навіть, якщо форма донесення однієї і тієї ж інформації суттєво змінна, все рівно будь-які повтори обертаються на інформаційний шум. Який, до речі, має властивість втомлювати, виснажуючи увагу, або збуджувати, викликаючи агресію тощо. В такому ракурсі інформаційний шум, не змінюючи своєї суті, радикально змінює своє функціональне навантаження. Він стає різновидом психологічної зброї – засобом маніпулювання та досягнення певних результатів. Зокрема, когнітивно (інформаційно) дезорієнтована особа стає податливою для маніпулятивних впливів, у т.ч. навіювання, значно простіше піддається змасовленню, тобто не чинить практично жодного спротиву зведення її до статусу сліпого виконавця чиїх би то було дирекцій чи настанов, наприклад, диктатора.

Проте найпряміша та найочевидніша функція інформаційного шуму у бутті соціальної істоти – розчиняти у собі дійсно дієву в конкретному місці, в конкретний час за конкретних обставин інформацію, тим самим перетворюючи суб'єкта на «сліпого» дослідника, котрий методом проб і помилок або, як жартують часто в народі, методом «наукового тикуну» досягає певних результатів, часто затрачаючи величезні ресурси, у т.ч. часові, замість того, аби ефективно розпорядитися ними у поточному існуванні. Відтак, інформаційний шум – це розчинник дійсного (оперативного, тобто такого, що безпосередньо реалізується на практиці) знання в безмежній кількості уявлень, доведених сліпою вірою до статусу, так званого, наукового, побутового, релігійного гатунку чи філософського абощо (поточного) знання. З огляду на суть інформації та звичної (тобто опосередкованої контекстом абощо) форми інформаційного обміну подібні поточні знання набирають форми відомостей.

Разом з тим, слід розрізнати інформаційний шум та дезінформацію. Остання також широко представлена в інформаційному просторі людства і фактично стала невід'ємною частиною, а, по-суті, і умовою його існування, як наслідок, і кожної конкретної людини зокрема. На відміну від інформаційного шуму дезінформація обов'язково несе у собі затребувані певним суб'єктом відомості, однак вдало спотворені таким чином, аби, з одного боку видаватися достовірними, а з іншого – призвести до бажаних результатів, на які розраховує дезінформатор (ініціатор, можливо заодно й продуцент дезінформації). До того ж, цілеспрямоване використання дезінформації не лише не виключає оперування у той же час інформаційним шумом, а часто передбачає їх поєднання як двох засобів, кожен з яких посилює ефект іншого.

Для прикладу можна узяти вдале оперування на рівні мас дезінформацією у поєднанні з інформаційним шумом німецьким командуванням під час фактично блискавичного завоювання Франції. Добре відома лінія Мажино (фр. Ligne Maginot) – система французьких фортифікаційних та військових укріплень на кордоні з Німеччиною вздовж Ельзасу та Лотарингії так і не виконала своїх

функцій з огляду на вдале використання німецькими військовими засобів інформаційної війни. Йдеться про те, що почавши наступ на Францію не з території Бельгії, як те прогнозувалося військовим командування Французької республіки, а огинаючи лінію Мажино з півдня, німці заздалегідь поширили з повітря величезну кількість листівок французькою мовою, сповіщаючи прикордонне населення про те, що найближчими днями відбудуться масові бомбування згаданих територій. Мешканці прикордонних територій за лінією Мажино масово почали покидати свої населені пункти і переміщатися на південь, тим самим суттєво блокуючи переміщення французьких військ, особливо залізницею з півночі, де перебували на той час основні сили і з'єднання французької армії, на південь, де і відбувся основний прорив німецьких військ у напрямку Парижу. А до інформаційної атаки, що містила дезінформацію, німці неодноразово вдавалися до поширення надлишкової інформації про можливі варіанти розгортання подій по тому як почалася, так звана, дивна війна, оголошена 2 вересня Англією та Францією Німеччині: (фр. *Drôle de guerre*, англ. *Phony War*, нім. *Sitzkrieg*) – відносно тривалий період Другої світової війни з 3 вересня 1939 року по 10 травня 1940 року, що мав місце на Західному фронті.

Між іншим, подібну тактику ведення, умовно кажучи, «війни за місцем під сонцем» взяло чимало управлінців і власників потужних світових корпорацій, аби досягти успіху у знищенні чи безболісному поглинанні своїх конкурентів, наприклад, у той чи інший спосіб спонукаючи до страйків численні когорти робітників, задіяних на виробництві тощо, або ж розхитуючи моральну стійкість представників вищого та середнього менеджменту корпорації чи окремих її структурних підрозділів.

1.8. Відомості (електронні дані), їх когнітивне навантаження

В поточному вжитку всяка інформація ідентифікується як відомості або ж дані. Оскільки інформація у вигляді відомостей або даних несе на собі особливе навантаження щодо функціонування спільноти загалом та її інститутів і елементів зокрема, то визначення згаданих понять регламентуються в межах юридичної сфери, тобто їх змістовне наповнення зафіксовано у документах. Це стосується будь-якої правової спільноти, зокрема і української. Відповідно, у Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ йдеться про відомості та/або дані як інформацію, що може бути збережена на матеріальних носіях або відображена в електронному вигляді. Останнє, природно, не означає, що відомостями не може бути усно донесена інформація. Проте вимога до інформації на предмет можливості її зафіксувати на носіях є ключовою підставою для розрізнення відомостей та інших форм інформації. Тобто відомості завжди мають інтерсуб'єктивний характер – властивість бути поширюваними та сприйнятими іншими, до того ж їх зміст має бути витлумачений суб'єктом ідентично

тлумаченню інших суб'єктів, а всякі різноголосся у тлумаченні вичерпані колегіально змагальним (суд) або іншим чином.

Разом з тим у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV (далі – Закон № 851-IV) має місце поглиблення змісту поняття даних як форму вираження інформації. Відповідно, даними вважається така інформація, котра збережена у формі, придатній для її (певної інформації) оброблення за допомогою електронних засобів.

Відтак, з позицій загального пізнання відомості несуть соціально значиму інформацію, яка дозволяє підвищувати поріг, знову ж таки, соціально значимого знання (по-суті, уявлення, зведеного до статусу знання) кожного, хто отримує у своє розпорядження ті ж таки відомості. Функціональне навантаження у такому разі відомостей полягає в тому, аби підвищувати рівень адекватності суб'єкта змінним або новим умовам та обставинам, у яких себе віднаходить суб'єкт або які для нього є актуальними.

При цьому, не всякі відомості, у разі їх набуття, можуть породжувати позитивний ефект як для конкретного індивіда, так і для колективного споживача інформації, формальним репрезентантом якого може бути, наприклад, громадська думка або що. Зокрема, мова може йти про масовий психоз або емоційні збурення у спільноті, наслідками яких можуть бути протести, масові заворушення або що. До того ж, важливо відрізнити між собою, умовно кажучи, строго відомості, які за своїм змістовним наповненням є офіційною чи публічною, опертою на фактаж або верифікованою інформацією, а з іншого боку, різного роду чутки, плітки, здогади, припущення, зрештою дезінформація, які теж певним чином до того як будуть викриті підвищують поріг знання чи сприяють формуванню ілюзії про його підвищення

Відтак, здогади, припущення, дезінформація або що є своєрідним доповненням, точніше заміщенням відомостей: відсутність необхідної інформації та/або неможливість набути необхідну інформацію автоматично формує сприятливі обставини для породження і поширення, по-суті, *квасівідомостей*. Наявна ситуація з поширенням та оперуванням відомостями/квасівідомостями створює та/або супроводжується певною ситуацією у спільноті, що відзначається певним вакуумом соціально значущого знання. Останнє є причиною породження влади у контексті структуралізму¹⁰.

Таким чином сучасна спільноти маю справу зі значною кількістю досить очевидних колізій, зокрема йдеться про те, що з *одного боку не усякі відомості*

¹⁰ В цілому під владою М. Фуко пропонує розуміти множинність відносин сили та іманентні області, де вони здійснюються, і які водночас є констатуючим фактором для її реалізації. Влада розпорошена повсюди, і не тому, що нею охоплена будь-яка сфера людського буття, а в силу того, що вона звідусіль породжується: найдрібніша дія людини викликає протидію чи співдію і так по зростаючій. Зрештою, М. Фуко доходить висновку, що: “Мова в такому разі йде про те, щоб орієнтувати себе в напрямку такої концепції влади, яка виключає право закону заміною точкою зору цілі, виключає право заборони – точкою зору тактичної ефективності, виключає право суверенітету – аналізом множинного та рухливого поля відносин сили, де витворюються глобальні, але ніколи не стабільні до кінця ефекти панування” (Калуга, 2008: 98).

можуть бути наданими/доступними широкому загалу з огляду на ситуацію людини (неспроможність адекватно сприйняти певну інформацію), а з іншого боку недостача або обмеженість доступу до відомостей відкриває шлях до маніпулювання внаслідок відсутнього розширення членів спільноти, групи яких різняться поміж собою, у т.ч. і рівнем доступу/володіння відомостями. Подібна колізія соціального змісту перманентно розв'язується у досить буденний спосіб: шляхом порушення тієї чи іншої норми або ж закономірності спільного існування з наступним виправданням такого порушення.

На відміну від інформації у первісному стані, яку автоматично несе всяке існуюче, що потрапляє в область сприйняття суб'єкта, відомості завжди мають конкретне джерело, що носить суб'єктивний (опосередкований) характер. Очевидно, залежно від рівня соціальної відповідальності та ступеня незаангажованості інституту, що виступає джерелом інформації, поширювані ним відомості відзначаються відповідним рівнем гарантованої достовірності.

Окрему нішу у межах відомостей займають, так звані, метадані або метаінформація. До останніх прийнято зараховувати дані та інформація загалом, насамперед, систематизуючого характеру, тобто «дані про дані», а також «інформація про інформацію», до прикладу, каталоги, реєстри, разом з тим анотації, формалізовані описи колекцій, документів, об'єктів тощо. Сюди ж належать структуровані відомості про електронний ресурс, у яких розкриті властивості, призначення ресурсу, особливості роботи з ним.

Для оперативної роботи з відомостями, зв'язаними між собою у певну систему та джерелом яких є електронні ресурси, розміщені у світовій мережі Інтернет, розроблена специфічна система подачі інформації, яку прийнято називати «гіпертекст». **Гіпертекст** (англ. Hypertext) – текст, розміщений на інтернетбазах і доступний для користування відвідувачами тих чи інших довідково-інформаційних сайтів, який містить зв'язки з іншими документами («гіперзв'язки» чи «гіперпосилання»). Таким чином, актуалізуючи посилання, користувач має змогу перейти до пов'язаних документів безпосередньо з вихідного (первинного) тексту. World Wide Web – зразок гіпертексту, котрий є чи не найпопулярнішим серед споживачів інформаційних послуг, що надаються через Інтернет.

Зі слів німецького дослідника у галузі інформації та інформаційних технологій Ш. Мюнца, гіпертекст є нелінійним способом і водночас механізмом висвітлення відомостей (подачі інформації). Відповідно, гіпертекст є такою формою розміщення і організації доступу до тексту, за яких його змістовні одиниці перебувають і висвітлюються не в лінійній послідовності, а як система паралельно розміщених текстів, доступ до яких відбувається за посередництва переходів залежно від пріоритетів самого читача. Як наслідок, користуючись переходами, читач може сформулювати будь-яку, зручну або цікаву йому

послідовність висвітлення взаємопов'язаних текстів, що у своїй єдності є елементами гіпертексту. Відповідно, в комп'ютерній термінології під гіпертекстом прийнято розуміти текст, сформований на базі і за посередництва мови розмітки, що потенційно містить у собі гіперпосилання, які дозволяють переходити від базового до змістовно сполучених з ним текстів, розміщених на сторінках інтернет-видань абощо.

Прототипом гіпертексту можна вважати словники, енциклопедії та окремі довідники, де практично кожна стаття супроводжувалася посиланнями на інші статті того ж таки словника чи енциклопедії, змістовно пов'язані з базовою статтею.

1.9. Джерела та класифікація відомостей/інформації

Джерелами відомостей (по низхідній відповідно до рівня гарантованої відповідності дійсності поширюваних ними відомостей) можуть бути:

- документи¹¹;
- офіційні повідомлення, зокрема поширювані офіційними особами, політичними та державними інститутами, спеціалістами та фахівцями при виконанні ними службових обов'язків;
- експертні висновки, надані офіційним чином чи піддані публічному розголошенню інформаційними джерелами, діяльність яких не порушує юридичні норми держави;
- публічні повідомлення, зокрема поширювані засобами масової інформації, публічними особами та представниками організацій, що не носять явний рекламний характер та позбавлені ідеологічних, у т.ч. релігійних нашарувань.

Разом з тим, джерел інформації, у т.ч. і у вигляді відомостей прийнято розрізняти дещо більше, аніж джерел суто відомостей. При цьому Законом України «Про інформацію» встановлюється, що «...джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи».

Висунута згаданим законом низка вимог до джерел інформації переш за все спрямована на забезпечення можливості верифікації на достовірність поширюваної ними інформації, у т.ч. і шляхом встановлення передбаченим законом чином відповідальності за поширення завідомо неправдивої інформації. Хоча останнє зовсім не означає, що в окремих випадках у тих чи інших джерелах, умовно кажучи, строго регламентованих відомостей (інформації) не буде зафіксована цілеспрямовано спотворена інформація, як зрештою, те саме

¹¹ Відповідно до Закону України «Про інформацію» «...документ – це передбачена Законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві»

стосується і наукових джерел, особливо, що стосується історіографії та, так званого, гуманітарного знання загалом. Інакше кажучи, світу відомі зразки цілеспрямовано сфабрикованих як документів, так і цілих наукових теорій, у т.ч. історії народів світу та людства загалом.

Зрештою, джерела інформації у соціально значимій її формі прийнято поділяти на друковані, змішані (недруковані) та електронні.

До друкованих відносять такі джерела: періодичні видання, довідково-енциклопедичні та наукові видання, науково-технічна документація, неперіодичні видання, інші видання, зокрема брошури, рекламні буклети тощо.

До змішаних джерел зараховують такі: статистична інформація, різного роду рукописні матеріали, а також реклама, виставки, конференції, консультаційні послуги, разом з тим, чутки, компромат, приватні бесіди тощо.

До електронних належать: телебачення, радіо, кіно, телефон, Інтернет тощо.

Звичайно, є й інші підходи як до визначення змісту поняття «джерела інформації», так і класифікації інформації. Зокрема, щодо понятійного наповнення, особливо у контексті міжнародних відносин та світової політики, то під джерелами інформації пропонується розуміти встановлені законом бази і банки даних із широким спектром висвітлення сфер людської активності, що можуть бути використаними у сфері міжнародної діяльності та дипломатичній практиці, а також слугувати для передачі особистої інформації.

Базовий поділ джерел інформації передбачає розрізнення відкритих та закритих джерел.

До відкритих джерел інформації прийнято відносити міжособистісні, безпосередні та опосередковані джерела.

Міжособистісними джерелами інформації прийнято вважати практично увесь спектр міжособистісного інформаційного обміну від суто ділових до вкрай довірчих, проте у контексті міжнародної дипломатії та відносин наперед проступають зокрема міжособистісне спілкування і взаємодія у той чи інший спосіб залучених у сферу міжнародних відносин та зовнішньої політики осіб, а також формалізовані контакти по лінії дипломатії та обміну досвідом, у т.ч. за посередництва міжнародних форумів або ж тих чи інших організацій, до функцій яких входить, так звана, народна дипломатія. Часто подібні джерела слугують для отримання конфіденційної інформації, у т.ч. протизаконним або далеким від законного шляхом, як правило, засобами і зусиллями спеціальних (розвідувальних) структур.

Безпосередніми джерелами інформації є такі джерела, що самостійно продукують або певним чином упорядковують наявну інформацію і доводять її у структурованому вигляді до суб'єкта сприймання від відповідальної особи до спільноти чи мас. При цьому безпосередні джерела інформації, як правило, поділяються на офіційні та неофіційні. Офіційними визнаються заяви

(інформація) репрезентантів (таких, що перебувають при виконанні службових обов'язків) органів влади, що говорять від імені державних інститутів та установ, у т.ч. органів правопорядку та силових структур загалом, а також спеціалізованих науково-дослідних інститутів. Неофіційними безпосередніми джерела інформації є політичні та громадські організації і рухи, засоби масової інформації і комунікації як джерело аналітичної або добутої внаслідок журналістського розслідування інформації, соціологічні та інші дослідницькі установи, а також незалежні інформаційно-аналітичні центри, продуктом діяльності яких, окрім іншого, є різного роду прогнози, експертні висновки тощо. Різниця між офіційними та неофіційними джерелами інформації полягає, окрім іншого, у ступені, так би мовити, дієвості подаваної ними інформації. Офіційно подана інформація є безпосереднім приводом до відповідного роду діяльності, тоді як неофіційно поширена інформація є підставою для осмислення ситуації, розширення горизонту поінформованості тощо.

До опосередкованих джерел інформації відносять такі, котрі не продукують основний контент інформаційного посилу, тобто інформаційний факт, а тільки доносять його широкому загалу, у т.ч. і залучених до міжнародної діяльності осіб, природно, найчастіше супроводжуючи його тим чи іншим коментарем, а також вибудовуючи певним чином сюжетні лінії щодо послідовності подачі інформаційних фактів відповідно до поставленої цілі абощо. Йдеться, насамперед, про засоби масової комунікації та електронні засоби комунікації. Разом з тим, до опосередкованих засобів інформації також включають бібліотеки та інші установи систематизації і збереження інформації, архіви, інформаційні центри.

Своєю чергою серед офіційних та неофіційних джерел інформації за їх функціональним навантаженням прийнято розрізняти

- *джерела загального характеру.* Інформація, набута з подібних джерел слугує для формування цілісного бачення становища та ключових характеристик об'єкта дослідження, будь то держава, регіон, або окремих суб'єкт політики, державної влади чи громадського життя суспільства; для формування розгорнутої оцінки потенціалу та прогнозів щодо розвитку об'єкта дослідження та процесів навколо і всередині нього; для прийняття політичних рішень, у т.ч. щодо подальших дій стосовно об'єкта дослідження;

- *джерела спеціальної інформації.* Вузькоспеціалізована інформація, набута у подібних джерелах дає підстави формувати адекватне ситуації уявлення про перебіг подій і процесів в окремих виділених сферах діяльності органів чи інститутів. Як правило, мова йде про втаємничені розробки, зокрема дослідження у сфері різного роду озброєнь, у т.ч. психотропною зброєю абощо; підготовку до якихось подій, зокрема терактів прихованими організаціями абощо; налагодження незаконних каналів торгівлі, обміну інформацією тощо;

- *джерела персональної інформації*. Інформація про персону, що має доступ до потрібної інформації або наділена повноваженнями приймати рішення чи здатна задовольнити інший інтерес, зібрана як у законний, так і не у законний спосіб. Джерелом такої інформації може бути як сама персона, так і все, з чим чи ким має справу персона або перебуває у її власності і користуванні.

Серед *закритих джерел* інформації, зокрема у контексті міжнародних відносин та світової політики прийнято розрізняти

- бази даних стратегічного призначення інформації, що, має різний ступінь секретності (документи та інформація загалом, що становить державну таємницю);

- дипломатичні;

- розвідувальні;

- окремі статистичні дані стратегічного призначення, зокрема, що стосується питань обороноздатності, економічної стабільності та соціального миру, а також ключові демографічні показники, зокрема дійсне співвідношення смертності/народжуваності, міграція, поширення епідемій, розподіл ресурсів між членами спільноти тощо.

Природно, кожна держава, а в сучасних умовах транснаціональні, по-суті, наднаціональні корпорації за посередництва законів та інших механізмів управління поведінкою і діяльністю суб'єктів підпорядкування (громадян) дбають про збереження державної, а у глобальних масштабах – світової таємниці. Щоправда, про, умовно кажучи, «світову таємницю» не прийнято говорити публічно, хіба що у ключі конспірологічних теорій, та й то найчастіше заради відволікання уваги допитливих, а про маси, тобто посередню людину у цьому зрізі взагалі не йдеться.

Дещо своєрідною групою джерел інформації є *конфіденційні джерела*. Їх основу складають носії інформації. Йдеться про технічні носії інформації, технічні засоби обробки інформації, закриті джерела специфічних міністерств та відомств, джерела розвідки, інформаційні, у т.ч. документовані продукти. Звісно, будучи джерелами спеціального призначення, конфіденційні джерела інформації у межах юрисдикції держави захищаються законом та охороняються засобами самої держави. А ось щодо конфіденційних джерел світового масштабу, якщо про такі взагалі можна говорити, то вони, очевидно, захищаються таємними угодами, що дозволяють підтримувати певний баланс сил у світі і тим самим забезпечують світову стабільність попри постійні регіональні чи локальні конфлікти і навіть масштабні війни на зразок Другої світової війни. Знову ж таки, хто може бути суб'єктом подібних угод є питанням, більш-менш прийнятну відповідь на яке можна знайти хіба що у рамках конспірологічних теорій, особливо, що стосується, так званого, світового уряду.

На рівні держави конфіденційні джерела інформації розкриваються лише у випадках крайньої необхідності, якщо того вимагає досудове слідство та за згодою уповноваженого від імені держави слідкувати за дотриманням законності, тобто санкцією прокурора; у іншому випадку, коли конфіденційна інформація дозволяє засвідчити критичні ситуації, у яких опинилася чи перебуває спільнота чи й людство загалом, зокрема загроза пандемії, спричиненої технічно абощо. Як не дивно це б могло звучати, але, до прикладу, астрономічне електронне обладнання і бази даних теж можуть виявитися у певному сенсі конфіденційними джерелами інформації, оскільки можуть містити у собі інформацію про всесвіт, публічне, а тим більше офіційне розголошення якої може призвести до масштабних збурень у масах і соціальних хвилювань з непоправними наслідками.

Відтак, населення держав і людство загалом, швидше за все, перебуває у **стані детермінованого інформування**. Тобто певна частина інформації, особливо та, що, так би мовити, «живить» світоглядну основу людини і підтримує її у функціональному стані, очевидно, є цілеспрямовано сфабрикованою і методично поширюваною та надв'язуваною людині-масі за посередництва ЗМІ, інших засобів та технологій у відповідності до принципу, висловленому Гітлером у «Майн Кампф», однак вперто приписуваному Паулю Йохану Геббельсу: «Чим нахабнішою є брехня, тим охочіше у неї повірять».

Тож сучасний світ, як би те дивно звучало, має справу зі *сфабрикованою інформацією*, яка стала невід'ємною частиною людського буття, а тому виглядає як достовірна. Встановити ж факт поширення серед мас сфабрикованої інформації практично не можливо з огляду хоча б на два моменти. По-перше, інертність людського мислення у масштабах людства просто не дозволить переглянути радикально світоглядні установки – практично кожен, не усвідомлюючи того, воліє залишатися у зоні власного комфорту – за звичних умов та обставин, маючи у своєму розпорядженні засвоєні моделі поведінки і реакцій. По-друге, навіть дослідникам недоступні конфіденційні джерела інформації, що стоять за витоками, продукуванням і поширенням сфабрикованої інформації.

До речі, умовно кажучи, легким нагадуванням сфабрикованої інформації є *дезінформація* – задалегідь викривлена чи оманлива інформація, за посередництва якої суб'єкт дезінформації намагається досягти певних вигод і преференцій за окреслений період часу та в конкретних умовах і обставинах. Відтак, дезінформація за своїм функціональним навантаженням, насамперед, є засобом досягнення конкретної цілі чи мети, зрозумілих практично кожному, хто у них буде посвячений. А ось, умовно кажучи, сфабрикована інформація виявляється інструментом і механізмом суттєвого маніпулювання світоглядом людини та мас, при цьому цілі та/або мета фабрикування інформації та тотального її поширення для пересічного індивіда не зрозумілі. Тому пересічний індивід

воліє сфабриковану інформацію приймати як належну, таку, що відображає наявний стан справ і подій або й дійсність загалом.

Зрештою явища дезінформації, сфабрикованої інформації як і будь-яке спотворення інформації загалом стали практично невід'ємною частиною буття людини з огляду на саму ситуацію людини. По-перше, сучасна людина відзначається зосередженістю на пізнанні, себто раціональній формі відображення реальності, яка надто обмежена щодо схоплення суті речей та дійсності як вона є. На цьому наголошували і продовжують наголошувати мислителі, що представляють різні епохи і світоглядні напрями, зокрема Платон з ідеєю раціонального відображення як споглядання тіней в печері¹², І. Кант з ідеєю речі в собі¹³, З. Фрейд з ідеєю неспроможності людського я висвітлити дійсне буття людини або її «душевне» життя¹⁴. По-друге, людина привчена постійно обманювати, оскільки саме у такий спосіб і ні в який інший їй вдається уникати психічного потрясіння, бо омана дозволяє їй, так би мовити, успішно уникати констатації факту власної обмеженості, зумовленості, щоб не сказати – нікчемності. Очевидно, у цьому розрізі граничну межу нікчемності людського буття і активності відкривають світові читача екзистенціалісти на кшталт Альберта Камю та Жана Поля Сартра, поставивши індивіда перед фактом абсурдності його існування та діяльності, оскільки для сучасної людини вони: і діяльність, і саме існування, по-суті, є сізифовою працею – марними стараннями без явного змісту, цілі і задоволення. По-третє, постійне уникання того, аби дійсно називати усе своїми іменами або, що одне й те ж у даному випадку, бути послідовним, спростовує у іншому випадку неминучий внутрішній конфлікт, спричинений схильністю сучасної людини до радикального зла¹⁵.

З іншого боку, всяка людина, а надто фахівець, що поклали собі за мету якомога повно відмежуватися від різного роду спотвореної інформації, мають

¹² В «Симпозіумі» Платона Сократ каже: «Людина, що практикує таїнства любові, доторкнеться не до відображення, але до самої істини. Щоб пізнати це благословення людської природи, не знайти кращого помічника, аніж любов» (Ошо, 2002: 7). При цьому слід зважити, що під любов'ю слід розуміти не форму пристрасті, якого б вигляду та набувала від хіті до, так званого, страху господнього, як це прийнято серед широких мас, а дещо, що, зі слів Антуана де Сент-Екзюпері, «можливо, ... – це обережна спроба повернути тебе до самого себе. Не до того, яким би мені хотілося тебе бачити, а до того, хто ти є насправді». Відтак, як засвідчує Румі, «У той час як Розум бачить тільки Кордони... Любов ЗНАЄ Таємні Шляхи...».

¹³ «Річ у собі» для Канта – це, як і для Лейбніца, світ, взятий «зсередини», тоді як явище – це світ, сприйнятий «ззовні». Річ у собі – це і є, власне, монада; тільки Кант, на відміну від Лейбніца, не вважає можливим пізнання сутності монади, оскільки, з його точки зору, мисленнева конструкція, що не спирається на досвід, не є пізнанням» (Гайденко, 2000: 235).

¹⁴ Ти заходиш так далеко, що вважаєш «душевне» тим же самим, що і «свідоме», тобто відоме тобі, не дивлячись на очевидні підтвердження того, що в твоєму душевному житті має відбуватися значно більше, аніж може знати твоя свідомість (Фрейд, 1999: 240).

¹⁵ «Вроджену» схильність до зла, що виникає з огляду на власну провину людини, І. Кант і називає первопочатковою (radikales). Так усвідомлене «радикально зло» виражає себе у трьох формах, ступенях, які пов'язані з різновидом суб'єктивного самообману. Див. Яркеєв А.В. (2016). Кантианская концепция радикального зла и ее предел: этико-политические импликации / Алексей Владимирович Яркеєв // Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук. – Электронный ресурс – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kantsianskaya-kontseptsiya-radikalnogo-zla-i-ee-predel-etiko-politicheskie-implikatsii>

добрі шанси досягти поставленої мети. Щодо людського існування, то тут впродовж тисячоліть вироблені відповідні практики, якими насправді, а не заради цікавості абощо воліють займатися лише одиниці з-посеред мільярдів. Що ж до фахової діяльності, то викриття дезінформації або іншого роду спотвореної інформації, в іншому випадку – набуття необхідної, але прихованої (засекреченої) інформації можливе внаслідок прискіпливого аналізу та осмислення загальнодоступної інформації. Як кажуть, поміж рядків та у очевидному мовчанні приховуються зерна «чистої» інформації. Тому-то, представники чи не найпоінформованішої організації у світі, тобто ЦРУ, стверджують, що в районі 90 відсотків наявної і вивіреної інформації організація черпає з відкритих джерел, близько 9 відсотків – з конфіденційних джерел, у той чи інший спосіб отримуючи доступ до баз даних, засобів продукування, збирання і збереження інформації тощо, і лише близько 1 відсотка – з міжособистісних джерел, зокрема завдяки спецагентам тощо.

Тож для фахівця по роботі з інформацією важливо, насамперед, бути уважним та неупередженим як до змісту будь-якої інформації, так і до її джерела та умов і обставин, за яких подібна інформація продукується, поширюється, зазнає змін і уточнень абощо. При цьому, слід звертати увагу на характеристики джерела інформації, зокрема на надійність, ступінь кваліфікованості роботи з інформацією, довіру до джерела, його статус і рівень визнання серед фахівців, цінність та своєчасність інформації, яку подає джерело.

Що ж до особливо важливої інформації, то її, як правило, передають в умовах тет-а-тет, перестраховуючись від того, аби інформація була знята спеціальними засобами. Тому часто демонстровані у фільмах детективного жанру абощо «прогулянки» лісом чи ще десь далекі від того, аби убезпечити «переговорників» від витоків інформації. У контексті ж міжнародних відносин, як правило, досить конфіденційну інформацію, котра несе у собі високий збудливий заряд для мас або ж певних кіл і тому не може бути донесена, умовно кажучи, буденними каналами дипломатії, доносять послы або спеціальні посильні, якщо є необхідність уникнути хоч мінімального розголосу, надто публічного. При цьому, добре поширеним механізмом донесення подібного роду інформації у випадку відсутності дипломатичних відносин дотепер виявлялося «духовне спілкування», коли дипломатами чи послами по факту виявляються високопоставлені або високодовірені представники релігійних конфесій (церков). До прикладу, за часів СРСР при КДБ існувала спеціальна школа задля підготовки релігійних сановників-«дипломатів».

1.10. Конфіденційна інформація, її природа і властивості

А ось щодо конфіденційної інформації, то вона, на відміну від конфіденційних джерел, безпосередньо пов'язана з особою, а не з засобами.

Основу подібної інформації складають відомості про фізичну особу, тобто одиничного представника людської спільноти, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою. Виняток складає інформація про осіб, наділених владними повноваженнями, оскільки у такий спосіб мав би забезпечуватися контроль з боку правоохоронних органів, а надто громадськості за діяльністю посадовців, тобто представників спільноти, які у той чи інший спосіб долучені до розподілу соціальних благ і перебувають у перманентному стані спокуси скористатися зі свого становища. крім суб'єктів владних повноважень. Дане трактування конфіденційної інформації узгоджене з частиною 2 статті 21 Закону України «Про інформацію». Тому поширення конфіденційної інформації відповідно до загальноприйнятих, у т.ч. юридично закріплених норм має залежати від бажання чи згоди відповідної особи. Особа самостійно визначається з умовами поширення конфіденційної інформації про себе в межах, визначених законом і, природно, з огляду на традиції спільноти тощо.

Сучасна система законів України кооптує у себе кілька визначень конфіденційної інформації з огляду на сферу поширення дії відповідного закону. Зокрема, у Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ говориться про те, що «Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. У Законі України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI наводиться дещо інше визначення: «Конфіденційна інформація – статистична інформація, яка належить до інформації з обмеженим доступом і знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених з ним умов». Закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 № 2614-ХІІ говорить, що «Конфіденційна інформація – відомості, включаючи "ноу-хау", що стосуються предмета договорів (контрактів), укладених в ході двостороннього військово-технічного співробітництва, які мають дійсну або потенційну комерційну цінність, невідомі третім особам, до яких немає вільного доступу на законній підставі, і власник яких вживає заходів для забезпечення їх конфіденційності. Прикладом визначення суті конфіденційної інформації може бути також витримка із «Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємну охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, що створені та надані в ході двостороннього військово-технічного співробітництва» Міжнародний документ від 18.10.2005., де йдеться про те, що «Конфіденційна інформація – інформація про обліковий запис та пароль користувача, за допомогою якого забезпечується доступ до авторизованого електронного майданчика, інформація про учасника та його тендерну пропозицію до моменту розкриття тендерних

пропозицій та інформація, що визначена учасником як конфіденційна, згідно з вимогами Закону України «Про публічні закупівлі».

Отже, у сухому підсумку поняттям «конфіденційна інформація», умовно кажучи, науковці, а, по-суті, ті суб'єкти, які у той чи інший спосіб залучені до змістотворення у просторі уже завжди наявного контексту, прагнуть виділити із загального інформаційного потоку і позначити ту область соціально значимої інформації, котра стосується соціального атома¹⁶ в рамках теорії неолібералізму: характеризує його та/або ним про самого ж себе продукується

1.11. Феномен «експертне знання», його суть, функціональне навантаження у інформаційному просторі

Ще одним проявом інформації, що має суб'єктивний характер походження, однак тяжіє до, так званого, об'єктивного відображення певної області людського буття чи діяльності є, так зване, експертне знання. *Експертне знання* – це результат системної інтелектуальної активності, що поєднує у собі пошук, збір, обробку інформації, її осмислення в ході аналізу, синтезу, дедукції та/або індукції, інших методів отримання нового знання (уявлення, що піддається верифікації), точніше відомостей на базі (раніше) залучених відомостей. При цьому часто трапляється так, що експертне знання підмінюється **профаним знанням**. На відміну від експертного, профанне знання продукує суб'єкт (профан¹⁷), який має поверхове уявлення про сферу своїх досліджень та/або не має належних або достатніх навичок оперування дослідницьким інструментарієм, зокрема методами пізнання, тим більше спеціальними або високоінтелектуальними та відзначається низьким рівнем, умовно кажучи, «дослідницької порядності» - схильності, що проявляється як властивість дослідника бути послідовним у своїх пошуках та висновках, зокрема приймати до уваги усю наявну інформативну базу та/або фактаж, а не підходити вибірково, поверхнево чи маніпулюючи останніми з огляду на власну обмеженість та тенденційність.

Причиною плутанини поміж експертним і представленим як експертне, а насправді профаним знанням часто стає низька порядність або й нахабність тих, хто вважає і видає себе за експерта чи фахівця, отримавши відповідні

¹⁶ У контексті соціометрії Якоба Леві Морено під соціальним атомом прийнято розуміти найменший і разом з тим неподільний елемент соціальної системи, що перебуває у динамічних відносинах із її структурними елементами та системою загалом. По-суті, соціальний атом радше певне віртуальне утворення, так би мовити, на базі конкретного індивіда, котре у поточному бутті асоціюється з ним, однак у світі електронних технологій може бути перенесено на електронний носій. Таким чином, соціальний атом – це діюче начало, яке певним чином підтримує відносини з іншими діючими початками у межах соціального простору. Графічно соціальний атом прийнято передавати за посередництва чотирьох концентричних кіл, де найменше – позначає собою найближчі зв'язки, а останнє – потенційно ймовірні за збігу певних обставин чи умов. Див. Морено Я.Л. (2001). Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе / Я.Л. Морено // Пер. с англ. А. Боковикова, под ред. Золотовицкого Р.А. – М.: «Академический проект». – 427 с.

¹⁷ Профан (лат. Profanus) – той, хто не має святості; нечистий; непосвячений; неосвічений; темний) – поняття, яке вживають у двох значеннях: у прямому – у Стародавньому Римі – той, хто не мав права входити до храму; переносному – особа, не обізнана в якій-небудь галузі, некомпетентна особа. див. Великий тлумачний словник сучасної української мови, (2003) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: Перун. – 1440 с.

документальні посвідчення, наприклад вчені і наукові звання, в іншому випадку кваліфікацію спеціаліста, обманним чи корупційним шляхом, аби уникнути викриття неналежної підготовки чи інтелектуальних потужностей.

Відтак, якщо говорити про експерта, то його мають характеризувати, окрім інших, такі якості:

- природна допитливість;
 - схильність до проникнення в деталі та стійка увага;
 - високий потенціал (розподільча здатність або функціональні можливості) інтелекту;
 - поєднання здорового глузду та критичного мислення, що урівноважують одне одного, тобто дозволяють уникати стереотипів та упереджених висновків, однак утримують у межах інтерсуб'єктивного досвіду чи контексту;
 - схильність до нетипових рішень та нестандартного мислення, здатність продукувати нові варіанти рішень або суттєво трансформувати під вимоги ситуації уже наявні;
 - вагомий досвід роботи, інакше кажучи, максимально велика кількість засвоєних методик роботи з інформацією у певній області людської активності та/або буття;
 - високий особистий статус, тобто здатність довіряти собі, бути інертним до диктату авторитетів, нечутливим до конформізму тощо;
 - визнання колег, котрі таким чином засвідчують високі якості експерта і, як наслідок, формують певну ауру підтримки;
- не зайвими також будуть:
- добра життєва школа, а також престижна освіта;
 - активна публічна, оперта на наукову діяльність;
 - наявність високоякісних публікацій у виданнях, що користуються явним попитом, надто у експертів і фахівців.

Говорячи про експерта устами видатних людей, зокрема Нільса Бора, можна дійти висновку, що «експерт – це така людина, котра зробила усі припустимі помилки, які тільки змогла зробити, у дуже вузькій області»¹⁸. А ось Джек Ма (Ма Юнь) стверджує: «Експертів щодо майбутнього немає. Є лише експерти з минулого», себто експерт працює винятково з фактами, а не припущеннями чи, так би мовити, видіннями, тобто суто суб'єктивними переживаннями. При цьому, однією з функцій експерта є складання прогнозів. І хоча самі по собі прогнози пов'язані з майбутнім, однак процес прогнозування має справу лише з фактами та раніше засвоєним досвідом. Тобто прогнозування є нічим іншим як екстраполяванням досліджених фактів на майбутні події з огляду на певні

¹⁸ An expert is a man who has made all the mistakes which can be made in a very narrow field

очевидні умови та обставини. При цьому, явище непередбачуваності щодо умов і обставин у майбутньому закріплюють поняттям форс-мажор.

Що ж до юридично закріпленого визначення того, хто може бути експертом, то, наприклад, у Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» за номером № 52/95-ВР від 10.02.95 зазначається, що «Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи». Цивільний процесуальний кодекс України у чинній редакції від 04.11.2018 на підставі – 2581-VIII визначає, що «експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань». Схожі визначення того, ким є експерт можна також знайти у Кодексі адміністративного судочинства України; Положенні про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 767; Законі України «Про судову експертизу» тощо.

Суб'єктом експертного (часто профанного) знання може бути як конкретний фахівець (індивід) так і певна дослідницька, наукова чи будь-яка установа, що має справу з тими чи іншими базами даних. Замовниками експертного знання, а його формування є досить кропіткою і затратною працею, найчастіше виступають політичні інститути, у т.ч. і держава, представлена главою держави, урядом чи іншим центральним або регіональним керівним органом; звичайно, наднаціональні корпорації, а також бізнесові кола.

Експертне знання, як правило, слугує підставою для прийняття менеджерських (управлінських, політичних тощо) рішень, вироків, якщо мова йде про судовий процес, розширення області досліджень або визначення з напрямком подальших досліджень чи діяльності абощо.

1.12. Суб'єктивна та об'єктивна інформація. Суб'єкт як інформаційний посередник

Неадекватне відображення дійсності є причиною неефективної діяльності, а з позицій змістовності людського буття – вимушеної активності, яка не приносить задоволення та позбавляє відчуття повноти існування. Інакше кажучи, людина діє, бо має діяти, а не діє тому, що вона у тому знаходить задоволення та бачить, а не вигадує зміст. Оскільки ж домінуюча форма відображення, притаманна сучасній людині, пов'язана з опосередкованою або соціально значимою інформацією, тобто відомостями, то не адекватне відображення суті відомостей, якщо й не принципово, то суттєво впливає на особливості відображення дійсності людиною.

Корінь же плутанини лежить на поверхні, але, як на диво, залишається непоміченим, оскільки видається банальним, принаймні для допитливих. Йдеться про неадекватне трактування понять «об'єктивність» та «суб'єктивність» і похідних від них, а в результаті – неадекватне змістовне наповнення понять «об'єктивна» та відповідно «суб'єктивна інформація». Посилаючись на статтю В. Свириденка про об'єктивність, розміщену у Філософському енциклопедичному словнику за редакцією В.І. Шинкарука та ін. (2002), Вікіпедія подає таке визначення: «Об'єктивність – філософське поняття, що означає характеристику предмета, зміст знання чи спосіб існування (дійсності), яка полягає в їхній незалежності від людської свідомості (суб'єкта пізнання)». Тут же подається визначення об'єктивної істини як «уявлень і думок, зміст яких відповідає об'єктам, відображуваним свідомістю, адекватних цим об'єктам і тому не залежних ні від людини, ні від людства»¹⁹. І це попри те, що кожен (дипломований) філософ безумовно має бути знайомий з теоріями пізнання різних ключових мислителів, а не лише Гегеля і Маркса, а отже добре усвідомлювати, що подібні твердження про об'єктивність є явно, щонайменше, непереконливими, а, по-суті, хибними. Відтак, так звана, об'єктивна інформація не несе у собі прямого і адекватного відображення чого б то було, тим більше, що всяка соціально значима інформація завжди опосередкована через контекст, а контекст, його природа і походження залишаються загадкою для людини і приймається нею як даність, атрибут її існування. Як наслідок, об'єктивна інформація насправді є інтерсуб'єктивною інформацією, тобто такою, адекватність якої встановлюється не інакше як шляхом досягнення згоди про її адекватність. Подібна згода досягається окремими, умовно кажучи, фахівцями під час обговорень, тоді як масами автоматично підтверджується, а по суті приймається на (сліпу) віру. До прикладу, визнання Плутона у 2006 році у ході роботи XXVI Асамблеї Міжнародного астрономічного союзу планетоїдом (карликовою планетою), хоча до того він визнавався 9-ю планетою Сонячної системи, а чим насправді є феномен «Плутона» жодній, орієнтованій на опосередковану інформацію істоті не відомо. До речі, у такий спосіб стає очевидним маніпулювання світоглядними основами людини і людства загалом, зокрема його історією, коли окремі «фахівці-історики» визначають, які, коли і у якій послідовності мали місце ті чи інші факти в історії етносу, народу, нації, людства загалом, якщо останнє вважати цілісним автохтонним явищем, що має єдине джерело свого походження, а не конгломерат, наприклад, автохтонних рас. Або коли «фахівці-освітяни» визначають, яку міфологію, наприклад, вивчати у межах шкільних предметів (історії або й богослов'я), а яку ні; які і яких авторів художні твори вивчати, а яких ні.

¹⁹ Див. Інститут філософії АН СРСР (1962). «Основи марксистської філософії» (українська). Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР. – с. 127.

Між тим, процес об'єктивації інформації, окрім того, що відкриває прямий шлях до маніпулювання інформацією, він ще й дозволяє приховувати самих маніпуляторів та зняти з них відповідальність за наслідки подібних маніпуляцій. А ось суб'єктивна інформація автоматично відсилає до її джерела. Тобто той, хто поширює певну інформацію від свого імені, несе відповідальність за її зміст і можливі (прогнозовані) наслідки, що для посередньої людини надто обтяжливо, оскільки вона не має достатніх ресурсів перейняти відповідальність за своє існування на саму себе – вона, умовно кажучи, істота системи.

Але й з суб'єктивністю не все так просто, як видається на перший погляд. Знову ж таки у Вікіпедії з посиланням на Роберта Соломона²⁰ говориться, що «суб'єктивність – це прояв уявлень людини (суб'єкта) про навколишній світ, її точки зору, почуттів, переконань та бажань. У філософії цьому терміну зазвичай протиставляють об'єктивність». До того ж, буденне розуміння за суб'єктивністю вбачає неспростовну упередженість, зумовлену специфікою смаків, переконань, особливостей досвіду тощо суб'єкта. Про те, з функціональної точки зору складається на те, що суб'єктом є всяке дієве начало, джерело інтенцій, намірів, оціночних суджень, зрештою, така собі точка відліку і водночас «міра усім речам» (Протагор), оскільки наділена здатністю розрізняти добро та зло, принаймні посилаючись практично на догмати усіх існуючих нині релігій, добре відомих людству. Тобто суб'єкт є активним началом, яке водночас діє і відображає дію. Однак, може виявитися, що суб'єкт, принаймні у тому ракурсі, як себе знає (усвідомлює) людина, не є і принципово не може бути, ані джерелом дії, себто абсолютною спонтанністю (це атрибут бога в монотеїстичних релігіях як джерела буття та усякого сущого у ньому), ані самодостатнім джерелом міркувань та суджень як засобів відображення дійсності, оскільки не є суверенним²¹ буттям (знову ж таки це атрибут бога в монотеїстичних релігіях як вічного, а отже самодостатнього буття, у якому і через яке усе суще є сущим).

Відтак, швидше за все, суб'єкт, принаймні представлений людиною, є лише посередником, зокрема дії²², оскільки людина, на думку, наприклад, Г. Арендт, «має опиратися у своєму бутті на поєднання свободи та не-суверенності, тобто здатності започатковувати щось абсолютно нове і нездатності контролювати чи передбачувати наслідки започаткованого нею» (Калуга, 2008: 125), адже «щоб бути вільною, дія має бути вільною від мотивації, з одного боку, і від поставленої мети як заздалегідь прогнозованого результату – з другого» (Арендт, 2002:160). У дійсності ж виявляється, що будь-яка дія завжди уже вплетена у вервечку інших

²⁰ Див. Robert C. Solomon. (2005). Subjectivity // Honderich, Ted. Oxford Companion to Philosophy. – Oxford University Press. – 900 p.

²¹ «Жодна людина не може бути суверенна, бо не людина, а люди заселяють землю – і не через, як це стверджує традиція від часів Платона, обмеженість людської сили, що робить її залежною від допомоги інших» (Арендт, 1999: 180)

²² «Те, що людина спроможна діяти, означає, що від неї можна очікувати несподіваности, що вона здатна виконувати те, що нескінченно неймовірне» (Арендт, 1999: 136).

дій, будучи реакцією на попередні дії та причиною для наступних дій. Зрештою, буденна людина виявляє себе у поточному існуванні заручницею численних парадоксів, які утримують її у ситуації, так званого, замкненого кільця, коли вона не має можливості, ані відмовитися від чогось, ані набути його. Зокрема, щодо дії, то людина не може знати, ані дійсної причини своїх дій, ані дійсних наслідків, однак вимушена ставитися до дії так, ніби вона може контролювати свої дії, будучи свідомою їх причин і наслідків. Останнього, щонайменше вимагає юридична сфера, неодмінно передбачаючи наявність винного (відповідального) за наслідки будь-яких дій, навіть, якщо останні були учинені з необережності. Виняток у згаданому контексті з юридичної точки зору становлять хіба що недієздатні, та й то відповідальність за їхні діяння мають у такому разі нести опікуни.

Разом з тим, людина виявляється також посередником міркувань. Оскільки обмін міркуваннями, точніше їх змістами не можливий без посередника, яким є контекст, то глибинним джерелом усяких міркувань завжди є уже те, що умовно можна назвати контекстом²³. Щоправда, буденна людина воліє не помічати цей факт, продовжуючи сліпо вірити у те, що міркування народжуються саме в її голові, попри те, що нездатна утримувати великі об'єми інформації і відслідковувати її першоджерела²⁴. Суб'єктивна ж унікальність міркувань у такому разі полягає не у їх змісті, а у комбінації тих таки міркувань, їх відповідності поточним обставинам. Відтак, висловлюючи міркування, суб'єкт відповідає не за сам зміст міркувань, який існує уже 'а priori' (додосвідно)²⁵, а за особливості їх комбінації (логіку викладу або ж послідовність висвітлення) і відповідність обставинам та/або критичному мисленню, здоровому глузду, естетичному смаку тощо.

Тож, спираючись на вище сказане, можна дійти висновку, що суб'єктивна інформація такою ж мірою і таким же чином відображає що б то було, як і об'єктивна інформація з тією лише суттєвою різницею, що об'єктивна інформація некритично сприймається масами чи більшістю, а також фахівцями у масі своїй як така, що відповідає умовам і обставинам, за яких вона адекватно відображає явища, процеси та речі і разом з тим відповідає здоровому глузду (common sense), а отже нібито й дійсності, тоді як, відповідність суб'єктивної інформації обставинам і умовам, за яких вона відображає що б то було, а отже і відповідність її здоровому глузду автоматично ставиться під сумнів. Інакше кажучи,

²³ «Відповідно до даоських уявлень, людина – це стріла, випущена з небес; істинні ідеї – «ідеогени» - людина отримує із Всесвіту і на інтелектуальному рівні трансформує їх, створюючи світ людської культури». Пучко Л.Г. (2004). Многомерная медицина. Система самодиагностики и самоисцеления человека. – 10-е изд., испр. и доп. – М.: АНС. – 432 с. – С. 37.

²⁴ «Чи не мав би я бути бочкою пам'яті, коли б захотів зберегти при собі ще й причини власних міркувань? Для мене й того занадто, що я зберігаю самі ці думки, хоча окремі з них й вилітають» (Ніцше, Так казав Заратустра).

²⁵ «Все уже давно сказано, але, оскільки ніхто не слухає, доводиться повторювати знову і знову» (де Ларошфуко Франсуа або де Шарден Пьер Тейяр).

суб'єктивна інформація на відміну від, так званої, об'єктивної інформації в очах її реципієнтів завжди потребує перевірки на достеменність. При цьому суб'єктивна інформація, авторитетність джерела якої приймається як істина завдяки сліпій вірі, ідентифікується як об'єктивна інформація. Наприклад, тиран, себто вождь (пророк абощо) принципово не може помилятися в очах людини-маси (фанатика).

1.13. Симулякр як своєрідна «матерія» інформаційного простору

У розумінні буденної людини, а отже і мас оточуючий світ як і вона сама або всесвіт загалом, будучи об'єктивним сам, наповнений об'єктивними речами, процесами та явищами, що перебувають у динамічному зв'язку відповідно до природних законів і закономірностей, частину з яких людина нібито відкрила і з того користується та отримує вигоду. У тому ж таки розумінні об'єктивний світ і все об'єктивне, представлене у ньому, є джерелом об'єктивної інформації. Насправді ж перманентні протиріччя та помилки, котрі, по-суті, є атрибутом життєдіяльності людини, явно свідчать про те, що людина має справу з дечим іншим, аніж строго адекватною об'єкту сприйняття (пізнання) інформацією. Цим дечим може виявитися певним чином систематизована сукупність певним чином спродукованих інформаційних одиниць (уявлень) про що б то було, які, з подачі французького мислителя Жана Бодріяра (фр. Jean Baudrillard), було б доречно позначати поняття «симулякр»²⁶.

Відтак, може виявитися, що своєрідною «матерією» інформаційного (інтерсуб'єктивного) світу є симулякри. Симулякр (від лат. simulacrum – подoba, копія) – термін, що з'явився в активному вжитку у просторі постмодерністської філософії. Ним прийнято позначати зображення, копію того, чого насправді не існує. Сьогодні найчастіше розуміється як таке собі соціокультурне утворення в поточному існуванні людини, що копіює форму вихідного зразка. При цьому, копія може бути чого завгодно і яких завгодно смислів.

Тож на сьогоднішній день симулякр належить до ключових понять, якими оперують у межах теорій постмодернізму. Термін «симулякр», яким раніше в романських мовах прийнято було позначати просто копію, залучив до активного вжитку у філософії постмодернізму Жан Бодріяр. Сам Бодріяр описує це, практично неспростовне явище сучасного світу, як «дійсність, яка приховує той факт, що її немає» (Бодріяр, 2004: 17). Між тим, до Бодріяра поняття симулякр, починаючи, очевидно, ще з латинських перекладів Платона, означало просто якусь певну картинку, зображення чи репрезентацію. Взяти хоча б до прикладу фотографію, до бодріярівської змістовної трансформації поняття це був симулякр тієї реальності, що на ній зафіксована. До того ж далеко не обов'язково точне відображення, як воно фіксується на світлині. Симулякрами вважалися також

²⁶ Симулякр – це образ, подібність або відтворення. У сучасній англійській мові термін simulacrum означає образ, «подібність», «туманне уявлення», «схожість», «вдавання», «симуляція». Див. Енциклопедія постмодернізму. (2003). / [за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи». – 503 с.

художні зображення, зокрема, картини, малюнки на піску, а також описи, наприклад, довільний переказ реальної історії, передачі природних звуків і мелодій абощо.

Відтак, до Бодріяра прийнято було говорити фактично про два варіанти відображення чого б то було – точне та змінене або, як би це сказав Платон, – правдиве та (навмисно) спотворене. Тобто уже у платонових міркуваннях можна знайти прообраз симулякра, відповідно до якого розглядається «модель-ідеал (ейдос), котра викликає до життя свої копії, які можуть відображати ейдос як істинно, так і викривлено, хибно. Ті імітації-копії, котрі правильно відображають ейдос, характеризуються подібністю з моделлю-оригіналом, а ті, що відрізняються від моделі, відображають її хибно, вважаються імітаціями-симулякрами» (Куцепал, 2004: 101-102).

А ось Бодріяр уже пропонує розрізнити п'ять послідовних фаз, через які той проходить, щоб стати таким собі «чистим» симулякром:

- «він є відображенням глибокої реальності»;
- «він маскує і спотворює глибоку реальність»;
- «він маскує відсутність глибокої реальності»;
- «він позбавляє зв'язку із будь-якою реальністю»;
- «він є чистим симулякром себе» (Бодріяр, 2004: 12).

Відтак, чистий симулякр цілком відірваний від дійсності, оскільки переміщений у певну реальність, будучи зацикленним на собі самому. Як пише Володимир Ковчак: «Симулякр – знак, що набув свого власного буття, а тому сутнісно перестав бути знаком. Він призводить до реконструкції суб'єкта у просторі соціальних комунікацій: суб'єкт зливається із симулякром, згортається у свій власний симулякр і (хоча матеріально є в координатах дійсності) не є активно присутнім у дійсності, а свою активність витрачає на симуляцію активності»²⁷.

Зрештою, сучасний інформаційний світ загалом, науковий (історія, літературознавство тощо), політичний, економічний і т.д. наповнений численними не лише підробками документів, копіями картин, творів мистецтва тощо, але й численними сфабрикованими документами, текстами та художніми творами, котрі приписують авторству відомих митців або й взагалі вигаданим митцям. До прикладу, певний час у світі літературознавців точилися суперечки навколо того, а чи дійсно був такий автор як Шекспір, а чи його твори були результатом колективної творчої діяльності, приписаного конкретній людині або й взагалі вигаданому автору.

1.14. Мем (інтернет-мем), його природа і місце в інформаційному світі

²⁷ Див. Ковчак В.О. (2015). Соціально-філософські аспекти симуляції суспільної активності та суспільної дійсності // Гілея : науковий вісник. Дніпро. – Т. 95. – С.182-185.

У світі інформації окреме місце належить своєрідній інформаційній одиниці, яку з подачі англійського дослідника поведінки живого Річарда Докінза прийнято позначати поняттям «мем» (англ. meme; у іншій транскрипції – «мім»). У своїй книзі «Егоїстичний ген», що побачила світ у 1976 році, він виводить поняття мему та розвиває ідеї навколо згаданого феномену у бутті людини. Подальший розвиток міркувань автора на згадану тему знайшов своє продовження у книзі «Розширений фенотип».

Під мемом прийнято розуміти таку одиницю інформації, яка насамперед передається від одного члена спільноти до інших шляхом імітації, вправляння, гри або що та, радше апелює до образного мислення, аніж до логічного. У своєму відтворенні (реплікації) мем спирається на асоціативні ряди, водночас нечутливий до інструментарію аналітики, перетворюючись у світлі логічного мислення, як правило, на нісенітницю чи абсурд. При цьому, будучи своєрідною одиницею інформації, мем не підв'язаний під конкретні умови й обставини, за яких мав би відображати адекватним чином певний зміст як це властиво, так званій, об'єктивній інформації. Таким чином до певної міри мем виявляється самодостатньою одиницею інформації, оскільки несе у собі універсальний код – він може відповідати різним ситуаціям та обставинам, залишаючись інформативним, тобто таким, що не втрачає змісту та несе у собі певний заряд для збудження, осмислення, дії тощо. У поточному існуванні згадана властивість мему проявляється у тому, що один і той же мем може бути успішно використаний для прояснення різноманітних ситуацій. Останнє означає, що окрема узята одиниця інформації стає мемом тоді і тільки тоді, коли вона відмежовується від конкретного факту (події, явища, речі або що) та перетворюється в, умовно кажучи, позаконтекстну одиницю інформації, тобто позбавляється строгої прив'язаності до конкретного об'єкту.

Оскільки ж мем безпосередньо сполучений з образним мисленням, то, як правило, він виявляється таким собі набутком мистецтва, надаючи останньому деякої живості, відтінку грайливості та гумору. Відтак, інтернет-мем виявляється явищем мережевого фольклору, елементом невимушеного спілкування, що до певної міри підмінив собою анекдот.

Входження мемів в інформаційний простір як повсякденного явища, природно, спонукало до виникнення цілої дослідницької дисципліни – меметики – теорія, що осмислює вміст свідомості та еволюцію світогляду (культури), беручи за аналогію постулати генетики та біологічної теорії еволюції Ч. Дарвіна. Основоположник згаданої теорії Річард Докінз аналогічно тому, як ген є біологічним реплікатором, мем визначає як культурний реплікатор – одиницю інформації, яка сприяє відтворенню частини культурного середовища кожним, хто до нього залучається. Відтак, можна сказати, що система домінантних мемів є таким собі «генотипом» певної культури або субкультури. До того ж мем у

такому разі набуває властивості до того, аби спонукати його носія поширювати себе (мем) серед інших представників спільноти. При цьому якісні меми знаходять своє масове поширення, тоді як, «слабкі» згасають, витісняючись якісними. Разом з тим, аби відповідати запитам, очікуванням, загалом ситуації, у якій віднаходить себе людина/спільнота, мем має еволюціонувати – змінюватися, трансформуватися, пристосовуватися під смаки абощо. Хоча, з іншого боку, самі меми також впливають на формування смаків тих, ким вони набуваються або наслідуються. Тому, у згаданому ракурсі можна говорити про певну чутливість індивіда до тих чи інших мемів, а якщо ширше, то ідей та про поріг чутливості або схильність до «інфікування» тими чи іншими мемами, а також про, умовно кажучи, такий собі «імунітет» щодо «інфікування» ідеями (мемами).

Очевидно, у подібному ракурсі мислив Дугла Рашкофф, формуючи теорію «мемології» на кшталт вірусології, де мем за аналогію мислиться як своєрідний інформаційний вірус, що має складну граматичну та змістовну структуру і відзначається різноманітністю джерел походження. Очевидно, йдеться про різних інформаційних посередників, зокрема ЗМІ, окремі автори тощо. У своїй концептуальній роботі «Медіавірус. Як поп-культура таємно впливає на вашу свідомість» американський фахівець в області засобів масової комунікації медіавіруси визначає як такі явища та події, зокрема, так звані, медіаприводи або івенти (events), які певним чином впливають на громадську думку, маніпулюючи нею та свідомістю окремих представників спільноти.

Швидко і масштабне поширення мемів та проникнення їх практично в усі сфери взаємодії та обміну інформацією, на думку Д. Рашкоффа, пов'язане з утвердженням у другій половині ХХ століття у просторі глобального світу «ери інфосфери», визначальною рисою якої є масовий доступ до інформації найрізноманітнішого ґатунку практично без обмежень у часі та просторі. Тобто чи не кожен мешканець землі разом із розвитком телебачення та Інтернету отримав можливість стати дистанційним свідком більшості з того, що відбувається в конкретному місці у конкретний період. Відтак, викликаючи певне збудження або реакцію у споживачів медіапродукції, в окремих випадках навіть масовий резонанс медіавіруси «здатні викликати серйозні зрушення у масовій свідомості» (Рашкофф, 2003: 117). Тому не дивно, що у словах мультиплікаційного героя Гомера Сімпсона вкладено практично пророча ідея, що стосується ери інфосфери, котра водночас є ерою тотального споживання, тобто споживання власного образу, спродукованого «сценаристом» і донесеного до індивіда за посередництва ЗМІ: «І коли ж я, нарешті, збагну, що відповіді на усі життєві питання знаходяться не на дні пляшки. Вони – у телевізорі!».

До речі, що стосується медіавірусів, то подібна ідея навіть у строго наукових колах далеко не нова, а у колах, умовно кажучи, чистих практиків, себто тих, кого називають у різних культурах ясновидцями, просвітленими абощо, тим більше.

Зокрема, ще наприкінці XIX століття світ побачила стаття знаного в усьому світі російського невролога Володимира Михайловича Бехтерева «Роль навіювання в громадському житті». Окрім іншого, у ній йдеться про те, що «ментальні мікроби», будучи «подібними справжнім фізичним мікробам, діють всюди та передаються за посередництва слів і жестів оточуючих (людей), а також книг, газет і т.п.»²⁸.

Отже, мемом може бути практично усе, що завгодно, тільки б воно викликало масовий резонанс на рівні свідомості індивіда та громадської думки загалом. Іноді меми прийнято ще розуміти як знаки, що очищені від попереднього або первинного змісту. До прикладу, відома людина, точніше окремий стан, який яскраво передала ця людина, стаючи мемом, відчужується і від конкретної ситуації, що викликала відповідні переживання, і від індивідуальності самої людини. Мем починає «жити» власним життям як самостійна інформаційна одиниця. Те ж саме можна сказати про безліч символів і знаків, яким повсякчас послуговуються маси, не задумуючись над їх первинним змістом, історією походження абощо. Взяти хоча б масово поширений, особливо серед субкультур або, так званого, андеграунду образливий символ «fuck». Як свідчить історія, цим символом під час, так званої, Столітньої війни послуговувалися англійські лучники перед боєм з французькими військами, особливо кіннотою, що славилася на той час своєю непереможністю. Лучники у такий спосіб, знущаючись, зверталися до ворогів, аби ті, звісно, якщо зможуть, прийшли, взяли у полон лучника і відтяли йому середній направляючий палець на правій руці, без якого майстерність лучника нівелювалася.

Що ж до класифікації мемів, то залежно від критерію їх виділяють кілька. Зокрема, з огляду на зародження мема прийнято розрізняти

- цілеспрямовано створені. Це, так звані «форсед меми», створені маркетологами або окремими користувачами для розкрутки бренду чи самих себе у соцмережах;
- кооптовані. Меми, що виникають, як правило, спонтанно, однак швидко підхоплюються зацікавленими сторонами та розкручуються з тією чи іншою метою;
- самопороджувані. Зразок чистої народної творчості, коли автора практично не можливо виявити, оскільки ідея, так би мовити, крутилася відразу у багатьох головах.

За семіотичною ознакою меми поділяються на

- візуальні. Сюди належать різноманітні (улюблені) картинки: демотиватори, комікси, едвайси, фото жаби, макроси і т.д.;
- аудіальні. Пісні, салогани, девізи;

²⁸ Див. Бехтерев В.М. (1908). Внушение и его роль в общественной жизни [Електронний ресурс] / В.М. Бехтерев // СПб: Издание К.Л. Риккера. – 48 с. – Режим доступу: <http://www.opentextnn.ru/man/index.html?id=1545>

- текстові. Будь-які словесні вирази, неологізми абощо;
- змішані. Відеомеми, картинки з текстом абощо.

Відповідно до каналів поширення мемів

- інтернет-меми;
- теле-мем;
- радіо-мем;
- прес-мем (друковані видання, преса).

За стилем впливу на свідомість

- іронічні;
- мотивуючи чи демотивуючі;
- агітаційні.

За особливостями аудиторії

- загальні;
- спеціалізовані (локальні), тобто у межах групи фахівців, у просторі субкультури абощо.

Меми також за своїми ознаками бувають

- персонаж ними – вигляд відомої людини красномовно говорить сам за себе;
- синтаксичними – поєднання повторюваної і змінної частини фрази, зокрема: «Можна безкінечно дивитися на три речі: ...»;
- ситуативними – поєднання типових взаємозамінних елементів однієї і тієї схеми;
- компоративними – меми, засновані на порівнянні кількох зображень, наприклад, «я та той хлопець».

1.15. Фрейм як інформаційна одиниця «картини світу»

Ще однією інформаційною одиницею, якою досить активно послуговуються насамперед ЗМІ і, відповідно, журналісти, створюючи масові враження та настрої щодо тих чи інших подій, фактів та осіб, зокрема політичних чи інших діячів, знакових персон культури і мистецтва абощо, є, так званий фрейм. **Фрейм** (англ. *frame* – кадр, рамка) – так би мовити, готова до вжитку інтерпретаційна структура, яка у поєднанні з іншими подібними структурами створює підстави для структурування та оціночного ставлення навколишнього світу, його елементів абощо. Що ж до соціально-політичних наук, то в їх межах фрейм розуміється як певного роду завершений змістовний контент, оперуючи яким, індивід осмислює себе у світі. Відтак, фрейм для фанатиків, релігійних чи будь-якої іншої парадигми, виступає чимось на кшталт непохитної істини, тоді як, для індивідуальностей, що плекають у собі стан самодостатності, розширюючи межі можливостей, у т.ч. схоплення дійсності як вона є, фрейм, точніше їх сукупність, виявляється таким собі «продуктом гри фантазії» – штучно зведеним раціональним нагромадженням, у тіні якого від світла істини (знання) ховаються

усі ті, кому тією чи іншою мірою не до снаги витримати зустріч з дійсністю як вона є, адже буденній людині значно затишніше, щоб не сказати принципово властиво жити, мислити і діяти в параметрах передбачуваного і прогнозованого світу, де чітко встановлені правила, визначено джерело цих правил і той чи те, що слідує за їх дотриманням та, відповідно, встановлює міру покарання і водночас карає за порушення правил.

Таким чином, для буденної людини важливішим виявляється фрейм у порівнянні з фактом, а тим більше з очевидними. Між іншим, з цього приводу побутує досить влучне, хоч і досить болісне для фанатів висловлювання, яке найчастіше приписують Георгу Гегелю: «Якщо факти суперечать моїй теорії, тим гірше для фактів». І у такт цьому висловлюванню продовжує польський письменник Стефан Гарчинський: «Факти – це пісок, що скреготить на шестернях теорії». По-своєму згадану властивість когнітивної спроможності людини висловила також провідний науковець Техаського університету Дастін Харп (Dustin Harp): «Дослідник зазвичай обирає ті факти, котрі підтримують його дослідження, і легко забуває ті, що суперечать йому». Тому тримання за фрейми на противагу фактам, а отже і на шкоду істині та собі, як істоті, що має розвиватися у напрямку розширення своїх можливостей доторкнутися до дійсності, певним чином розкриває суть егоїзму та егоцентризму. І ця суть добре відображена у висловлюванні американського письменника і карикатуриста Ешлі Брілліанта (Ashleigh Brilliant): «Можуть змінитися мої переконання, але не той факт, що я правий», а також в дещо іншому ракурсі у висловлюванні французького велогонщика, тричі чемпіона літніх Олімпійських ігор 1896 року Поля Массона (Paul Masson): «Більшість приймають свою пам'ять за розум, а свої погляди – за факти».

1.16. Ситуація людини як інформаційно зумовленої істоти

Осмислюючи величезні обсяги інформації про інформацію, якби це парадоксально звучало, окрім інших, легко дійти висновку про те, що згаданий феномен посідає у бутті людини ключове місце. Тому, осмислюючи усю наявну гаму інформації про інформацію, можна сформулювати певні враження як про буття людини, так і саму людину. По-перше, людина – зумовлена істота, оскільки завжди потребує доступу до та обміну інформацією. Зрештою, як стверджує Х. Арндт²⁹, «люди – це зумовлені істоти, оскільки все, з чим вони вступають у

²⁹ Ганна Арндт ставить собі за мету здійснити «...ідентифікацію найтривкіших рис людського становища – таких, що найменше ушкоджуються від злигоднів сучасної людини» (Рікер, 1983: 10), – до такого висновку підводить нас Поль Рікер у своїй «Передмові до становища сучасної людини». Виокремивши найбільш характерні риси людського буття, котрі залишаються незмінними в процесі існування людства за весь період, що ми його здатні охопити і представити як історію, Арндт об'єднала їх в єдине поняття «становище людини». Тут доречно зауважити, що основи людського життя, зумовленість людського існування та намагання вивільнитися з-під споконвічного гніту власної зумовленості, поєднуються мислительною в досить містке і глибоке за своїм змістом поняття «становище людини», що на мові оригіналу несе додаткове смислове навантаження: «the human condition» – обставина людяності – обставина або умова, наявність якої зумовлює чи гарантує існування людини як такої.

контакт, негайно перетворюється в обставину їхньої екзистенції» (Арендт, 1999: 23). По-друге, людина – опосередкована істота, тобто така, що уявлення про саму себе, світ та все суще, як і абстрактні поняття формує на основі наявного контексту, тобто опосередковано через контекст. У поточному існуванні людина не відображає у своїй свідомості безпосередню інформацію, тобто не має справу з «річчю у собі», а тільки з проявами і функціональними навантаженнями чого б то було, як би сказав Гайдегер у такому випадку, – з ціннісними предикатами. Відтак лівова частка інформаційної бази, щоб не сказати практично уся інформаційна база, якою послуговується людина у поточному бутті, представлена у формі уявлень і аж ніяк не знань. До того ж у поточному інформаційному обізі значною мірою представлені симулякри і меми. Останнє свідчить про те, що людина мимовільно, а іноді й довільно тяжіє до спотворення, викривлення дійсності, перекручування фактів, видавання бажаного за дійсне тощо. Грубо кажучи, людину практично не цікавить, а якщо триматися поглядів, зокрема К. Кастанеди, то й панічно лякає дійсність як вона є. Людина чи то схильна, чи то звикла мати справу з імітацією дійсності – реальністю – штучним простором буття людини, зведеному на контексті. При цьому реальність це таке собі декоративне «зображення» дійсності (картина світу). Тобто дійсність як своєрідний потенціал усякого проявленого – одна, а ось реальностей (картин світу) може бути безліч. І основою усякої реальності є **(мета)контекст** – такий собі загальний «задум» картини світу або ж «сценарій», відповідно до якого розвивається сюжет реальності та взаємодіють і трансформуються елементи картини світу. У контексті іудо-християнства світ, людину і усе у ньому суще створив чи то Ієгова, чи то Саваот, тобто бог, суть якого так і залишається незрозумілою (такий собі сценарист). У контексті матеріалізму, що, до речі, за своєю суттю є доповненням до іудо-християнства, його оберненою стороною, причина буття взагалі незрозуміла, як і причина розвитку або еволюції. Встановлена тільки точка відліку – точка сингулярності і Великий Вибух. А ось в контексті української рідної прадідівської парадигми початком усьому і причиною усякого буття та його змістовності є «Око», яке перемістилося з однієї безодні до іншої³⁰. І таких контекстів може виявитися стільки, скільки самобутніх культур, опертих на автентичну міфологію.

Таким чином, сучасна людина, як вона сама себе знає, «зшита» із інформації, занурена в інформацію, спонукувана до активності інформацією. Проте

Тобто такої людини, якою її здатний сприймати і розуміти будь-який індивід в її цілісному розмаїтті чи інтуїтивному схопленні (Калуга, 2008: 46). Див. Рікер П. (1983). Передмова до становища сучасної людини. / Поль Рікер // Навколо політики. – Пер. з фр. О. Мокровольського. – К. : Дух і Літера. – 196 с.

³⁰ «Колись у цей безладний, однак могутній зародок майбутнього життя, з далекого Старого Світу, з Вічності у Вічність, прилетіло всевидяще Око, аби створити Новий Світ. Те Око було завжди, бо було вічне». І далі, «З тієї кришталевої чистоти (сльози Ока) народився птах, на ім'я Сокіл – речник Божий. Його священний дух осяяв сім'я тієї безформної маси, аби зародити Свідомість та Буття» (Войтович, 1997: 15). Див. Войтович В.М. (1997). Сокіл-Рід. Легенди та міфи стародавніх українців. Рівне, «Оріана». – 332 с.

інформація є лише дечим, за чим приховується дійсність. Але дійсність недоступна пізнанню, а ось (опосередкована) інформація – матеріал для міркувань, завжди доступний людині. Більше того – неспростовний у її бутті, принаймні аж поки вона залишається зумовленою істотою.

Використана та актуальна література

1. Арендт Х. (2002). Між минулим і майбутнім / Ханна Арендт; [пер. з англ. Вілен Черняк]. – К.: Дух і Літера. – 321 с.
2. Арендт Г. (1999). Становище людини / Ганна Арендт; [пер. М. Зубрицька]. – Л.: Літопис. – 254 с.
3. Бергер П. (1996). Приглашение в социологию / Питер Бергер – М.: Аспект-Пресс. – 91 с.
4. Бодріяр Жан. (2004). Симулякри і симуляція / Жан Бодріяр; [пер. з фр. В. Ховхун]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи». – 230 с.
5. Гайденко П.П. (2000). История новейшей европейской философии в ее связи с наукой: Учебное пособие для вузов / Пиама Гайденко // М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга. – 456 с.
6. Горбаткова А.Ф. (2017). Проблема информационного шума в жизни человека XXI века / А.Ф. Горбаткова, В.В. Котлярова // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – № S7. – с. 6–59.
7. Гриффин Э. (2009). Управление репутационными рисками : Стратегический подход / Эндрю Гриффин; Пер. с англ. С. Кривошеин. – М.: Альпина Бизнес Букс. – 237 с.
8. Евдокименко Е.Ю. (2013). Понятие информационного шума в социально-гуманитарных науках / Е.Ю. Евдокименко // Молодой ученый. – № 10. – с. 564-566
9. Игнатенко А.А. (1998). Познать непознаваемое (аль-Газали о рациональном познании трансцендентного) // Средневековая арабская философия. Проблемы и решения. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН. – 231 с.
10. Калуга В.Ф. (2014). Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації // Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 23 / редкол.: А.Є.Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – с. 27-37.
11. Калуга В.Ф. (2008). В пошуках шляху із пастки утилітарного світу : ірраціональні чинники облаштування спільного світу як альтернатива засиллю приватного інтересу та надуманого раціоналізму / В.Ф. Калуга. – К.: Міленіум. – 162 с.

12. Куцепал С.В. (2004). Французька філософія другої половини ХХ століття: дискурс із префіксом «пост-» : монографія / С.В. Куцепал. – К. : ПАРАПАН. – 323 с.
13. Мак-Комбс М. (2007). Встановлення пріоритетів: масмедії та громадська думка / М. Мак-Комбс ; пер. з англ. М. Давиденко. – К. : К.І.С. – 256 с.
14. Ноэль-Нойман Э.. Общественное мнение. Открытие спирали молчания: Пер. с нем. / Общ. ред. и предисл. Мансурова Н.С. – М.: Прогресс-Академия, Весь Мир. – 352 с.
15. Ошо. (2002). Любовь. Свобода. Одиночество / Р. Ошо // Спб.: ИД «Весь». – 228 с.
16. Пітерс Дж. (2005). Слова на вітрі: Історія ідеї комунікації. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». – 304 с.
17. Рашкофф Д. (2003). Медиавирус! Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание / Д. Рашкофф // Пер. с англ. Д. Борисова. – М.: Ультра.Культура. – 368 с.
18. Фрейд З. (1999). Основные психические теории в психоанализе. Очерк истории психоанализа / Зигмунд Фрейд // СПб.: «Алтейя». – 252 с.
19. Хайдеггер М. (1998). Прологомены к истории понятия времени. – Томск: Водолей. – 383 с.
20. Чумаченко В.А. (2009). Політ нічного метелика: Характерницьке мистецтво в Україні / В.А. Чумаченко – Кривий Ріг: Видавничий дім «Калинова сопілка». – 234 с.
21. Arendt, Hannah. (1982). Lectures on Kant's Political Philosophy. The University of Chicago Press, Chicago. – 174 p.
22. Arquilla J. (1997). Looking ahead: preparing for information-age conflict / J. Arquilla, D. Ronfeldt // In Athena's camp. Preparing for conflict in the information age. Ed. by J. Arquilloa, D. Ronfeldt. – Santa Monica. – 237 p.
23. Durham P. (2001). Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication / Peters John Durham // University of Chicago Press. – 304 p.
24. McQuail Denis. (1994). Mass Communication Theory: An Introduction. Third edition. London: Sage Publications. – 184 p.

Питання до теми

1. Який зміст прийнято вкладати в поняття «інформація»?
2. Розкрийте історію вживання поняття «інформація».
3. Чим може виявитися інформація за своєю природою?
4. Яким може бути функціональне навантаження інформації у Всесвіті та бутті?
5. Які джерела інформації слід вважати природними? Дайте характеристику природним джерелам інформації.

6. Що прийнято розуміти під соціально значимою інформацією? Розкрийте форми прояву соціально значимої інформації.
7. Дайте характеристику формам поширення інформації.
8. Розкрийте суть комунікації як простору і механізму поширення та обміну соціально значимою інформацією.
9. Розкрийте різницю між знанням та уявленням, охарактеризуйте їх співвідношення з інформацією.
10. Дайте характеристику феномену «контекст» як посереднику в обміні інформацією, розкрийте його властивості та походження.
11. Розкрийте суть та особливості феномену «інформаційний шум».
12. Розкрийте природу відомостей, дайте характеристику їх когнітивному навантаженню та джерелам.
13. Які типи відомостей/соціально значимої інформації прийнято розрізняти? Опишіть типи відомостей.
14. Розкрийте суть феномену «експертне знання», охарактеризуйте функціональне навантаження експертного знання у інформаційному просторі.
15. Встановіть відмінності між суб'єктивною та об'єктивною інформацією; охарактеризуйте особливості формування і відображення джерела походження.
16. Дайте характеристику суб'єкту як інформаційному посереднику.
17. Розкрийте суть симулякру як своєрідної «матерії» інформаційного простору.
18. Розкрийте суть феномену «мем», опишіть історію його виникнення та трансформації. Дайте характеристику явищу «інтернет-мем».
19. Визначте місце та роль інформації у бутті (соціальному) людини.
20. Розкрийте характеристики людини як інформаційно зумовленої істоти.
21. Опишіть характерні риси та особливості функціонування сучасної спільноти, а також місце і можливості людини у сучасній спільноті.

Міжнародна інформація, її природа і ключові характеристики; джерела міжнародної інформації та інформаційні ресурси

2.1. *Поняття міжнародної інформації, її місце та роль у системі міжнародних відносин*

З-посеред різноманітної інформації умовно можна виокремити, знову ж таки, умовно спеціалізовану інформацію, котра стосується сфери міжнародних відносин. Таку інформацію прийнято позначати поняттям «міжнародна інформація». Чіткого і однозначного визначення згаданого поняття, звісно, не існує. Тим не менше, основний наголос робиться на тому, що така інформація обслуговує та/або супроводжує усяку міжнародну активність, будь-то відносини, політика абощо. Тому про *міжнародну інформацію* можна сказати, що це *сукупність*, до речі, ніким не зведена до єдиної системи та впорядкована строго до певних критеріїв, *відомостей як зафіксованих у той чи інший спосіб одиниць інформації або повідомлень про події, факти, процеси, що стосуються міжнародних відносин та світової політики*³¹. Таким носіям інформації обов'язково присвоюються встановленим чином реквізити, які дозволяють ідентифікувати як самі відомості, так і джерело їх походження. Природно, міжнародна інформація включає у себе також, так звану, додаткову чи супровідну інформацію або інформацію про інформацію, зокрема її походження, джерела, обставини набуття, зберігання, розповсюдження абощо.

Звичайно, уявити собі міжнародні відносини та світову політику без (міжнародної) інформації принципово не можливо. Безумовно, усяка міжнародна активність, зрештою, як і будь-яка осмислена активність принципово не можлива, умовно кажучи, в інформаційному вакуумі. Тому будь-який суб'єкт міжнародних відносин або світової політики, а це можуть виявитися дотичні, але все ж різні суб'єкти, перебуваючи у стані перманентної інформаційної взаємодії з іншими суб'єктами, безперечно, вимушений перейматися численними питаннями, пов'язаними з інформацією, від збирання і верифікації інформації, а з іншого боку, захисту власного інформаційного простору від несанкціонованих, тим більше ворожих втручань, до поширення інформації як в контексті підтримання власного іміджу, так і обміну поточною інформацією. Тобто інформація і разом з тим інформаційний простір та інформаційні потоки є критично важливою сферою активності суб'єкта як на міжнародній арені, так і на рівні власних елементів,

³¹ Феномен світової політики можна розглядати в двох ключових, тобто таких, до яких зводяться всі решта, ракурсах. З позицій ситуативно-механічного сприйняття або політичного атомізму світова політика є «продуктом» сукупної активності суб'єктів міжнародних відносин та права, а отже вторинним явищем стосовно інших видів соціально-політичної активності суб'єктів: спільнот, окремих індивідів та організацій, похідною щодо суб'єктів, зумовленою їх природою. Навпаки, осмислюючи суть світової політики в контексті холізму, можна помітити, що світова політика є певним первинним «проектном», елементи якого з тих чи інших причин реалізує той чи інший суб'єкт світової політики, вимушено чи добровільно, в іншому випадку, усвідомлюючи своє покликання або залишаючись в полоні власного невігластва, вважаючи, що є суверенним проявом існування, тобто «політичним атомом» (Калуга, 2018: 37).

тобто членів спільноти (громадян), транснаціональної корпорації (співробітників, особливо управлінців), а також, так званих, закритих клубів та різноманітних таємних і утаємничених організацій абощо.

Тому, образно кажучи, (міжнародна) інформація – це таке собі повітря, що оточує і водночас живить зсередини суб'єктів міжнародних відносин та світової політики, по-суті, є необхідною умовою їх життєдіяльності. При цьому, самі суб'єкти як «споживають», так і «виробляють» для споживання іншими різного роду (міжнародну) інформацію. По-суті, йде невинне інформаційне продукування, споживання та обмін, до того ж ці процеси відбуваються одночасно. Якщо припустити уявно, що хоч якийсь би суб'єкт міжнародних відносин та/або світової політики припинив інформаційну активність, на нього б чекала неодмінно б «смерть» – розпад, трансформація абощо з огляду хоча б на те, що будь-який суб'єкт є свого роду відкритою системою, функціонування якої зумовлено постійним обміном дечим, що можна назвати енергією, а у контексті міжнародних відносин – інформацією.

Важливість інформації у функціонуванні світу та суб'єктів міжнародних відносин і світової політики також підкреслюється практично усіма світового масштабу лідерами, що мають чи не найбагатший досвід активності на світовій арені, постійно перебуваючи у лоні світової політики. З-посеред інших у цьому плані є досить красномовним вислів про те, що «Хто володіє інформацією, той володіє світом». Щоправда авторство цієї крилатої фрази приписують різним історичним постатям, зокрема серу Вінстону Леонарду Спенсеру-Черчиллю (англ. Sir Winston Leonard Spencer-Churchill), прем'єр-міністру Великої Британії в 1940-1945 та 1951-1955, до речі, лауреату Нобелівської премії в галузі літератури, а також барону Натану Маєру фон Ротшильду (нім./англ. Nathan Rothschild (Natty)) – міжнародному (англійсько-німецькому) фінансисту, банкіру і бізнесмену єврейського походження. Між тим, з огляду на численні подібні казуси з авторством, зважаючи на сучасні технології роботи з інформацією, а з іншого боку – маніпулювання людиною, точніше тим, що прийнято ідентифікувати як свідомість, можна переконливо знамениту фразу, так би мовити, на злобу дня: «Хто маніпулює інформацією, той керує світом» або «Хто маніпулює інформацією, той формує зміст». Йдеться про масове конструювання індивідуальних, колективних та глобального змісту існування, які споживають практично усі індивіди за надто малим винятком, особливо у час масової інформатизації. Пік же споживання інформації, у т.ч. як змістовного начала існування припадає на останній період віртуалізації існування людини, оскільки стає очевидним і беззаперечним фактом явище занурення значної кількості індивідів у віртуальне життя від кількох годин на добу до майже безвідривно, починаючи з віртуальних ігор і завершуючи життєзабезпеченням, наприклад, покупка товарів, віртуальне онлайн спілкування тощо.

2.2. Функції міжнародної інформації і їх характеристики

Міжнародна інформація як атрибут сучасного світу, неспростовна умова і обставина функціонування цивілізації, що кооптувала у себе практично усе людство не мислима поза феноменом глобалізму загалом та глобальної комунікації зокрема. Відтак, міжнародна інформація є своєрідним наповненням і водночас продуктом глобальної комунікації. Якщо мислити по аналогії за допомогою понять фізики, то комунікація може бути представлена як електричний струм, а міжнародна інформація як електромагнітне поле. Як тільки формується новий канал комунікації, тут же виникає і інформаційний обмін соціально значущими відомостями (інформацією). Як і навпаки, як тільки налагоджується інформаційний обмін, тут же встановлюється канал комунікації. Таким чином міжнародна інформація пронизує собою практично усі сфери життєдіяльності суб'єктів міжнародних відносин та світової політики, окрім іншого, будучи засобом підтримання взаємозв'язків між елементами глобального світу і донесення «сигналів» від конкретного суб'єкта глобального світу до решти, як і навпаки, отримання суб'єктом «сигналів» від решти структурних одиниць системи «людство» та від самої системи загалом.

До ключових функцій міжнародної інформації, окрім інших, прийнято зараховувати такі:

- ретрансляція (донесення) реципієнтам (партнерам, світовій спільноті тощо) елементів (рішень абощо) зовнішньої та водночас внутрішньої як певної підстави для зовнішньої політики суб'єктів міжнародних відносин та світової політики, зокрема держав:
- висвітлення для широкого загалу (світової спільноти) різноманітних стратегій суб'єктів міжнародної інформації;
- адресне донесення ключових меседжів;
- розширення зони, а також адаптація під конкретні обставини форм та методів міжнародної взаємодії;
- сприяння налагодженню глобальної безпеки;
- підтримання, насамперед інформаційної безпеки суб'єкта міжнародних відносин.

Загалом міжнародна інформація як феномен глобального масштабу є досить складним формуванням, що не має ані чіткого змістовного визначення, ані строго встановлених принципів і правил функціонування, ані впорядкованої структури. Відтак, явище міжнародної інформації виявляється до певної міри такою собі «химерою», що частково «живе своїм життям», а отже не піддається чіткому урегулюванню, контролю та управлінню.

Тож, міжнародній інформації як до певної міри притаманний фактор непередбачуваності. Йдеться про те, що жоден із суб'єктів міжнародних відносин

та/або світової політики не може констатувати як доконаний факт, що у майбутньому неодмінно будуть отримані чи настануть чітко прогнозовані наслідки від інформаційної активності, як власної, так і інших. Між тим, суб'єктам залишається лише припускати на основі аналізу або що і, як наслідок, прогнозувати ймовірні очевидні наслідки від тієї чи іншої інформаційної активності на міжнародному рівні, розрізняючи серед них бажані та небажані.

Разом з тим досвід показує, що будь-яка дія тягне за собою не лише набуття певного прогнозованого результату, а й настання, так званого, *побічного ефекту* – наслідків діяльності, які, цілком ймовірно, урівноважують основні з позиції суб'єкта наслідки з огляду на, очевидно, вищі принципи буття, недосяжні пізнанню. Як правило, у поточному існуванні людини, інститутів чи інших суб'єктів побічним ефектом прийнято нехтувати, оскільки він є ірраціональним, тобто не підлягає аналізу. Хоча нехтування побічним ефектом призводить у підсумку до того, що описується крилатою фразою: «Хотілося як краще, а вийшло як завжди». Наприклад, бажання навести лад в усьому світі відповідно до ідеалів якоїсь із світоглядних (релігійно-ідеологічних) парадигм, попередньо у той чи інший спосіб підкоривши світ, як свідчить історичний досвід, завжди призводило до неймовірних людських страждань та жертв у колосальних масштабах. Численні голодомори і голокості, масові вбивства або що тому яскравий приклад.

Зокрема, деклароване бажання встановити соціальну справедливість, рівність та братерство у всьому світі призвело до кривавих потрясінь на величезній території Євразії, а потім і інших контентів. Йдеться про, так звану, Жовтневу революцію 1917 року в Російській Федерації з наступною громадянською війною, а також соціалістичні революції у багатьох інших країнах. Деклароване бажання нацистських ідеологів відновити справедливість, передавши владу до рук провідної раси, точніше, її зверхників призвело до Другої світової війни. Деклароване бажання сформуванню новий світовий порядок взагалі породило низку явищ, серед яких окремим рядком виступає антисемітизм тощо. Відтак, побічні ефекти, що супроводжують старання фанатиків втілити у життя «добрі наміри», виявляються явно антигуманними і досить руйнівними як щодо людини, так і щодо світу як простору її помешкання.

Але чи не найпоказовішим щодо руйнівних наслідків побічного ефекту у наш час є бізнесова активність. У гонитві за прибутком, окрім іншого, страждає екологія і, як наслідок, людина. Потужного удару насамперед зазнає її, умовно кажучи, духовність, або високе людяне начало. А оскільки і духовність, і людяне начало є ірраціональними за своєю суттю, то процеси, які відбуваються з ними, себто моральна (духовна) деградація або що, до уваги не беруться. Це стосується і міжнародної інформації – суб'єкти міжнародних відносин та світової політики, працюючи з інформацією, до уваги ірраціональні чинники людського буття не беруть, і за, умовно кажучи, чистоту духовності не переймаються. Суб'єкти, як

правило, усілякими способами прагнуть досягти намічених цілей, діючи за широко відомим принципом: бачу ціль, не бачу перешкод, при цьому виправдовуючи свою активність в очах мас поточними досягненнями в окремо взятих випадках та/або нібито прогнозованими досягненнями знову ж таки в окремих сферах, як правило, пов'язаних із підвищенням рівня життя пересічного громадянина.

Отже міжнародна інформація як глобальний феномен водночас визначає та висвітлює особливості міжнародних відносин і світової політики, впливає на стан світової психологічної атмосфери, стимулюючи або стримуючи збудження (енергію) мас щодо тих чи інших переживань і дій.

2.3. Структурні підрозділи міжнародної інформації

Все ж з огляду на колосальну роль міжнародної інформації в існуванні людства як конгломерату етносів, націй, рас абощо та сучасної техно-монотеїстичної цивілізації, аби якомога глибше дослідити згаданий феномен, фахівці схиляються до того, щоб у ньому виділити кілька взаємопов'язаних структурних підрозділів та/або невід'ємних супутніх феноменів. Зокрема, йдеться про:

- міжнародний/внутрішній інформаційний простір;
- міжнародну/внутрішню інформаційну політику;
- міжнародну/внутрішню інформаційну стратегію;
- міжнародний/внутрішній інформаційний потенціал;
- міжнародні/внутрішні інформаційні ресурси;
- міжнародний/внутрішній інформаційний продукт;
- міжнародну/внутрішню інформаційну могутність.

Виділені умовні складові феномену міжнародної інформації теж є комплексними, оскільки міжнародна активність неможлива без внутрішньої, себто національної, якщо мова йде про державу; корпоративної, якщо мова йде про транснаціональні корпорації; організаційної, якщо мова йде про суб'єкти світової політики, до яких прийнято зараховувати специфічні таємні і напівтаємні/напівлегальні утворення, на кшталт закритих клубів, орденів абощо; активності.

Очевидно, базовим компонентом феномену міжнародної інформації, а точніше невід'ємним супутнім феноменом є інформаційний простір. Усяке продукування, поширення, оперування інформацією автоматично передбачає наявність первинної умови, за якої можливі ті чи інші операції з інформацією. Такою умовою є *інформаційний простір* – деяке середовище, у межах якого набувається і підтримується певна системність усіх можливих операцій з інформацією, а також забезпечується первинна змістовність будь-яких операцій з інформацією. Тому інформаційний простір є ще й *метаконтекстом* –

першопрічиною усякої змістовності, що коріниться щонайменше у становищі людини, а, швидше за все, у природі самого буття, оскільки між усім суцям має місце обмін інформацією, а без метаконтексту і, знову ж таки, інформаційного простору це принципово не можливо, принаймні з позицій логіки та буденного людського досвіду. Природно, простір відзначається масштабами, а отже є зміст говорити про глобальний, за яким найчастіше розуміють міжнародний, національний, корпоративний і внутрішньо-організаційний (таємні і напівтаємні організації) інформаційний простір. При цьому з позиції поточної практики інформаційний простір є, якщо й не безпосереднім продуктом раціональної активності, то породженням діяльності людини. Тому йому неодмінно притаманна певна структура, принципи організації/упорядкування та функціонування. Останнє передбачає наявність інформаційної політики.

Проблеми ж визначеності з інформаційною політикою, її суттю починаються з проблем визначеності з феноменом політики загалом. Якщо коротко, то політику прийнято розглядати під двома кутами зору. По-перше, як сферу узгодження інтересів за посередництва влади – сучасний (ліберальний) досвід. По-друге, як сферу засвідчення індивідуальної унікальності за посередництва слави³² – давньогрецький досвід, а також досвід соціальних груп, представники яких знали, що таке, насамперед, честь³³ та інші чесноти і керувалися ними практично у повсякчасному існуванні, а надто у часи випробувань чи критичні часи, наприклад, під час бойових дій, укладання і реалізації угод тощо. То ж і **інформаційна політика** слідом за феноменом політики проявляється як до певної міри упорядкована сукупність механізмів, засобів та методів оперування інформацією, а також безпосередньо пов'язаними з нею сферами людської активності відповідно до поставлених цілей або на вимогу, так би мовити, дня. У той же час інформаційна політика несе у собі потенціал бути потужним засобом формування та спонукальною силою щодо формування умов і обставин, сприятливих для розкриття і (само)реалізації індивідуальної унікальності. Щоправда, згаданий потенціал принципово не може бути реалізованим, принаймні переважною більшістю індивідів, з огляду на те, що є несумісним із домінантним способом буття сучасної людини, який у контексті гайдегерової філософії, наприклад, можна ідентифікувати як *das Man*³⁴.

³² «Для тих, кому цінне безсмертя, а це, перш за все, давні греки та народи з подібним розумінням суті буття, домінантою є слава – продовження індивіда в пам'яті інших. Хто ж «цінує» райську вічність, той переймається спасінням душі всіма можливими і неможливими способами. Кому відкрилася істина, той вже не переймається нічим» (Калуга, 2010: 18). При цьому, «найкращим чинником розгортання дії є слава, що вимагає наявності громадської сфери як простору, де вона лише і може набути змістовного наповнення» (Калуга, 2008: 121).

³³ «Чесність – властивість людини слідувати власному покликанню без того, аби знати його, лише спираючись на внутрішні відчуття та переконання. Окрім того, саме відчуття честі стоїть за здатністю уникати спокуси присвоювати собі вигадані покликання або ж спотворювати до непізанованого власне покликання. Сталося так, що честь як чеснота набула адресність, тобто здебільшого приписується людям, що мають справу зі зброєю та насиллям або представляють «мундир» чи «цех» (Калуга, 2010: 53).

³⁴ «Зведення людського буття до екзистенціалу заклопотаності, через який опосередковано виявляють себе інші та набувають значимості речі світу, є досить небезпечним в розрізі організації спільного буття. Справа в тому, що в

Стрижнем (міжнародної) інформаційної політики, звичайно, є або, як показує аналіз поточних подій світового масштабу, має бути (міжнародна) інформаційна стратегія. Основна суть (*інформаційної стратегії*) полягає у кардинальному цілепокладанні – формуванні і утриманні цілісного проекту (бачення) поступу суб'єкта. Як правило, стратегія асоціюється з колективними суб'єктами, себто державою, компанією, організацією абощо. Такі суб'єкти є чітко визначеними за своїм складом, структурою абощо. Однак стратегія може і мала б стосуватися насамперед особи, а з іншого боку, людства. Однак у першому випадку, тобто щодо особи, то її стратегія життєдіяльності, по-суті, є суперечливим явищем, оскільки, з одного боку, особа за визначенням не може бути самодостатньою у своєму існуванні та діяльності і завжди зумовлена колективним/родовим началом, а отже її існування та активність зумовлені стратегіями існування груп чи колективних утворень, зокрема держави; а з іншого, – будучи природною істотою, людина не владна над собою, а отже і не може формувати завершеної стратегії власного існування. У такому випадку, ті, хто ж все таки прагнуть своє існування і діяльність зробити якомога упорядкованішими та змістовнішими, формують певну подобу стратегії у вигляді низки довгострокових проектів самореалізації. Більшість же покладаються на керівні та/або маніпулятивні начала стосовно себе: від волі божої, до наказу командира в армії (керівника на роботі, батьків у сім'ї абощо). Що ж до стратегії людства, то май воно стратегію, з необхідністю б мало і управлінське консолідуюче начало щонайменше – тобто легітимний світовий уряд з усіма супровідними обставинами: світовою законодавчою базою, фіскальною політикою і тому подібне. Однак у сучасному світі на рівні публічного простору навіть натяки на ймовірний світовий уряд піддаються щонайменше стриманій критиці. Та й, судячи з поточного стану справ у сферах міжнародних відносин і світової політики, існує кілька центрів глобального впливу, які певним чином конкурують між собою за поширення власного впливу на маси, концентрацію у своєму розпорядженні природних, людських, інтелектуальних та інших ресурсів абощо. Йдеться з певною мірою припущення про закриті клуби, утаємничені і напівтаємні організації. Відтак, якщо й говорити про людство як цілісне явище, то, очевидно, його стратегія існування та життєдіяльності, коли й не закладена в, то тісно дотична до метаконтексту. Метаконтекст же виявляється неспростовною загадкою.

Тож, говорячи про інформаційну стратегію, так само як і інші прояви явища міжнародної інформації, було б виваженіше говорити про зовнішню (внутрішню), а не міжнародну інформаційну стратегію колективного суб'єкта, бо жоден з відомих людству суб'єктів нездатний об'єднати людство під власним впливом чи

стані заклопотаності розпорозують сутнісні людські якості, бо зникає будь-який сенс їхнього існування. Звідси слідує, що: «Особистість, що живе в царстві турботи, відчужується від самої себе, втрачає свою індивідуальність, забуває користуватися своєю свободою, зливається зі всіма, з масою (das Man)» (Левицький, 1995: 53)» (Калуга, 2008: 121).

й владою. Принаймні, так свідчить історія сучасного світу. Зрештою, (міжнародна) інформаційна стратегія будується суб'єктами міжнародних відносин, котрі щонайменше конкурують поміж собою, а отже у своїх стратегіях закладають деструктивні елементи, розраховані на підрив могутності або й знищення конкурентів чи їх поглинання. Отже у міжнародному масштабі міжнародні, а, по-суті, зовнішні інформаційні стратегії конкурують, таким чином автоматично привносячи хаос у міжнародний інформаційний простір, створюючи підстави для напруги, конфліктів тощо. Що ж до загальнопоширеного розуміння суті (міжнародної) *інформаційної стратегії*, то її переважно бачать як *генеральний план інформаційної активності в інформаційному просторі за посередництва сукупності різноманітних засобів продукування, трансформації та донесення інформації, у т.ч. ЗМІ, розрахований на тривалий період часу*. Інформаційна стратегія неодмінно має передбачати шляхи, засоби та ресурси задля досягнення рамкової, себто наміченої, однак чітко не сформованої генеральної цілі з огляду на змінність умов та обставин, з якими має рахуватися суб'єкт інформаційної стратегії у ході досягнення намічених завдань у контексті стратегії. Разом з тим інформаційна стратегія передбачає модель чи сукупність моделей інформаційної активності суб'єктів, задіяних у реалізації поточних завдань, а також сукупність принципів та застережень, відповідно до яких формуються поточні завдання, спрямовані на досягнення рамкової цілі.

Природно, що розробляючи інформаційну стратегію та реалізуючи поточні її завдання, суб'єкт має враховувати наявний (інформаційний) потенціал. Йдеться про потенціал (колективного) суб'єкта інформаційної політики та міжнародних відносин. Тому в розрізі держави йдеться про національний інформаційний потенціал, в розрізі транснаціональних корпорацій – корпоративний, в розрізі різноманітних впливових світових організацій – організаційний. Відтак ***інформаційний потенціал*** суб'єкта можна ідентифікувати як *сукупність засобів продукування, збереження, поширення та популяризації інформації, що знаходяться у його, суб'єкта, розпорядженні або й володінні*. До таких засобів зокрема прийнято зараховувати наявні у розпорядженні суб'єкта:

- структура внутрішньої системи інформації, зокрема (захищені) канали обміну нагальною та/або конфіденційною, таємною, комерційною та іншого роду важливою інформацією;
- інформаційні служби та засоби масової інформації і комунікації;
- інформаційно-аналітичні підрозділи і структури;
- інформаційні бази, сукупність обігової інформації, що обслуговує процеси життєдіяльності суб'єкта;
- інформаційні та комп'ютерні мережі, інформаційні системи;

Відтак, інформаційний потенціал, як правило, оцінюють з огляду на поєднання якісного стану інформаційної структури, потужності науково-

евристичного та професійного потенціалу фахівців, залучених до забезпечення функціонування і обслуговування інформаційного простору, комунікаційних систем тощо, а також потужності видавничо-поліграфічної сфери та інформаційної індустрії загалом, при цьому, враховуючи імпульс та тенденції розвитку згаданих ланок.

Ясна річ, потенціал обов'язково передбачає наявність конкретних ресурсів. Під **інформаційними ресурсами** прийнято розуміти увесь спектр наявних засобів, а також можливостей та інформаційних джерел, за посередництва яких реалізується інформаційна активність суб'єкта, і, разом з тим, визначається його позиція в інформаційному глобальному та/або локальному просторі. Інформаційний потенціал є також своєрідним «індексом» рівня колективного, себто національного, корпоративного чи організаційного багатства. До прикладу, у Законі України «Про інформацію» у чинній редакції від 16.07.2019 № 2657-ХІІ зазначено, що «інформація є національною цінністю».

Природно, що всяке багатство можливе завдяки продуктивній діяльності. Тому інформаційна сфера, як і решта сфер неодмінно має справу зі специфічними продуктами або **інформаційними продуктами** – результатами пошукової, аналітичної, творчої діяльності в інформаційній сфері, втіленими в різного роду матеріальні і нематеріальні одиниці споживчої вартості. Формування інформаційного продукту, як правило, передбачає залучення чи використання технічних засобів інформаційного обслуговування та/або забезпечення. При цьому прийнято виділяти низку компонентів інформаційного продукту, зокрема національного. Сюди відносяться:

- технічні засоби зв'язку (обчислювальна техніка та інші новітні технології);
- традиційні засоби передачі інформації;
- супутникові форми забезпечення передачі інформації;
- новітні оптоволоконні мережі;
- кабельні мережеві системи;
- аудіовізуальне забезпечення передачі інформації;
- банки і бази інформаційних даних.

Зрештою, таким собі знаменником рівня розвитку інформаційної сфери колективного суб'єкта виступає **інформаційна могутність** – властивість суб'єкта якісно позиціонувати себе у глобальному інформаційному просторі таким чином, аби успішно чинити інформаційний тиск на інших і вдало захищатися від інформаційного тиску інших, зберігаючи свою інформаційну сферу цілісною, передбачуваною і керованою, а громадську думку збалансованою і лояльною (толерантною) до суб'єкта.

Характеристика інформаційної могутності суб'єкта формується на основі наявності і рівня потенціалу таких критеріїв:

- колективної системи захисту інформаційного простору та інформації загалом;
- інтегрованої сукупності виробників інформаційного продукту (інформаційні агентства, преса, телебачення, радіо тощо);
- упорядкованої системи формування колективної (громадської) свідомості, зокрема системи зовнішньої і внутрішньої (політичної, релігійної тощо) пропаганди.

2.4. Процес безперервного зростання інформації з огляду на науково-технічний прогрес та соціально-культурний поступ

Сучасний світ переповнений різного роду соціально значимою, у т.ч. міжнародною інформацією, об'єм якої постійно збільшується внаслідок безперервного процесу виробництва, трансформації та прирощування інформації. Не в останню чергу це зумовлено фактично тотальним впровадженням цифрових технологій практично в усі сфери життєдіяльності людини. Останнє, безумовно, стосується також міжнародних відносин та світової політики. Відтак, невпинно нарощується об'єм даних, що записуються у світових інформаційних сховищах. Як наслідок, відбувається модернізація самих сховищ, модернізуються умови зберігання і обробітку інформації, розробляються та впроваджуються в життя нові можливості щодо нарощування об'єму інформації. При цьому, фахівці у сфері ІТ-технологій сформуvalи нове поняття для фіксації великих об'ємів інформації – Big Data³⁵ (великі дані). Цим поняттям охоплюється не просто великий об'єм даних, але й їх аналіз та управління ними. До того ж характерною рисою Big Data є те, що такого роду інформація не підлягає обробці за допомогою класичних методів з огляду на все ті ж величезні об'єми.

Водночас фахівці констатують, що на сьогоднішній день розширення Big Data на фоні прискорення темпу росту об'ємів інформації стало невідворотною реальністю. Наприклад, щосекунди має місце генерування колосальних об'ємів інформації такими джерелами як інформаційні сайти, соціальні мережі, файлообмінники, які, між іншим, складають лише дещицю від загально продукованого об'єму інформації у національних, корпоративних та світових масштабах загалом. Показовими у цьому плані є результати дослідження, проведеного IDC³⁶ Digital Universe, відповідно до яких станом на 2020 рік об'єм

³⁵ Насправді, великі дані є досить відносним, а тому умовним поняттям. Найчастіше за його допомогою позначають такий об'єм різноманітної інформації, що перевищує об'єм жорсткого диску персонального комп'ютера (гаджета) та не піддається обробці класичними інструментами, котрі використовуються щодо менших об'ємів. Між тим, фахівці стверджують, що великими даними припустимо називати будь-які потоки інформації об'ємом більше ніж 100 Гб за добу. Проте за останні кілька років вчені зазначають, що термін Big Data став досить популярним серед нефхівців в ІТ-технологіях, тому він став сприйматися надто узагальнено та розмито. Як наслідок західні експерти пропонують взагалі відмовитися від вживання згаданого терміну з огляду на дискредитацію, який він був підданий.

³⁶ International Data Corporation (IDC) – міжнародна дослідницька та консалтингова компанія, що займається дослідженням світового ринку інформаційних технологій і телекомунікацій. Заснована у 1964 році, будучи

даних зросте до 40 зетабайт (1×10^{21}). Як наслідок, на вказаний період на кожного представника людства припадатиме приблизно 5200 гігабайт (1×10^9) інформації. Разом з тим, для прикладу, відповідно до все тих же досліджень у 2011 році у всьому світі створено і репліковано 1,8 зетабайт інформації. А це неймовірно великі об'єми інформації як на людську пам'ять та мисленнєвий апарат (інтелект). Мається на увазі, що такого об'єму інформації засвоїти і підтримувати у функціональному стані не під силу жодній людині, якщо тільки мова не йде про надзвичайні властивості, притаманні окремим унікамам.

Відтак, аналітика великих даних (Big Data Analytics, BDA) стає чи не найнагальнішою потребою у сучасному світі, як з огляду на бізнесові інтереси, так і зважаючи на національну безпеку, а також виживання людства та збереження прийнятних умов для існування людини загалом. Що ж до ринку аналітики, то відповідно до оцінок компанії Frost & Sullivan, лідера на світовому ринку у галузі маркетингових досліджень, у 2021 році загальний об'єм ринку аналітики зросте до 67,2 млрд. дол. США, що складе 2,5 рази приросту у порівнянні з 2016 роком. При цьому щорічний темп росту капіталообороту складе близько 35,9 відсотка. А найбільшими сегментами інформаційного ринку, зокрема щодо надання послуг обробки великих даних на сьогоднішній день стали виробничий сектор, фінанси, охорона навколишнього середовища.

Окрім того, за прогнозами аналітиків до 2025 року значно зросте кількість та розшириться область використання проектів, котрі передбачатимуть впровадження аналітики великих даних. Зокрема йдеться про використання аналітики великих даних у таких сферах, як управління ризиками в поточному часі, дистанційний моніторинг об'єктів, що піддаються аналізу, блокчейн³⁷-аналітика тощо. При цьому лідерство у світі щодо об'єму генерованих даних станом на початок 2019 року впевнено перехопив Китай. До того ж очікується, що країна і далі нарощуватиме свій потенціал і разом з тим відрив від інших розвинених країн у зазначеному напрямі. Відтак, відповідно до результатів досліджень, проведених спільними зусиллями аналітиками компаній IDC та Seagate, у 2018 році китайські компанії разом зі споживачами виробили 7,6 Зетабайт інформації, тоді як в США відповідний показник склав лише 6,9 Зетабайт. Що ж до прогнозів на 2025 рік, то передбачається, що у згаданих країнах буде вироблено 48,6 та 30,6 Зетабайт даних відповідно. Разом з тим, у 2018 році було спродуковано 33 Зетабайти даних, а у 2025 році передбачається, що обсяг виробленої за рік інформації складе у 175 Зетабайт. Найбільший приріст об'ємів генерованих даних продемонструють системи відеоспостереження,

підрозділом видавничої компанії, штаб квартира якої знаходиться у місті Фремінгем, штат Массачусетс. Це надпотужна компанія такого роду, до співробітництва у якій залучено понад 1100 аналітиків у 110 країнах світу. У їх обов'язки входить збір та обробка інформації про місцеві ринки ІТ.

³⁷ Блокчейн (blockchain – англ. «низка блоків») – цілком новий спосіб передачі грошей без участі традиційних банківських мереж, а також спосіб зберігання даних в прозорому та незмінному вигляді.

розважальні платформи, а також обладнання та інструменти, що підключатимуться до інтернету задля нарощування продуктивності.

До того ж, слід зауважити, що останні кілька десятиліть років левову частку інформації, що перебуває у користуванні та обігові генерують не люди. Здебільшого сучасно інформацію продукує техніка, зокрема роботи, що перебувають у стані перманентної взаємодії. Йдеться про системи спостереження, операційні системи персональних гаджетів, інтелектуальні системи, а також прилади для моніторингу, датчики, сенсори інші зразки вимірювальної техніки тощо. Тож, розширення фронту і частоти використання різноманітних приладів та механізмів, а також гаджетів та обчислювальної електроніки тощо неодмінно веде до нарощування об'єму інформації шаленими темпами. Як наслідок невпинно відбувається нарощування кількості та потужності серверів як реальних, так і віртуальних. Це призводить до розширення та введення в експлуатацію нових Data-центрів.

До прикладу, у 2012 році, коли населення Землі складало близько 7 млрд. осіб, у розпорядженні цивілізованої частини людства, яка складає понад 80 % від загальної чисельності, перебувало понад 6 млрд телефонів відповідно до дослідницьких даних компанії «Ericsson», а також понад 6 млрд. телевізорів і телевізійних установок (дослідження компанії «Guinness Today»), понад 2 млрд комп'ютерів та персональних laptop (дослідження компанії («Gartner»), а кількість інтернет-користувачів складала 2,3 млрд. (дослідження компанії «Internet World Stats»). Для порівняння у 2019 році кількість інтернет-користувачів уже склала 4,39 млрд. людей. Тобто за 7 років кількість активно включених у мережеве спілкування зросла майже у двічі. При цьому у різноманітних соціальних мережах зареєстровано понад 3,48 млрд. користувачів. Якщо ж бути досить точними, то відповідно до даних Internet World Stats (IWS) станом на 30.06.2018 кількість інтернет користувачів складала 4 208 571 287 чоловік, тоді як населення Землі складало 7 634 758 428 чоловік. Тобто 55,1 % населення Землі станом на середину 2018 року було долучене до оперативного інформаційного простору за посередництва інтернету, а отже мало можливість бути оперативним свідком того, що відбувається практично у кожному куточку Землі або щонайменше.

Що ж до технології Big Data, тобто технології обробки великих даних, то вона, як правило, може бути зведена до трьох базових напрямів, що дозволяють вирішувати три типи завдань. Йдеться про:

- зберігання та трансформацію інформації, що надходить у гігабайти, тера-, та зетабайти для її зберігання, обробки та використання в тій чи іншій діяльності;
- структурування різноманітної інформації відповідно до її форми прояву: текстів, зображень, аудіо- та відеопродуктів або щонайменше;
- аналіз Big Data та впровадження спектру способів обробки неструктурованої інформації, створення різноманітних аналітичних звітів.

Алгоритми Big Data були розроблені разом з тим як почали впроваджуватися до вжитку перші високопродуктивні сервери (мейнфрейми), що мали достатні ресурси для оперативного обробітку інформації та придатних для комп'ютерних розрахунків, а також подальшого аналізу. Термін же біг Big Data вперше був публічно вжитий у 2008 році на сторінках спецвипуску журналу у статті головного редактора Кліффорда Лінча (Clifford Lynch). Між іншим, цей номер журналу був цілком присвячений осмисленню «інформаційного вибуху» та ролі величезних об'ємів інформації в розвитку науки і людства загалом.

Зрештою, оперування інформацією, тим більше в масштабах Big Data дозволяє до певної міри прогнозувати як стратегії провідних світових гравців, так і розвиток домінуючих тенденцій та наслідки від тич чи інших наявних чи ймовірних процесів, у т.ч. і на футурологічному рівні, тобто рівні формування враження про те, яким буде загальна ситуація людства у середньо- та довгостроковій перспективах. Тому Big Data виявляється потужним інструментом для аналітиків і футурологів. Зокрема аналіз великих об'ємів інформації дозволяє світовим гравцям успішно вести глобальну загалом та інформаційну зокрема політику, формувати і постійно ефективно корегувати стратегію, у т.ч. і інформаційну тощо.

Оперування Big Data у сфері міжнародних відносин та світової політики, окрім іншого, дозволяє провідним державам та транснаціональним корпораціям, точніше їх політичному керівництву або топ-менеджменту

- володіти повномасштабним адекватним уявленням про загальну ситуацію у світі, окремих регіонах та на рівні провідних гравців;
- мати цілісне уявлення про тенденції практично в усіх сферах людської активності, а також очікування мас, преференції елітних груп тощо;
- формувати уявлення про зміст тієї чи іншої прихованої, конфіденційної, таємної абощо інформації на основі аналізу супутньої або дотичної інформації;
- формувати системні проекти, до певної міри управляти світовими чи регіональними процесами.

2.5. *Явище інформаційного вибуху, його основні етапи, причини та наслідки*

Попри перераховані вище вигоди від оперування Big Data, наскрізне пронизування існування людини цим феноменом тягне за собою і значні збитки, насамперед для тієї ж таки людини. Надмірне кількість інформації щонайменше обтяжує людину, робить її значно менш сприймабельною до навколишнього середовища як воно є. Людина веде себе так, ніби вона «контужена» – втрачає здатність орієнтуватися у процесах і подіях, контролювати себе, перебуває у стані нервової напруги тощо. Тому, як би це дивно звучало, але світоглядної «контузії» сучасній людині завдає явище, так званого, інформаційного вибуху.

Саме поняття інформаційного вибуху чи не вперше прилюдно було вжито у статті журналу «New Statesman», наклад якого вийшов у березні 1964 року. Подібне твердження можна знайти у Оксфордському словнику англійської мови. Того ж таки 1964 року над проблемою інформаційного вибуху у своєму оповіданні «Summa Technologiae» розмірковував Станіслав Лем (пол. Stanisław Herman Lem), зосередивши акцент на інфляції культури³⁸, що породжується надмірною інформатизацією світу людини. А далі єврейсько-україно-польський футуролог неодноразово розвивав згадану ідею у низці своїх творів, зокрема тих, що увійшли до збірки «Досконала порожнеча».

Таким чином первинне значення поняття **«інформаційний вибух»** фіксується на констатації швидкого збільшення кількості публікацій та простоту об'єму даних, що породжують низку наслідків.

Дійсно, як свідчить досвід, у 1950-1970 роки відбувався колосальний приріст наукових та науково-публіцистичних публікацій, що охоплювали практично усі сфери життєдіяльності людини. Проте на початку XXI століття «мода» на публікації явно ослабла, очевидно, з кількох причин. Йдеться, зокрема про помітне ослаблення державної підтримки та фінансування у багатьох країнах наукових видань, що призвело до скорочення як кількості статей, так і різноманітних періодичних видань. З іншого боку, публікаційна активність перемістилася у простір інтернету. Так, наприкінці XX століття різко зросла кількість та розширився спектр приватних публікацій на різноманітних сайтах. З того часу, як свідчить статистика, кількість блогів кілька років підряд практично подвоювалася щороку. Та ж таки статистика говорить, що з кінця XX століття кожні 18 місяців об'єм цифрової інформації подвоюється. До того ж приблизно 95 % цього потоку складають неструктуровані дані, тобто явно суб'єктивного гатунку інформація, котра фактично не має жодної суспільно значимої цінності абоощо. По факту, згадана інформація – це прояв явища «інтернет-графоманії», породженого неочікувано отриманою можливістю безвідповідально висловити те, що хотілося б висловити, не переймаючись ані змістом, ані формою. Таким чином відбувається процес інтелектуального та духовного озлиденювання лівової частки інформації, що вільно «гуляє» по всесвітній павутині. Те ж саме можна сказати й про розміщення різноманітних зразків візуальної інформації, зокрема фотографій, та відеоінформації у формі різноманітних коротких «кустарних» кліпів або й просто відзнятих сюжетів. Наприклад, що стосується блогів, то згідно досліджень, проведених на замовлення компанії Technorati, станом на квітень 2006 року було сформовано 35,3 мільйонів блогів. До цього їх кількість подвоювалася фактично кожні 6 місяців. Наведений факт є яскравим прикладом ранньої стадії логістичного зростання. Йдеться про те, що, оскільки блог вкінці

³⁸ Йдеться про явище морального та духовного падіння представників спільноти та спільноти загалом до рівня «варварства в умовах цивілізації», коли розвиток науки і техніки супроводжується нівелюванням людських чеснот, виродженням естетичного смаку, тобто має місце до чистого примітивізму, явного гедонізму тощо.

XX – на початку XXI століть був новиною, то їх кількість природно тяжіла по висхідній до кількості ймовірних продуцентів. Проте насичення інформаційного простору різноманітними блогами неодмінно веде до скорочення темпу нарощування їх кількості з наступним настанням рівноваги та стабілізацією в мажах інформаційної системи.

Таким чином, відповідно до теорії трьох революцій Е. Тофлера можна говорити про настання її четвертого варіанту. Мається на увазі перехід до інформаційних, а згодом і нанотехнологій³⁹. По-суті, поява персонального комп'ютера як предмету широкого вжитку та масового користування і знаменує собою четверту хвилю техніко-технологічної революції, що припадає на 70-ті роки минулого століття. Остання, звичайно була б неможливою без винаходу мікропроцесорної технології та формування інтегральних схем, що й становлять основу персонального комп'ютера.

Перехід до інформаційного світу або масового користування приватними гаджетами (комп'ютерами) супроводжується, окрім інших, трьома фундаментальними інноваціями:

- перехід від механічних, а далі електричних засобів продукування, передачі, прийому та трансформації інформації, до електронних;
- мініатюризація всіх вузлів, пристроїв, приладів, машин;
- створення програмно-керованих пристроїв і процесів.

Інформаційних вибух, з огляду на те, що еквівалентом інформації часто приймають дані, пов'язують також з концепцією зливу даних (англ. data flood), а також з поняттям «злив інформації». Зрештою усі три поняття покликані позначити собою одне й те ж явище – невпинне зростання кількості електронних даних, що піддаються перманентному обміну за певну одиницю часу. Проте факт потужного зростання даних супроводжується втратою можливості доволно керувати зростанням об'ємів інформації, що у перспективі рано чи пізно загрожує призвести до інформаційного хаосу.

Між тим, попри те, що інформаційний вибух є яскравим свідченням нарощування людством техногенної міці, він несе у собі серйозні ризики, особливо у розрізі особистості. Йдеться про те, що сучасне людство як деяка цілісність виробляє значно більше «товару», аніж може ефективно спожити населення Землі в особі кожного представника людства. Особливо мова йде про інформацію: її виробляється стільки, що ні один індивід не здатний засвоїти і децицю від загальної кількості інформації. Останнє призводить до того, що індивід вимушений певним чином абстрагуватися і дистанціюватися від невпинного потоку інформації, аби його картина світу зберігала певну цілісність.

³⁹ Нанотехнології (англ. nanotechnology) або наномолекулярні технології – сфера досліджень і виробництва, що передбачає дослідження/роботу з об'єктами фізичних і хімічних систем протяжністю порядку декількох нанометрів або часток нанометра. Нанометр – одиниця виміру протяжності, що складає одну мільярдну частку метра. Фактично це оперування з об'єктами розмірами близькими до атома.

Тому у контексті припущення англійського священика і громадського діяча Мальтуса Томаса Роберта⁴⁰ (англ. Thomas Malthus) настане момент, коли свідомість індивіда відмовиться схоплювати суть людства і цілісного світу, ідентифікуючи їх як надлишкову інформацію, котру індивід не до снаги навіть фізично засвоїти. Інакше кажучи, спродукована людством інформація настільки буде об'ємною у порівнянні з оперативними та розподільчими інтелектуальними потужностями індивіда, що останній втратить здібність сприймати феномен людства як деяке цілісне явища. А з іншого боку, величезний об'єм інформації у кожному конкретному випадку рано чи пізно призведе до того, що індивід за своє біологічне життя так і не встигатиме «подорослішати», залишаючись інформаційним «невігласом», примусовим соціальним «відщепенцем». Тому перед сучасником перспектива вимальовує два широкі шляхи подальшого поступу: або нарощування соціопатичних симптомів, або розчинення в масах, точніше підсідання на «інформаційну голку» як спосіб зняття з себе усякої відповідальності за власне існування і переколадання її, відповідальності, на зовнішні стосовно чинники: державу, церкву, певні економіко-ідеологічні утворення, зокрема транснаціональні компанії, серед яких уже окремі позиціонують себе як повний прихисток для своїх членів та членів їх сімей. Хоча останнє і не є суттєвою новиною у бутті сучасного людства, оскільки у сучасній Японії подібну практику щодо своїх співробітників провадять, якщо й не усі, то лєвова частка національних (транснаціональних) компаній.

2.6. Глобальні проблеми у сфері міжнародної інформації та шляхи їх вирішення

Стиль існування та активності сучасної (цивілізованої) людини, а отже і груп чи колективів людей, як наслідок, людства загалом, окрім іншого, вирізняється досить яскравою характерною рисою: вирішуючи (поточну) проблему чи низку проблем, неодмінно продукує підстави для чи породжує інші проблеми. Природно, це стосується також інформаційного вибуху і у його світлі, так би мовити, тотальної інформатизації або «оцифрування» існування людини, коли вона втрачає останні елементи приватності, стаючи тотально підконтрольною, цілком програмованою, а отже перетворюється з соціального болванчика чи гвинтика на таку собі «інформаційну схему», яку за бажання завжди можна корегувати, а у крайньому випадку й взагалі «стерти». Тобто знищити наявний до цього імідж, трансформувати до невпізнаваності (індивідуальну) історію тим самим, піддавши інформаційному остракізму одиницю соціального існування. Звичайно, у даному випадку радше йдеться про онтологічні проблеми, з якими зіткнулася сучасна людина.

⁴⁰ Автор «крамольної» як на посереднього обивателя теорії, відповідно до якої невпинне збільшення чисельності населення Землі з часом неодмінно призведе до виснаження ресурсів планети і, як наслідок, до масового голоду з усіма, знову ж таки, наслідками, зумовленими масовим голодом і відчаєм.

Що ж до суто інформаційних проблем, породжених або чітко проявлених у світлі інформаційного вибуху, то насамперед йдеться про, так званий «інформаційний розрив» та асиметрію інформаційного розвитку.

Інформаційний розрив або, як значно частіше вживають, *цифровий розрив чи цифрова нерівність* (англ. *Digital divide*), по-суті, характеризує собою суто сучасний різновид соціальної диференціації, породжений відмінністю різних верств населення або населення різних регіонів мати доступ до або якісно використовувати можливості сучасних, тим більше новітніх ІТ-технологій. Таким чином, цифровий розрив сполучений з соціально-економічною диференціацією, з пригніченням та пануванням, визиском тощо і, як наслідок, з проблемою забезпечення дотримання у межах держави громадянських прав та свобод, а у світових масштабах політичної справедливості та партнерства.

Очевидно, знаковим проявом цифрового розриву є вимальовування двох моделей розвитку частин людства. Перша модель – подальший науково-технічний прогрес, поглиблення інтеграції та активності щодо обміну інформацією з прогнозованими, а також непередбачуваними наслідками для людини (представника мас) та спільноти загалом. Друга модель – поступовий занепад і перетворення у кращому випадку у своєрідне гетто – сировинно-ресурсний додаток до «надцивілізованого» світу, у гіршому – цілеспрямоване масове знищення значної частини «недоцивілізованого» населення Землі заради очищення територій, збереження ресурсів, відновлення екології абощо. Йдеться про реалізацію своєрідних проєктів, на кшталт «Золотого мільярда» або й «Діамантового мільйона». При цьому друга модель розвитку стосується, поперше, народів, а фактично племен, які ніколи особливо цивілізуванню й не піддавалися. Серед таких племен, цілком ймовірно, можуть бути залишені, так би мовити, у спокої лише окремі як своєрідна група «олюднених тварин», що здатна задовольнити природну цікавість представників цивілізованого світу – такий собі пізнавально-розважальний елемент цивілізації. По-друге, країн/народів, які з тих чи інших причин не витримали конкуренцію за доступ до розподілу вітальних ресурсів. Під останніми розуміються такі ресурси, які дозволяють нав'язувати свою волю іншим народам/країнам: насамперед військовий, технологічний, ідеологічний (релігійний), інформаційний та інші ресурси.

Щодо інформаційного ресурсу, то розроблена навіть певна шкала заміру потенціалу, на основі застосування якої визначається індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та встановлюється динаміка його росту. Розрахунками динаміки росту ІКТ займається Міжнародний союз електров'язку⁴¹. За результатами подібних досліджень якраз і виявляється

⁴¹ Міжнародний союз електров'язку (МСЕ) (англ. International Telecommunication Union, ITU) – міжнародна організація, у функції якої входить визначення стандартів у сфері телекомунікацій та радіо. МСЕ заснований у Парижі у травні 1865 року під назвою «Міжнародний телеграфний союз» (фр. Union internationale du telegraphe). Переважно МСЕ займається розподілом радіочастот, міжнародною телефонною організацією та організацією

асиметрія інформаційного розвитку – явна неоднорідність долучення до інформаційного простору та асиметрія у відносинах між суб'єктами інформації, за якою прослідковується інформаційна асиметрія загалом.

За своєю суттю **асиметричність інформації** – це ситуація, у якій перебувають суб'єкти спільного інформаційного простору за умови диференційованого їх розширення за різними характеристиками і якостями. Особливо обтяжливою асиметричність інформації виявляється на рівні світової політики та міжнародних відносин відповідно. Уряди провідних країн, в іншому випадку військово-економіко-політична або управлінська еліта виявляються значно поінформованішими стосовно перебігу різноманітних подій світового масштабу, тоді як урядам третіх країн, а також пересічним громадянам провідних країн, а про громадян третіх країн і взагалі не йдеться, доводиться задовольнятися лише припущеннями та висновками від аналітичної діяльності щодо причин, наслідків багатьох тих чи інших значимих процесів і подій. Тому і реакція на знакові події домінантних еліт з одного боку та пересічних еліт і громадян, з іншого боку, явно різна: перші діють цілеспрямовано, інші діють по факту, реагуючи ситуативно, часто стаючи жертвами цілеспрямованої діяльності або її невідворотних наслідків.

Проте у початковому своєму застосування поняття асиметричності інформації стосується економічної сторони людської активності, а саме відносин купівлі-продажу. Відповідно до розробленої американськими дослідниками-економістами⁴² теорії інформаційної асиметрії виявляється, що учасникам ринку, як правило, притаманна асиметрична поінформованість. Найчастіше продавець значно краще поінформований про свій товар, аніж покупець. Згаданий, по-суті, факт сучасного світу загалом, та економічних відносин зокрема породжує неоднозначну ситуацію, в межах якої має місце тенденція до знецінення товару, послуг чи інформації внаслідок виведення на ринок недоброякісного товару чи рейкової інформації під виглядом якісних аналогів. У такому разі покупець/споживач, намагаючись уникнути перспективи бути ошуканим відмовляється належним чином оцінювати якісний товар чи приймати як належну інформацію, що може призвести до колапсу окремих продавців/виробників або ж довіри між суб'єктами взаємодії, якщо мова стосується інформації, угод, домовленостей абощо.

Окрім того, сучасний інформаційний світ щільно зіткнувся з проблемами, породженими явищем Big Data, які можна звести до трьох ключових площин: неструктурованість інформації, колосальні об'єми, недостатня швидкість обробки

радіозв'язку, стандартизацією телекомунікаційного обладнання. Зараз МСЕ офіційно є спеціалізованим агентством ООН і має штаб-квартиру в Женеві (Швейцарія).

⁴² На основі аналізу ринків та управління фінансами корпорацій у рамках інформаційної економіки Джордж А. Акерлоф (англ. George Akerlof), Майкл Спенс (англ. Michael Spence) та Джозеф Стігліц (англ. Joseph Eugene Stiglitz) – американські економісти, лауреати Нобелівської премії з економіки 2001 року за дослідження ринків з асиметричною інформацією, розробили теорію інформаційної асиметрії, яку потім корегували інші дослідники.

інформації (великого об'єму неструктурованої). Згадана сукупність проблем на теренах Західного інформаційного світу позначається трьома V – Volume, Velocity and Variety.

Природно, що зберігання великих об'ємів інформації, що постійно нарощуються як лавина, вимагають наявності спеціальних умов. Це стосується як новітніх технологій, надто у сфері наноносіїв чи кристалічних носіїв інформації, так і обставин зберігання, які б гарантували збереження самих носіїв у належних умовах – захищених від пошкодження, а з іншого боку, від несанкціонованого доступу абощо. Водночас швидкість обробки великих даних також потребує перегляд застарілих методів обробітку даних, оскільки вони вже є причиною явища «гальмування» роботи з інформацією, таким чином явно сповільнюючи або й іноді приводячи до збою в обміні інформацією, знижуючи продуктивність цифрової техніки абощо.

Своєю чергою розрізненість джерел інформації, форматів та якості зберігання інформації призводить до того, що зберігання інформації відбувається в неоднорідному та неструктуровані стані. Тому тратиться значні ресурси і час для того, аби структурувати та ефективно опрацювати інформацію. Задля цього, окрім іншого, застосовуються певні аналітичні інструменти або системи.

Проте значно серйознішою проблемою у згаданому ракурсі є проблема межі «величини» даних. Оскільки важко установити об'єм інформації, з яким доведеться працювати, операторам доводиться часто наугад передбачати, які технології і які об'єми ресурсів необхідно залучити для подальших розробок того чи іншого напрямку дослідження (роботи з інформацією, що надходить) абощо. Щоправда, для конкретних об'ємів інформації, зокрема терабайта, на даний час застосовуються ефективно наявні інструменти, які, до того ж, активно удосконалюються.

Зрештою сучасні аналітики стикаються з досить серйозним питанням щодо розрізнення цінної та надлишкової інформації. Яку інформацію брати до уваги, а від якої варто дистанціюватися є надскладним завданням, оскільки усяка інформація певним чином пов'язана між собою, а отже так чи інакше розкриває певну грань буття чого б то було. Просто інтелектуальних оперативних можливостей людини, як правило, не вистачає, аби виявити зв'язок між певною інформацією і предметом дослідження поза умовами конкретного часу і обставин. В такому разі інформація виявляється надлишковою, хоча з плином часу та зміною обставин вона може виявитися досить корисною, але уже буде втраченою або знехтуваною. Тому окремі представники академічних кіл США, зокрема Каліфорнійського, Нью-Йоркського, Вашингтонського та інших пропонують сформулювати і розвивати нову наукову дисципліну – науку про Big Data. У її форматі, наприклад, вивчалися методи «зважування» інформації на предмет її

корисності чи надлишковості, пошуку нових алгоритмів аналізу колосальних масивів інформації тощо.

Звичайно, оперування інформацією, будучи врегульованим юридичними нормами, все ж залишає відкритим питання етичності, наприклад, збору інформації, яка має приватний підтекст. Зокрема йдеться про збір інформації про користувачів пошуковими системами Google та Яндекс. Сталося так, що надбанням «пошуковиків» стала системна інформація про користувачів: геолокація, IP-адреса, особисті дані, інтереси абощо. Відтак, у розпорядженні «пошуковиків» та інших накопичувачів інформації консолідується значний об'єм інформації про представників спільноти, а отже і спільноту загалом: тенденції, процеси абощо. Останнє призводить знову ж таки до серйозної інформаційної асиметрії: пересічний представник спільноти має профанне враження про саму спільноту, тоді як розпорядники сховищ Big Data за бажання може сформувати адекватне уявлення про ту ж таки спільноту на основі аналізу зібраної і систематизованої інформації. Останнє, окрім іншого, є досить спокусливо нагодою вчинити спробу цілеспрямовано управляти світовими процесами, нав'язувати певні вектори становлення окремим суб'єктам світової політики та міжнародних відносин.

2.7. Відкрита та закрита (конфіденційна) інформація, її характеристики

Взагалі, інформація як і всяка річ у розпорядженні сучасної людини, яка окрім іншого має властивість розрізняти добро і зло⁴³, по-суті, є здебільшого інструментом, що використовується як для плекання відносного блага, так і для заподіяння явних збитків. Тому, аби обмежити радикальність наслідків від користування щойно згаданим досить специфічним інструментом широкого застосування, спільнотами автоматично вироблені запобіжники, що набувають різного вигляду, зокрема законів, норм соціального існування, правил моралі або й цінностей тощо. Відтак, закони та норми як базис соціального існування людини встановлюють певну ясність щодо розуміння понять та визначають правила оперування тими чи іншими явищами, об'єктами на рівні соціального буття людини. Це, безумовно, стосується також інформації. Отже основоположне визначення того, чим є інформація, якщо це тільки не стосується конкретної діяльності в конкретній сфері людської активності, а соціального існування людини загалом, слід шукати в тексті законів та на шпальтах офіційних видань, де подаються офіційні тлумачення абощо. Природно, що тексти законів автоматично враховують загально визнане визначення чого б то було, у даному випадку – інформації, схвалене середовищем фахівців та оприлюднене, знову ж таки, в наукових та офіційних виданнях.

⁴³ Саме по тому, як людина набула властивість розрізняти добро і зло, а разом і відкрила в собі хіть, вона втратила єдність з буттям, виокремили себе з потоку існування та набула обмеженої здатності довільно формувати простір свого буття (Калуга, 2014: 136).

Отже, чинний закон, наразі український, говорить, що *«інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»*, – ст.1 Закону України «Про інформацію» № 2658-ХІІ від 02.10.92. зі змінами, внесеними згідно із помітною кількістю Законів України. Цим же Законом у ст. 10 встановлюються такі види інформації за змістом:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- інші види інформації.

Ст. 20 ч. 1 того ж таки Закону говорить, що за порядком доступу інформація поділяється на

- відкритої інформацію;
- інформацію з обмеженим доступом.

А у ч. 2 ст. 20 йдеться про те, що «будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом». При цьому відкритою, на противагу з обмеженим доступом, вважається така інформація, яка перебуває у вільному доступі та підлягає публічному розголошенню.

Характерними ознаками відкритої інформації є:

- систематична публікація інформації на шпальтах офіційних друкованих видань (наукових, галузевих, довідкових тощо);
- систематичне оприлюднення в засобах масової інформації, у т.ч. на офіційних інтернет-сайтах;
- безпосереднє надання відповідними органами і службами інформації на запит громадян, юридичних осіб та державних органів.

При цьому порядок та умови надання відкритої інформації визначається низкою законів, зокрема Законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації», а також угод, якщо передбачається обмін чи надання інформації на договірній основі, котра не порушує норми згаданих та інших законів України та суттєво врегульовує ділові відносини між партнерами. Разом з тим будь-яке обмеження доступу до відкритої інформації з огляду на приватні інтереси чи певні преференції носія відповідної інформації забороняється законом як неправове. Природно, що преференція в отриманні необхідної інформації надається тим суб'єктам (громадянам, організація чи установам), яким вона

безпосередньо необхідна для виконання службових обов'язків чи передбачених посадовими інструкція або законом функцій. Проте проста цікавість не є підставою для відмови у наданні відкритої інформації вже хоча б тому, що це порушує низку прав громадян, а отже є протиправним діянням. Зокрема питання громадського контролю є завжди актуальним. Разом з тим ст. 1 Закону України «Про інформацію» констатує факт презумпції громадянина (суб'єкта) щодо набуття ним відкритої інформації: доступна усяка інформація, обмеження доступу до якої прямо не передбачено законом чи підзаконними актами. Інакше кажучи, всяка інформація, що не підлягає обмеженню у доступі до неї законним чином, є відкритою та має бути доступною, тобто зберігатися таким чином, аби кожен, хто зацікавлений у її набутті мав можливість ознайомитися з нею.

Що ж до інформації з обмеженим доступом, то відповідно за режимом доступу прийнято розрізняти:

- конфіденційну⁴⁴, у т.ч. інформацію про фізичних та юридичних осіб (*Див. підрозділ 1.10*);
- таємну⁴⁵;
- службову⁴⁶, у т.ч. інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контрольно-розвідувальної діяльності та у сфері оборони країни, а також внутрішньовідомча службова кореспонденція.

Водночас, у рамках конфіденційної інформації прийнято виокремлювати:

- лікарська таємниця;
- таємниця листування;
- таємниця голосування;
- таємниця усиновлення (удочеріння);
- нотаріальна таємниця;
- комерційна та банківська таємниця;
- адвокатська таємниця;
- конфіденційна інформація про особу;
- комп'ютерна інформація з обмеженим доступом.

⁴⁴ Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Не може бути віднесена до конфіденційної інформація, зазначена в частині першій і другій статті 13 цього Закону (Закон України «Про доступ до публічної інформації», ст. 7, ч. 1)

⁴⁵ Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. (Закон України «Про доступ до публічної інформації», ст. 8, ч. 1)

⁴⁶ Відповідно до вимог частини другої статті 6 цього Закону до службової може належати така інформація:

1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці (Закон України «Про доступ до публічної інформації», ст. 9, ч. 1).

За розголошення конфіденційної та таємної інформації законодавством України як і інших держав передбачена, як правило, кримінальна відповідальність. При цьому, якщо конфіденційна інформація розголошується на території держави, під юрисдикцією якої не перебуває особа чи суб'єкт, про якого розголошено конфіденційну інформацію, така особа має повне право захищати свої права, звернувшись до відповідних правозахисних органів держави, на території якої було вчинено незаконне діяння.

По-суті, держави як очевидні, тобто публічно визнані на відміну від транснаціональних компаній, а тим паче таємних і напівтаємних організацій, провідні суб'єкти міжнародних відносин та світової політики узгоджують поміж собою національні правові бази з тим, аби синхронізувати спільне існування та зробити можливим дотримання міжнародного права⁴⁷ на теренах будь-якої держави.

Основою міжнародного права є міжнародні угоди, пакти, конвенції тощо. Аби стати дієвою частиною національної юридично-правової сфери, згадані щойно документи мають неодмінно пройти процедуру імплементації, тобто законодавчий орган країни має прийняти у встановленому законом порядку рішення про визнання певного міжнародного документу та включення його до системи законів і норм держави.

Таким чином, ціла низка міжнародних конвенцій та пактів регулює функціонування сфери міжнародної, а отже і національної інформації, дбаючи про забезпечення дотримання прав людини, збереження довкілля тощо.

2.8. Центри збору і накопичення міжнародної інформації, особливості їх функціонування

Оскільки інформація представляє собою значну цінність, а надто у сучасному світі, коли значна частина зразків чи різновидів інформації стала товаром або й капіталом. Також без інформаційного обміну принципово не можливо уявити міжнародні відносини, як, зрештою, й світову політику. Саме за посередництва обміну та процесу інтерпретації або ж тлумачення набутої інформації відбувається оцінка наявної ситуації, аналіз очевидних та прихованих процесів і тенденцій, досліджуються моделі поведінки та пріоритети суб'єктів міжнародних відносин та/або світової політики, зрештою, приймаються ті чи інші політичні (менеджерські) рішення. Оскільки ж прийнято ідентифікувати міжнародні інформаційні процеси як об'єктивну даність, кожен суб'єкт міжнародних

⁴⁷ Міжнародне право – система базових принципів, що виступають підвалинами взаєморозуміння, а також юридичних норм договірної та звичаєвого характеру, легітимність яких набувається унаслідок проходження процедури погодження між суб'єктами міжнародних відносин та світової політики, насамперед державами. Покликанням міжнародного права є узгодження основ співіснування та взаємодії заради підтримання певної стабільності, у т.ч. економічної та екологічної, а також миру. При цьому, міжнародне право виступає як особлива система права, суттєво відмінна від національної системи права або юридично-правової сфери. Специфіка системи міжнародного права насамперед криється в особливостях об'єкта регулювання, суб'єктів міжнародного права, а також порядком створення і забезпечення функціонування та дотримання норм.

відносин, безумовно, якомога більше розширити свій доступ до важливої інформації, котру накопичують спеціальні органи, зокрема розвідки, контррозвідки, аналітичні центри абощо.

При цьому вважається, що близько 85 % міжнародної інформації зосереджено в базах зберігання даних, що належать кільком інформаційним центрам світової ваги і які, по-суті, є своєрідними монополістами інформації. При цьому міжнародна інформація, будучи сконцентрованою здебільшого в закритих для загального доступу інформаційних потоках, піддається потужному захисту від витоків або несанкціонованого доступу та контролю над проходженням самої інформації. Відповідно, контролю також піддається пропаганда тих чи інших ідей, тобто можна з великою долею ймовірності припустити, що існує не публічний серйозний ценз на ідеї, які поширюються в інформаційному просторі як окремих держав, так і світу загалом, а отже і цензор ідей або, по-суті, своєрідний суб'єкт світової політики, який можна умовно назвати світовим урядом. Щоправда, для широкого загалу «красиво» роз'яснюється, що подібний ценз на ідеї встановлюється міжнародними організаціями з метою запобігання пропаганді насилля, расизму, шовінізму, а надто антисемітизму, також захоплення наркотиками, проституцією тощо. Однак, перераховані ідеї, хіба що окрім антисемітизму, поширення якого дійсно придушується навіть на рівні національних законодавчих баз, у т.ч. України як карний злочин, що викликає окремих, щонайменше, подив, не тільки «бродять» світом, але й на них «підсідають» або й цілеспрямовано «підсаджують» величезні маси людей насправді. Останнє означає, що цензу в дійсності підлягають абсолютно інші ідеї, зокрема ті, що радикально вступають у конфлікт з домінуючою світоглядною парадигмою та, відповідно, адаптованими до тієї чи іншої культури та/або менталітету низкою стереотипів, особливо, що стосується природи і походження людини, становища людини у космосі, світових процесів і їх джерела та регулятора, доступу до та розподілу ресурсів абощо.

Відтак, згаданий контроль за інформаційними потоками і їх наповненням дозволяє цілеспрямовано формувати зміст міжнародної інформації, зокрема маніпулювати фактами, продукувати нові змісти абощо, тим самим суттєво впливаючи на міжнародну громадську думку, а за її посередництва і громадські настрої, а отже і рухи та процеси. Останнє означає, що оперування інформаційними каналами і їх змістом є дієвим механізмом і засобом провокування різноманітних соціальних потрясінь, зокрема революцій, воєн абощо. Хоча справжня суть конфліктів⁴⁸, як підказує критичне мислення та

⁴⁸ «Конфлікт є невід'ємною частиною людського існування, оскільки навряд чи знайдеться хоча б одна людина, в житті якої не мали б місце конфлікти. Те ж саме стосується і колективів, а також різноманітних соціальних груп та політичних інститутів. А якщо так, то 1) або конфлікт є невід'ємною складовою буття, принаймні антропологічного його зрізу; 2) або атрибутом соціального існування людини; 3) або механізмом контролю над раціонально зорієнтованими соціальними істотами. До того ж конфлікт може виявитися механізмом практично тотального контролю, оскільки дозволяє контролювати фактично всі прояви і зрізи існування людини, починаючи

свідчить досвід, все ж криється не у чиємусь злому намірі, а, щонайменше, у ситуації людини, а, можливо, й самій природі людини.

Жорсткому контролю, звичайно, підлягають найбільші банки інформації та корпорації, що оперують з колосальними об'ємами інформації, розповсюджуючи їх через інформаційні потоки. До останніх належать такі гіганти інформаційного простору, як BBC, Rater, CNN, Association Press, France Press та інші. Необхідність жорсткого контролю за згаданими установами є досить очевидною. Щодо контролю над поширенням інформації згадувалося вище, а щодо контролю над банками інформації, то потреба у такому контролі зумовлена тим, що вдавшись до аналізу Big Data, оператори ефективним алгоритмів роботи з колосальними об'ємами інформації можуть виявити далеко не бажані для оприлюднення факти, які «сильні світу цього» вперто і досить успішно приховують. Йдеться про те, що аналізуючи великі масиви інформації, яка не є прямим свідченням тих чи інших подій, за сукупністю виявлених побічних ефектів та наслідків можна встановити достовірну причину багатьох процесів та явищ, інформація про яку (причину) перебуває під грифом «цілком таємно» або й загалом зберігається лише в пам'яті кількох «обраних».

Між іншим, очевидно, не в останню чергу по цій причині спостерігається значне уповільнення у пошуковій діяльності ефективних алгоритмів обробітку Big Data, а надто упорядкування розрізненої інформації таким чином, аби отримувати у результаті непередбачувану та недоступну іншим чином інформацію, яка розкривала б дійсні процеси, притаманні тому чи іншому об'єкту аналізу, наприклад, міжнародним відносинам, світовій політиці, сфері дослідження космосу тощо, у т.ч. розкривала світові змови і суб'єкти та/або організації-змовники. З іншого боку, якщо такі алгоритми все ж винайдені та успішно апробовані, їх використання знову ж таки жорстко контролюється. І тому може бути відразу кілька причин, які переважно доповнюють одна одну. По-перше, йдеться про нібито очевидне прагнення «сильних світу цього», маніпулюючи інформацією, контролювати маси, аби мати з них бажаний зиск – по-суті, експлуатувати і використовувати у власних інтересах або заради задоволення різноманітних забаганок. Однак це надто поверховий підхід до розуміння дійсного розгортання подій. По-друге, далеко не усяка інформація, у разі її набуття, може виявитися корисною або хоча б нейтральною для посередньої людини, а таких лівова частка населення Землі. Наразі йдеться про, так званий, цивілізований світ, який тією чи іншою мірою лише дотичний до все ще помітних за кількістю представників локалізованих спільнот, тобто племен. У розпорядженні посередньої людини певна інформація може виявитися руйнівною

від її свідомості, і, завершуючи її поведінкою. Зрештою, 4) конфлікт може виявитися нічим іншим, як певним способом відображення буття, представленим в свідомості людини або/та на рівні громадської думки як чогось такого, що є колективним аналогом свідомості» (Калуга, 2018: 70).

насамперед для неї самої, а з огляду на властивість посереднього індивіда легко змасовлюватися, – для спільноти та оточуючого середовища загалом.

2.9. *Принципи міжнародних інформаційних відносин та функції міжнародної інформації*

Функціонування сфери міжнародної інформації як і будь-якої іншої впорядковується відповідно до деяких підстав, котрі внаслідок їх дослідження і осмислення висвітлюються як принципи – основоположні стрижні, відповідно навколо яких формується і підтримується у функціональному стані та чи інша сфера. Відтак, до провідних **принципів інформаційних відносин** (відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію», що відображає загальносвітову практику юридичного регулювання та унормування, прийнято зараховувати:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

При цьому, відповідно до ст. 3 вище згаданого Закону основними напрямками державної інформаційної політики на теренах України, як, зрештою, і інших цивілізованих країн, надто таких, що ратифікували «Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1950 року є:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Якщо для організму людини як відкритої системи необхідний обмін із навколишнім середовищем, окрім іншого, речовинами, зокрема, киснем, водою

тощо, то для особи як деякого носія мисленнєвих процесів (розуму⁴⁹) неспростовною є потреба в обміні інформацією, інакше система персонального буття індивіда, очевидно, буде зруйнована, тобто індивід виявиться асоціальним щонайменше. Тому право на інформацію є не лише ґрунтовним, але й природним⁵⁰, окрім тих трьох, про які говорять засновники та прихильники лібералізму, зокрема англійські мислителі Джон Локк (англ. John Locke) та Томас Гоббс (англ. Thomas Hobbes). Як наслідок, **право на інформацію** як константа соціального буття людини закріплюється в конституції – писаному чи неписаному збірнику констант, які визначають «обличчя» спільноти та її стиль і спосіб існування, тим самим надаючи спільноті основ ідентичності, стабільного організаційного начала абощо.

А якщо так, то будь-яка спільнота, навіть якщо вона організована в межах наскрізь тоталітарної держави, неодмінно потребує того, аби кожен її член мав доступ до інформації. Питання лише в тому, якої якості це буде інформація і настільки вона буде тенденційною. Справді демократична держава передбачає вільну конкуренцію світоглядних парадигм, ідей та переконань, у кращому випадку дбаючи про «духовне» здоров'я громадян – тобто здатність до критичного мислення у поєднанні зі здоровим глуздом та розвинутим естетичним смаком як запорукою від «інфікування» руйнівними та/або паразитарними за своєю природою та/або призначенням ідеями і, як наслідок, перетворення спільноти на масу або й натовп, що неминуче веде до руйнування спільноти та знищення держави. Водночас, тоталітарна держава «неусипно» слідкує за тим, аби в усіх сферах панувала лише одна світоглядна парадигма, будь-то матеріалізм марксистського гатунку, сіонізм, месіанізм (путінізм) російського чи (кимченіонізм) північнокорейського зразків.

Аби дієвим виявився основоположний принци гарантованості права на інформацію сформовано низку, умовно кажучи, уточнюючих або направляючих принципів. Зокрема йдеться про **відкритість та доступність інформації**. Даний принцип, насправді, має досить і досить декларативний характер, тобто говорить про загальну, до того ж бажану в ідеалі, ситуацію, однак принципово недосяжну з огляду на становище людини, зокрема відносно низький інтелектуальний та/або освітній потенціал, здебільшого примітивний духовний розвиток, сумнівні моральні якості абощо переважної більшості осіб, що належать до тієї чи іншої спільноти. І це тільки очевидний фактор. До ж явно неочевидного слід віднести

⁴⁹ Кант зазначає, що аби проявитися, людський розум із необхідністю потребує наявності інших. В цьому полягає на його думку суть соціабельності людини (Калуга, 2008: 70). Арентдт, посилаючись на Канта, додає, що: «Для політики найважливішим є те, що люди, які наділені розумовими здібностями, потребують наявності собі подібних» (Arendt, 1982: 14).

⁵⁰ «Природне право (лат. *lex naturalis*) – теоретична доктрина в теорії права, за якою головним джерелом права є сама природа, а не воля законодавця». Див. Юридична енциклопедія: В 6 т. (2002). / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Українська енциклопедія. – Т. 4: Н-П. – 720 с.

До природного права прийнято зараховувати право на життя, право на здоров'я та право на приватну власність.

той факт, що людство загалом піддається перманентному дезінформуванню як стосовно дійсних світових процесів, так і стосовно природи та можливостей людини абощо. Кожне культурне середовище, зведене на переконаннях в істинності тих чи інших світоглядних догматів автоматично відволікає увагу пересічної людини від істинних речей, зокрема дійсного змісту індивідуального буття, дійсного становища, справжнього походження людини/етносу тощо, переключаючи ту ж таки увагу на соціально значимі процеси, цілі, правила абощо. Відтак, за надто обмеженим винятком, цивілізована людина має справу не з первинною інформацією, тобто першоджерелом, а з її трансформованим і, як правило, цілеспрямовано спотвореним варіантом. Як приклад, можна згадати хоча б, так би мовити, класичну, насправді наскрізь спотворену історію людства загалом та окремих рас, етносів, націй або народів, кому яким поняттям до вподоби позначати історичні одиниці буття.

З іншого боку, за приклад, що явно демонструє декларативність згаданого вище принципу можна взяти інформаційні джерела, які зберігаються у бібліотеці Ватикану, а далі по аналогії – в архівах НАСА⁵¹, національних служб безпеки, таємних і напівтаємних організацій тощо. Відомо, що у згаданих та їм подібних інституціях зберігаються численні інформаційні першоджерела, тобто оригінали книг, знімків, записів тощо, але доступ до них радикально обмежений. Спільнота має задовольнятися лише коментарями до прихованої інформації, її, найчастіше, цілеспрямовано спотвореними аналогами абощо. А з іншого боку, навіть якби посередня людина отримала фізичний доступ до того чи іншого джерела інформації, наприклад, якоїсь книги чи стародавнього списку – її інтелектуальних можливостей, у т.ч. знання мов, надто стародавніх, а тим більше тайнопису, явно бракує. Отже в чистому залишку насправді виявляється, що *принцип відкритості та доступності до інформації є такою собою пародією на самого себе: доступною виявляється лише й так загальнодоступна інформація, більше того, спеціально спродукована з огляду на особливості масового споживача, аби маніпулювати громадською думкою, свідомістю та вибором мас, а також світоглядними установками окремих індивідів.*

Водночас на рівні держави, особливо тоталітарної або такої, що наскрізь просякнута корупцією, всупереч зазначеному вище принципіві приховується інформація про дійсні прибутки, набутки, діяльність тощо «сильних світу цього», а також справжні домовленості, дійсну стратегію поступу держави і суспільства, між іншим, так чи інакше нав'язану ззовні, тощо. Україна у цьому випадку далеко не є винятком. Сучасне українське суспільство занадто інформаційно «заспамлено». Тому навіть серйозні спроби звести інформаційні «кінці з

⁵¹ Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (англ. National Aeronautics and Space Administration, сокр. NASA) – федеральне відомство США, що з юридичної точки зору підпорядковане безпосередньо Президенту США. В офіційні повноваження відомства відведено здійснення цивільної космічної програми країни, а також наукові дослідження повітряного та космічного простору у сфері астронавтики та авіації.

кінцями», що стосується численних сфер і фактів державної діяльності та суспільного життя, не вдається навіть фахівцям. Бракує якісної інформації, а з іншого боку занадто багато поширено фейкової інформації. Тому сучасний мислячий українець як і спільнота загалом живе радше здогадками і припущеннями, аніж, будучи якісно поінформованим, фактами та якісними експертними висновками. Про «затурканого» українця й годі говорити, бо його частка – пересуди, чутки, плітки і, як наслідок, сліпа віра та фанатизм. Останнє, безумовно, підриває довіру не лише до державних органів і установ разом з їх керівниками та очільниками, а з іншого боку, до ЗМІ, а й одне до одного, не зважаючи на родинні, дружні, професійні або інші зв'язки.

Між тим, говорячи про доступ до інформації з огляду на спосіб її набуття, фахівці здебільшого схильні розрізняти активний та пасивний підходи до реалізації права на доступ до інформації. Якщо суб'єкт вдається до активного пошуку потрібної чи цікавої йому інформації, зокрема докладає відчутних зусиль та затрат, направляє відповідні запити в установи й організації тощо, то він є активним учасником обміну інформації. В іншому випадку, коли суб'єкт є реципієнтом інформації, яка надходить до його відома створеними спеціально для того інформаційними каналами або каналами комунікації, то він є пасивним споживачем інформації. Останнє не означає, що суб'єкт не вчиняє вибір, коли, яку і якою мірою сприймати ту чи іншу інформацію, однак окрім вибору жодних інших суттєвих вольових дій такий суб'єкт не вчиняє щодо набуття інформації.

Не усе так добре, як би те мало бути у гармонійно розвиненій спільноті, й з реалізацією принципу *свободи обміну інформацією*. Складність обміну інформацією викликається вже хоча б тим, що значна частина екзистенційно значимих, тобто таких, що визначають змістовність та комфортність існування і діяльності людини, тем, якщо й не табуйована, то піддається жорсткому цензу контролюючими інституціями. Зокрема йдеться про мораль, етику, за нормами і правилами яких стоять релігія та ідеологія, а найчастіше й закон, так би мовити, на догоду тим, хто уникає публічності, приховуючись за завісою невідання (незнання)⁵², таким чином інкогніто, якщо й не управляє безпосередньо, то суттєво впливає на перебіг світових процесів, а через них і національних. Серед численної кількості табуйованих тем, тобто таких, що не підлягають невимушеному обговоренню членами спільноти насамперед виділяються питання, пов'язані з сексуальною (само)реалізацією людини, відношенням між расами і

⁵² Завіса невідання (англ. veil of ignorance) у контексті теорії справедливості авторства американського філософа політики та політолога Джона Ролза (англ. John Bordley Rawls) уявна ситуація, відповідно до якої, кожен член спільноти перебуває у стані невизначеності власних та інших соціальних статусів, можливостей і потенціалів, тому має діяти щодо розподілу соціальних благ так, аби він був максимально справедливим, бо у такому випадку гарантуватиме індивіду отримання належної частки внаслідок розподілу. Відсутність знань про власну ситуацію спонукає тих, хто змушений домовлятися (щодо розподілу благ) бути обачними та безпристрасними. Уперше згадане поняття Джон Ролз осмислює у своїй книзі «Теорія справедливості» (A Theory of Justice, 1971).

етносами, особливо, що стосується проблеми семітизму, достовірною етимологією та історією рас, етносів, людства загалом тощо.

Більше того, саме поняття обміну інформацією, будучи закріпленим у юридичних нормах, залишається досить розмитим за своїм змістовним наповненням як з юридичної так і практичної, себто наукової позиції. Зокрема, під **інформаційним обміном** прийнято вважати *процес різновекторної циркуляції інформації між суб'єктами, внаслідок чого має місце явище додаткового прирощування інформації та водночас споживання, виробленої спільною або окремими її авторизованими представниками суспільно значимої інформації*.

Очевидно, інформаційний обмін, аби бути ефективним, вимагає дотримання низки умов, зокрема, суб'єкти обміну мають бути (принаймні частково) наділеними ідентичними якостями, аби інформаційний контакт взагалі міг бути можливим⁵³. Кількісні ж параметри ідентичних якостей визначають якість обміну інформацією. Чим ближчими за своїми показниками є ці кількісні параметри, тим тісніший контакт та ефективніший обмін інформацією, тобто з мінімальними втратами та спотвореннями, викликаними, наприклад, різними інтерпретаціями того чи іншого інформаційного контенту абощо. Разом з тим по ходу обміну інформацією реалізуються *три (соціальні) функції інформації: інтерактивна, комунікативна та перцептивна*⁵⁴.

Суть комунікативної функції можна звести до того, що поряд з інформаційним обміном встановлюються ще й канали комунікації. При цьому ані інформаційний обмін, ані комунікативний канал не можливі одне без одного. Це щось на кшталт того, що електричний струм не можливий без електрично-магнітного поля, як і навпаки. При цьому одного разу налагоджений чи встановлений комунікативний канал може відновлюватися в уяві комунікатора за його бажання чи потреби. У такому разі має місце віртуальний діалог, коли комунікатор спілкується з уявним опонентом. Це найперше притаманно філософії, коли наприклад сучасні мислителі віртуально комунікують зі стовпами філософської думки абощо. В житті часто віртуальна комунікація має місце під час уявного спілкування з рідними та близькими або значимими людьми. Останнє є проявом, так званого, внутрішнього діалогу. До віртуальної комунікації також

⁵³ Не даремно ж у народі кажуть, що рибак рибачить здалеку. А у контексті високої філософії давньогрецькому філософу Емпідоклу приписують твердження про те, що подібне пізнається подібним.

⁵⁴ Перцепція – сприйняття об'єктів уваги, оминаючи внутрішній коментар, або, як прийнято трактувати, чуттєве сприйняття зовнішніх предметів людиною. За Готфрідом Вільгельмом Ляйбніцем (нім. Gottfried Wilhelm Leibnizem), німецьким філософом, математиком, винахідником XVII-XVIII століття прийнято розрізняти перцепцію як певне цілісне уявлення про той чи інший об'єкт уваги або світ (Всесвіт) загалом та апперцепцію як синтетичне уявлення про (ідеальні) речі, породжене інтелектом на основі осмислення перцептивних даних. Разом з тим, у сучасному обігу вживається поняття соціальної перцепції. Йдеться про комплексне уявлення про людину, сформоване на основі сприйняття сукупності проявів конкретної людини, а також висновків, отриманих внаслідок співвіднесення, так би мовити, очевидних рис, тобто доступних безпосередньому сприйняттю, з виявленими у ході взаємодії особистісними характеристиками. Як наслідок, соціальна перцепція передбачає інтерпретацію і прогнозування на основі згаданих чинників вчинків конкретної людини та особливостей її поведінки загалом.

часто вдаються політики, ведучи діалог зі своїми реальними опонентами за їх уявної присутності.

Інтерактивна функція інформаційного обміну своєю чергою полягає у спонуканні до тих чи інших дій або вчинків суб'єктів обміну. Йдеться про те, що інформація у певних своїх проявах чи формах, або подана за певних умов та обставин може викликати безпосередню чи опосередковану реакцію, як вірно і те, що може бути ідентифікована як надлишкова або не варта уваги. Найочевиднішими зразками інтеракції в ході обміну інформацією є зміна емоцій і настроїв (виразу обличчя), жестикуляція, дії схвалення чи заперечення, тілесні контакти абощо.

Що ж до перцептивної функції, то у сухому залишку її прояв можна звести до того, що в ході інформаційного обміну та комунікації автоматично встановлюється ієрархія взаємодії: визначається домінанта, встановлюється міра домінанти. Останнє фіксується комунікаторами як порозуміння та міра порозуміння: має місце або повне сприйняття, або часткове, або відторгнення комунікаторів один одним. Таким чином, перцептивна функція найтісніше пов'язана з впливом комунікаторів одне на одного та маніпулюванням⁵⁵ відповідно. При цьому, методи здійснення маніпулятивного впливу можуть застосовуватися різні, від м'яких та прихованих, зокрема, невимушеного навіювання, до жорстких та очевидних, наприклад, переконування. Звичайно, це якщо процес переконання приймати не ідеалізовано, а безпосередньо як процес нав'язування тієї чи іншої ідеї під тиском авторитету чи внаслідок цілеспрямованого підбору фактів, які так чи інакше підтверджують правоту твердження, водночас цілеспрямоване або й неусвідомлене нехтування контрфактами тощо. Відтак, перцептивна функція дозволяє досягти певної хиткої рівноваги між суб'єктами обміну інформацією, коли за певних умов та обставин суб'єкти інформаційного обміну визнають своє становище як належне або прийнятне.

Щодо ефективного формування та підтримання у функціональному стані міжнародних інформаційних відносин важливим є також дотримання **принципу достовірності і повноти інформації** – *всяка інформація, що передається іншому суб'єкту, має бути достовірною, достатньою для встановлення того чи іншого факту або розкриття суті процесів абощо*. Однак, подібний принцип на практиці, виявляється, якщо й реалізується, то, м'яко кажучи, зі значними поправками і зауваженнями, адже його дотримання, по-перше, робить неефективною, по-суті, будь-яку рекламу. Більше того, згаданий принцип, точніше його дотримання мало б стати добрим запобіжником щодо прояву масово

⁵⁵ «...Маніпулювання практично стало основою всякої соціальної взаємодії, а отже і основою поведінки. Таким чином, маніпулятивні операції найчастіше здійснюються людиною і сприймаються нею позасвідомо, як належне. Відтак, дійсне приховується за надуманим, наприклад, за теоріями» (Калуга, 2018: 109).

поширеного явища викривлення та асиметричності інформації. Переважна ж більшість членів спільноти звиклися зі згаданими щойно явищами. Тому лєвова частка індівідів, а надто тих, хто є власником чи розпорядником значних капіталів та ресурсів, віддаватиме перевагу, умовно кажучи, світу, у якому спотворена інформація як і її цілеспрямоване спотворення виявляються нормою ринкових, а загалом – соціальних, у т.ч. на міжнародній арені відносин. Інакше кажучи, сьогоднішні суб'єкти міжнародних відносин принципово собі не можуть дозволити «розкіш» бути відкритими та відвертими як з конкурентами, так і масами щодо розподілу благ та ресурсів, а отже і надання/набуття доступу до достовірної вичерпної інформації фактично кожному індівідові, тим більше конкурентові.

З технічної сторони, а писані закони, насправді, завжди відображають технічну сторону домовленостей, тобто наданий для масового доступу зміст домовленостей, достовірність трактується як поєднання відповідності, адекватності та ідентичності отриманих даних тому об'єкту (джерелу інформації), який вони відображають або тим первинним даним, які вони доносять, а також умовам, за яких вони, вторинні (ретрансльовані) дані, зберігають актуальність. Іншими словами, відповідність, адекватність та ідентичність отриманих даних можна трактувати як властивість інформації, що виказує міру адекватності та точності відображення подій, фактів, явищ, висловлювань тощо, що мали місце. Проблема достовірності інформації, природно, регулюється на національному рівні низкою законів. Україна тут не складає виняток, наприклад, Закон України «Про інформацію». Відповідно, поширення чи надання, невимушене, а надто цілеспрямоване, недостовірної інформації є підставою для переслідування винних у зазначених діяннях у визначений законом спосіб.

Поряд з достовірністю інформації визначальним фактором її якості є повнота. Йдеться про властивість конкретних даних доносити необхідний і достатній об'єм інформації, який би сповна і цілісно відображав предмет уваги зацікавленого суб'єкта. При цьому варіантами порушення повноти даних є недостатність та надлишковість інформації. У першому випадку реципієнт опиняється у ситуації, коли вимушений або ж добувати частину інформації, що не вистачає, таким чином затрачаючи час та інші ресурси, або на свій ризик приймати рішення на основі наявної інформації, або загалом відмовитися використовувати набуту неповну інформацію. У другому випадку реципієнт опиняється перед дилемо сформувані адекватне уявлення про об'єкт власного інтересу на основі набутої інформації, що внаслідок надлишкових складових розмиває дані, робить їх не конкретними та чіткими. Останнє може призвести до суттєвих помилок у відображенні фактів, явищ та подій, що мали місце і відображаються за посередництва надлишкової інформації.

Таким чином, в процесі обміну інформацією, тим більше, в ході донесення інформації до широкого загалу, досить часто має місце маніпулювання з таким факторами як достатність та достовірність інформації. Щоправда, якщо таке маніпулювання відбувається професійно, реципієнту, а тим більше масам важко помітити наслідки подібних маніпулювань, як наслідок, досить часто реципієнти, а тим більше маси, приймають надану їм інформацію «авторитетними» однак не офіційними джерелами за «чисту монету». Взяти хоча б до прикладу інтерпретацію календаря Майя та виведення у такий спосіб дати кінця світу.

Досить декларативним, як показує поточна практика, є також принцип **свободи вираження поглядів і переконань**. У межах національного простору така свобода дуже швидко «оохолоджується» страхом громадського осуду, а на міжнародному рівні – страхом «слабких» втратити власне становище і статки, якщо мова йде про політичні фігури, або суверенітет чи зазнати певних збитків, якщо мова йде про країни, за умови, якщо вони «розгнівають» «сильних світу цього». І це на фоні того, що згаданий щойно принцип вважається фундаментальним, адже він є таким собі розгортанням конституційного та визнаного як наріжний камінь міжнародними організаціями принципу свободи слова. До того ж, згаданий принцип безпосередньо закріплений як у Конституції України⁵⁶, так і низці міжнародних актів. Так у статті 19 Загальної декларації прав людини⁵⁷, прийнятою і проголошеною Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 року, зазначається, що: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-яким способом і незалежно від державних кордонів». Водночас у п. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятої у листопаді 1950 року у Римі, йдеться про те, що «кожна особа має право на свободу висловлення переконань. Це право передбачає реалізацію свободи на дотримання особою власних поглядів, набуття і обміну інформацією та переконаннями не залежно від кордонів, будучи забезпеченою від втручання органів державної влади». Згадана Конвенція ратифікована Законом України №

⁵⁶ Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір (Стаття 34 Конституції України).

⁵⁷ Вважається, що Загальна Декларація Прав Людини (ЗДПЛ) стала можливою завдяки досвіду, що набуло людство внаслідок Другої світової війни, хоча останнє, швидше за все, є просто красивим поясненням. Суть же декларації у просуванні ідеї світового уряду, котрий нібито тільки один і спроможний забезпечити дотримання прав та свобод людини у світі. Згадана декларація складається з 30 статей, котрі у подальшому використовувалися як основа чи преамбула багатьох міжнародних угод, національних юридичних актів та статей конституцій. Зрештою, продовженням Декларації є, так званий, Міжнародний законопроект з прав людини. До його складу Всесвітня декларація прав людини та два факультативні протоколи до неї, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. У 1966 році Генеральна Асамблея прийняла дві додаткових угоди, у такий спосіб довівши Міжнародний законопроект про права людини до завершеного зразка. Тож, у 1976 році, по тому як угоди були ратифіковані необхідною кількістю національних законодавчих органів, законопроект набув статусу міжнародного права. При цьому, Україна, будучи членом-засновником ООН поряд з РСРС, утрималася від голосування за згаданий законопроект.

475/97-ВР від 17.07.97 р. Також п.п. 2 та 3 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого у грудні 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН та, відповідно, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 року, передбачено, що «кожна особа має право на вільне вираження своїх переконань; згадане право передбачає свободу пошуку, набуття та поширення будь-якої інформації та переконань незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи у інший спосіб на вибір особи.

Зрештою, щодо принципу **правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації**, то він також радше декларативний, аніж насправді дієвий, оскільки, як показує поточна світова практика, потужні суб'єкти, наразі міжнародних відносин та світової політики використовують увесь наявний арсенал можливостей, аби отримати потрібну чи бажану інформацію, а також захистити себе від небажаного, тим більше несанкціонованого інформаційного доступу до національного інформаційного простору, який можуть і намагаються постійно чинити інші потужні гравці на світовій арені. Тоді як, слабких гравців сильні у різний спосіб примушують дотримуватися згаданого принципу, природно, собі на користь, тобто на користь, так званим, національним інтересам. Таким чином негласно дієвим у сфері міжнародних, у т.ч. інформаційних відносин виявляється принцип, авторство якого найчастіше приписують італійському диктаторові Беніто Муссоліні (італ. Benito Amilcare Andrea Mussolini): «*Моїм друзям – усе, решті – закон*». Інакше кажучи, сильний нав'язує свою волю слабкому, приховуючи цей факт за красивими розповідями про повагу прав і свобод особи та суверенітету кожної держави.

Значною мірою реалізації вище зазначеного принципу, а отже і решті принципів обміну інформацією зашкоджує поширена фактично в усьому світі практика необґрунтованого визначення відповідними установами або органами державної влади, а мова про таємні та напівтаємні організації й поготів не йде, значних об'ємів інформації як інформації з обмеженим доступом. Тобто має місце засекречування інформації, яка безпосередньо не становить, ані державної таємниці, ані є суто конфіденційною, або за визначенням мала б підлягати публічному розголосу. Про те неправомірно засекречувана у такому випадку інформація, природно, несе у собі явні ризики у разі її розголошення або для певних посадових осіб, зокрема їх приватних інтересів, або для взаємопорозуміння між суб'єктами міжнародних відносин та світової політики аж до назрівання конфлікту, або для громадського спокою і стабільності, оскільки може викликати бурхливий резонанс аж до громадянських хвилювань або й масової паніки абощо.

І все ж, суттєву роль у забезпеченні реалізації права суб'єкта та/або особи на доступ до інформації як **суверенного права бути поінформованим та**

усвідомлювати умови (перспективи) власного та інших існування і діяльності

відіграє тяжіння до, а в кращому випадку заборона самочинного засекречування низки категорій відомостей. Щодо українських реалій, то згадані заборони насамперед зафіксовані у законодавчих актах України, зокрема у ч. 4 ст. 30 Закону України «Про інформацію», ч. 2 ст. 50 Конституції України, а також Постанові Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці». Разом з тим, у Законі України «Про державну таємницю» подається перелік відомостей, які не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом, себто підлягають публічному розголосу, принаймні, доступ до яких не може бути обмеженим законним чином.

Що ж до практики міжнародних відносин, то зміст двосторонніх чи багатосторонніх домовленостей, чинність яких набувається переважно разом з їх ратифікацією законодавчими органами країн-підписантів, будучи гарантованим у доступі для ознайомлення громадянами, автоматично стає доступним для ознайомлення і усім решта зацікавленим суб'єктам. Проте світ знає численні приклади того, як поряд із задекларованими угодами, переговорники укладають додаткові угоди, зміст яких як і сам факт наявності подібних угод засекречуються. Показовим зразком секретної угоди, яка все ж стала набуток громадськості після розпаду СРСР, є, так званий, Пакт Молотова-Ріббентропа (нім. *Deutsch-sowjetischer Nichtangriffspakt*; рос. Договор о ненападении между Германией и Советским Союзом)⁵⁸. Відповідно до нього, так би мовити, за спиною третіх зацікавлених сторін укладалася угода, яка певним чином вирішувала долю Європи і світу загалом. Між тим, це повсякчасна практика домовляння та укладання прихованих угод стосовно третіх сторін без їх відома. Тож Україна, не лише як державне чи територіальне утворення, а й як своєрідна екзистенційна одиниця світового буття, яка існує, можна сказати, всупереч навіть здоровому глузду та світовим тенденціям, впродовж століть була постійним об'єктом таких угод як держав, з якими межує або у складі яких була частина чи й загалом Україна, так і таємних та напівтаємних організацій, у т.ч. і церков або релігійно-містичних утворень.

Сьогодні, до речі, зовсім не виняток, оскільки існують постійні «торги» навколо України, її території, ресурсів, загалом як суб'єкта міжнародних відносин і спільного існування. А про те, що Україна щонайменше не є самодостатнім державним утворенням, постійно звідусіль озвучуються версії, аж до того, що у

⁵⁸ Угода про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом – міждержавна угода, розрахована на 10 років, укладена 23.08.1939 року у Москві. Свої підписи під угодою поставили Голова Ради народних комісарів, народний комісар закордонних справ СРСР Вячеслав Молотов та міністр закордонних справ Німеччини Йоахім фон Ріббентроп відповідно. Підписання відбувалося у присутності посла Німеччини у СРСР Вернера фон дер Шуленбурга та Йосипа Сталіна, регаліями якого на той час були: член Політбюро ЦК ВКП(б), секретар ЦК ВКП(б), члена Виконавчого комітету Комінтерну. (Тобто, по-суті, Молотов – державний діяч, керівник уряду СРСР, тоді як Сталін – лише політичний лідер, керівник правлячої партії. Тому підписував Молотов, а ніяк не Сталін). Угода спиралась на Берлінську угоду 1926 року, а з нею, і на Рапальську угоду 1922 року.

самій офіційній історії України нав'язано ідею нездатності етнічних, саме етнічних українців до етнічного, себто національного державотворення. Відповідно до подібних версій, приклад, якої виписаний ще богобоязливими об'єктивістами, «доброзичливцями» прадавньої української культури «хрестатими»⁵⁹ літописцями, зокрема Нестором⁶⁰ у «Повісті временних літ», датованій 941 роком. Відповідно до подібних нібито історичних, а цілком можливо, й сфабрикованих, українців як «недорозвинутий» народ, себто масу, мали очолювати і, так би мовити, постійно «одержавлювати» та «окультурювати» різні варяги, походженням як з берегів Балтики, так і з інших берегів, зокрема Мертвого моря. Етнічного ж походження еліта постійно нищилася зайдами, а на рівні з тим нищівному гонінню піддавалися й зразки етнічної культури та релігії. Так, відповідно знову ж таки до офіційної, нав'язаної українцям історії, каган Володимир⁶¹ вогнем і мечем змушував українців відмовлятися від рідної віри і богів та, по-суті, віддаватися в духовне рабство малому іудейському богу Єгові. Згаданим подіям, звичайно, передували змови за спиною етнічної еліти та українців загалом, наприклад, того ж таки кагана Володимира зі світовими релігійними лідерами, управителями держав абощо.

Проте подібні події в сучасному світі подаються зовсім в іншому, «боголепному», світлі. А це ще раз підтверджує факт того, що цілеспрямовано і нахабно нівелюється *суверенне право* не стільки людини, стільки особистості *бути поінформованою та усвідомлювати умови (перспективи) власного та інших (своїх нащадків та етносу загалом) існування і діяльності*.

Про те, коли мова заходить про право на інформацію і сполучені з ним інші подібні права, питання доступу здебільшого, як не дивно, розглядається радше з технічної сторони. Принаймні у масах прийнято *доступність до інформації* ідентифікувати як *властивість інформаційної системи, зокрема представленої засобами та технологіями обробки інформації, а також інформаційним середовищем, забезпечувати безперешкодний та своєчасний доступ суб'єкта до інформації, яка його цікавить*. Також від інформаційної системи очікується постійна готовність відповідних автоматизованих служб до обслуговування отриманих від суб'єктів запитів, коли в цьому виникає необхідність. Питання ж цілеспрямованої маніпуляції фактами та інформацією загалом, і, як наслідок, вилучення частини критичної інформації з інформаційної системи, тобто для загального доступу, фактично ж не береться до уваги, очевидно, принципово.

⁵⁹ Див. Білик І. (2005). Меч Арєя: Роман / Іван Білик // К.: А. С. К. – 384 с.

⁶⁰ (Преподобний) Нестор Літописець – чернець Києво-Печерського монастиря. Автор «Житій святих князів Бориса і Гліба й Теодосія Печерського». Вважається упорядником (за іншою версією автором) «Повісті минулих літ».

⁶¹ «И вера во вся языки прострєся и до нашего языка русьскаго и похвала Кагану нашему Володимиру, от него же крещени быхом». «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. Каган Володимир – наймолодший позашлюбний син київського князя Святослава Ігоровича від коханки-ключниці хазарки (іудейки) за походженням Малки, що незаконним і водночас підступним чином захопив Київський престол. Інша версія говорить, що Володимир прийомний син князя Святослава Ігоровича.

Між тим, згадані принципи інформаційного обміну, у т.ч. на рівні світової спільноти між суб'єктами, наразі міжнародних відносин та світової політики, виявилися б справді дієвими, коли б приватне, а щодо країни, то національне існування суб'єкта визнавалося б недоторканим та непорушним. Однак з огляду на світові процеси та ситуацію людини загалом, **презумпція непорушності меж (недоторканості) приватного або національного існування суб'єкта** є чистою утопією або ідеалом, який у той чи інший спосіб попри все плекають, наприклад, прибічники анархізму, пацифізму абощо.

Суто з технічної сторони правомірність одержання інформації розглядається як процес або факт набуття, у т.ч. шляхом придбання, а також накопичення і зберігання відомостей у відповідності до регулятивних механізмів: національного законодавства, міжнародного права, двосторонніх та багатосторонніх угод тощо. У цьому контексті, під використанням інформації прийнято розуміти «споживання» інформації у різних його формах і способах задля задоволення тих чи інших потреб, притаманних суб'єкту – від громадянина до політичної інституції. Під поширенням інформації слід розуміти обнародування, поширення, обмін інформацією відповідно до регулятивних норм. Зберігання інформації передбачає безперешкодну реалізацію права вільно накопичувати і утримувати, а також надавати відомості за умови уникнення їх спотворення, а якщо питання стоїть про суспільно значиму інформацію, то і за умови уникнення псування матеріальних носіїв інформації. Захист (охорона) інформації полягає у реалізації права створювати систему чи порядок, відповідно до яких має набуватися, використовуватися, поширюватися та зберігатися інформація (дані, відомості тощо).

Умовно кажучи, тінню або технічною формою згаданої щойно презумпції, очевидно, слід вважати принцип **захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя**. Цей принцип стосується у першу чергу, навіть не стільки інформаційних відносин, скільки юридичної сфери та правових відносин, попри те, що будь-які соціально зумовлені або забарвлені відносини уже автоматично передбачають їх правове регулювання. Таким чином, згаданий принцип прийнято вважати ключовим або ґрунтовним. За допомогою нього юридично встановлюється межа поміж публічним та приватним буттям людини, а приватне буття закріплює за собою певну локальність та, образно кажучи, прихисток від софітів публічної сфери, в умовах якої людина виявляється постійно на виду у всіх. Щоправда в житті виявляється явно відмінна ситуація, аніж в ідеалістичній картині, вимальованій на основі строгого дотримання принципу захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Насправді у поточному існуванні людина завжди перебуває у ситуації піднаглядності, постійно є

контрольованою⁶² без доброї її на те волі, навіть більше, без того, щоб вона згаданий факт взагалі усвідомлювала та брала його до уваги. Між тим, єдиний спосіб позбутися згаданого стану – стати цілком асоціальним⁶³: або божевільним, або просвітленим, в контексті буддизму – буддою, у контексті аврамічних релігій – душею чистою, безтілесною.

І все ж, згаданий вище принцип зафіксований у конституційних нормах щонайменше усіх демократичних держав та галузевих законах⁶⁴ відповідно, а також у низці міжнародних актів. Зокрема йдеться про Загальну декларацію прав людини; Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.

Зрештою, захист права на приватне життя людини на рівні із захистом сім'ї від несанкціонованого втручання у її життя є важливим як з позиції затишку особистого існування, так і державної безпеки. Політичний діяч, урядовець, рівно як і будь-яка відповідальна особа, тобто носій, по-перше, певних повноважень, що зобов'язують приймати політичні та/або менеджерські рішення, по-друге, секретної або комерційної інформації, у разі відсутності обмеження щодо набуття і поширення приватної інформації виявилися б легкою мішенню для шантажу абощо. Тому приватне життя та конфіденційна інформація про державних діячів загалом виявляється предметом державної безпеки і, відповідно, охорони. Особливо болючою у такому випадку виявляється проблема сексуального життя представників еліти. Світ та історія знає численні приклади шантажу, примусу, підкупу тощо на базі сексуальної сфери. Від цього досить дієвого механізму практично не відмовлялася жодна розвідка країни, яка себе хоч трохи поважає та щось важить у світі розвідувальних служб і організацій. Таким же предметом особливого захисту є інформація про стан здоров'я державних лідерів, оскільки подібна інформація може бути досить ефективною бути використаною під час перемовин абощо. Наприклад, знання радянськими лідерами того, що кожні дві

⁶² «У “Волі до знань” [М. Фуко] влада представлена як прихована та розпорошена і реалізується у зв'язці зі знанням. Відповідно соціальний простір організовується за принципом “всенаглядності”, коли кожен член суспільства потенційно перебуває під наглядом. Трагічність ситуації полягає в тому, що функцію наглядача виконує сам же індивід, тому він не має ані найменшої змоги уникати свого “негативного товариства”, якщо тільки йому не вдасться перегрупувати структурні елементи свідомості» (Калуга, 2008: 94).

«Щоб уникнути надмірного тиску влади, наслідком якого є втрата за умови сучасної культури індивідом влади над практиками турботи про себе, яку (турботу) перебрали на себе соціальні та політичні інститути, на думку М. Фуко, людина має звернутися до практики культивування “мистецтва жити”. Суть останнього полягає в тому, що «...зародження і розвиток деякого практикування себе, метою якого є конституювання самого себе в якості творця свого власного життя» (Кемеров, 1999: 64), дозволяє людині перегрупувати структурні елементи своєї свідомості. На перший план висувається не “Чому?”, а “Як?”» (Калуга, 2008: 95).

⁶³ Асоціальність передбачає відмову від або поривання зі здоровим глуздом як посередником між особою та спільнотою/світом. В основі згаданої події лежить або глибокий психічний розлад, або набута здатність довільно зупиняти і запускати внутрішній діалог.

⁶⁴ Наприклад, у ст. 182 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, зокрема за збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

години Франклін Делано Рузвельт (англ. Franklin Delano Roosevelt)⁶⁵, 32-й президент США, має приймати спеціальні ліки, дало їм переваги щодо укладання угоди під час Ялтинської конференції 1945 року.

Таким чином, суб'єктам інформаційних відносин як і будь-яких інших відносин доводиться автоматично поєднувати два *пласти існування та функціонування: дійсний*, тобто суто прагматичний, котрий спирається на, так би мовити, неписані та негласні правила взаємодії, і *декларативний*, тобто суто декоративний, такий, що формує та підтримує на рівні свідомості мас «красиву картинку», за якою приховується дійсний стан справ та справжній потік подій.

Зрештою, з позицій прагматизму міжнародна інформація може бути, окрім іншого, використана задля аналізу процесів, що постійно відбуваються на світовій арені загалом та з окремими суб'єктами міжнародних відносин і світової політики зокрема, а також прогнозування міжнародних економічних, екологічних, політико-правових або й загалом екзистенціальних наслідків з огляду на (перспективу) прийняття тих чи інших (політичних) рішень і, як наслідок, створення обґрунтованих рекомендацій щодо реалізації тих чи інших рішень.

2.10. Суб'єкти та об'єкти міжнародних інформаційних відносин

Аби глибше прояснити роль і місце інформації та інформаційних відносин як в існуванні і функціонуванні суб'єктів міжнародних відносин та світової політики, так і бутті людини загалом, важливо чітко визначитися зі змістовним наповненням фактично ключових понять «суб'єкти» та «об'єкт». Виявляється, часто і широко вживані згадані поняття наповнюються хоча й нібито близькими за значенням змістами, однак такими, що призводять здебільшого до різночитання, а отже і непорозумінь та конфліктів. Зокрема, у розрізі філософії під суб'єктом (лат. *subjectum* – те, що лежить внизу, перебуває в основі) прийнято розуміти такий прояв буття, якому притаманна діяльність, оперта на пізнання себе, інших та світу загалом і, відповідно до результатів пізнання, спрямована не перетворення дійсності. Водночас філософський енциклопедичний словник говорить, що «Суб'єкт – це особа, організована група осіб, соціальна, етнічна та політична спільнота, суспільство загалом, що здійснюють властиву їм діяльність, спрямовану на практичне перетворення предметної дійсності, теоретичне й духовно-практичне освоєння об'єктивної реальності; носій означених якостей, що уможливають виконання ним суспільно значущих функцій»⁶⁶. При цьому, залежно від світоглядних установок та інших, умовно кажучи, вподобань чи

⁶⁵ 32-й президент США Франклін Рузвельт переніс поліомієліт або, як вважають окремі історики, хворобу, пов'язану із синдромом Гійєна-Барре. Це трапилося у віці, коли Рузвельту було за сорок років. Тож, один із найуспішніших американських політиків і державних діячів решту свого життя був прикутий до інвалідного візка.

⁶⁶ Див. Філософський енциклопедичний словник (2002). / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори). – Київ : Абрис. – 742 с.

преференцій, щоб не сказати рівня (інтелектуальної) досконалості дослідника, точніше, інтерпретатора зміст поняття «суб'єкт» набирає різних конотацій⁶⁷.

Що ж до сухого залишку, себто з позицій чистої функціональності, то суб'єкт виявляється носієм таких інтегрованих атрибутів, як свідомість, воля, намір, ініціатива. При цьому, під свідомістю слід розуміти механізм відображення та водночас такий собі анклав у той чи інший спосіб та тією чи іншою мірою упорядкованого «продукту» відображення. Воля – чи не найзагадковіший атрибут людини, визначення якого практично не можливо знайти у контексті, так званої, класичної науки. Тоді як, езотерики або чисті практики, під волею⁶⁸ схилиються розуміти енергетичний потенціал чи потугу конкретної людини. Приблизно такого ж бачення суті волі, але у масштабах всесвіту бачить і Артур Шопенгауер (нім. Arthur Schopenhauer), розкривши її суть у своїй ключовій роботі «Світ як воля і уявлення» (нім. Die Welt als Wille und Vorstellung). Тож у даному контексті волю⁶⁹ варто ідентифікувати як деяку потугу людини. Щодо наміру, то, очевидно, це – «активна налаштованість індивіда на реалізацію низки дій або досягнення певної мети. За наміром криється концентрація енергії, приведена в дію бажанням чи низкою бажань» (Калуга, 2010: 41). Зрештою, ініціативність за своєю суттю виявляється спроможністю конкретної людини (особистості) започатковувати (і доводити до повної реалізації) власні проекти.

Таким чином, *суб'єкт – це вирізнене та персоніфіковане джерело ініціативи та її, ініціативи, реалізатор, тобто той/та/те, хто/що втілює власний проект у життя*. Відповідно, суб'єктом може бути як особа, група осіб, колектив, так і інститут, котрий репрезентує відповідальна особа чи група осіб. Що ж до ***суб'єкта інформаційних відносин*** – то ним виступає джерело інформаційних відносин, що продукує, поширює та обмінюється інформацією з власної ініціативи, відповідно до власних намірів та проектів, реагуючи на умови і обставини, за яких має місце інформаційний обмін.

Оскільки ж міжнародні інформаційні відносини з необхідністю регулюються міжнародним правом, що перебуває у тісній зв'язці з національною юридично-

⁶⁷ Конотація (лат. connotatio; від co(n) – «спів», «зі», «із» + notatio – «позначення») – сумарне чи тотальне значення слова, як описове, так і емоційне. У лінгвістиці використовується для опису супутнього емоційно-експресивного значення мовної одиниці, яке пов'язане з описовим значенням та яке доповнює його. У філософії та логіці використовується у дещо вужчому значенні, а саме конотацією терміна є набір властивостей, що їх посідають усі об'єкти з розширення терміна (Вікіпедія).

⁶⁸ «Воля – це дещо досить особливе. Вона проявляється загадково. Не існує реального способу розповісти, як її використовують, окрім того, що результати використання волі дивовижні. Можливо першою річчю, яку потрібно робити, так це знати, що волю можна розвивати. Воїн знає про це і продовжує чекати на волю» (Кастанеда, 1995 – Т. 1-2: Т.2.: 63).

«Воля – це те, що змушує тебе перемагати, коли твої думки говорять тобі, що ти переможений. Воля – це те, що робить нас неуязвим. Воля – це те, що дозволяє магу проходити крізь стіни, через простір, на місяць, якщо він того забажає» (Кастанеда, 1995 – Т. 1-2: Т.2.: 63).

⁶⁹ «Воля як дещо, що пов'язано з рефлексією, свідомістю направленою на саму себе, може бути ідентифікована як властивість індивіда спрямовувати свою активність в бажане русло. Ресурсом волі є енергія наміру, за яким стоїть бажання. Бажання свою енергію черпають з джерела родової енергії безпосередньо або в трансформованому вигляді (Калуга, 2010: 41).

правовою сферою, то і визначення суб'єкта (міжнародних) інформаційних відносин теж має бути юридично закріпленим. Відтак, синхронно із законодавчими актами переважної більшості країн світу Закон України «Про інформацію» у ч. 1 ст. 4 говорить, що суб'єктами інформаційних відносин є:

- фізичні особи⁷⁰;
- юридичні особи⁷¹;
- громадські об'єднання⁷²;
- суб'єкти владних повноважень⁷³.

Що ж до об'єкта інформаційних відносин, то ним, безумовно є інформація, представлена, зокрема, у вигляді відомостей, Big Data тощо.

При цьому суб'єкт-об'єктна зв'язка у міжнародних інформаційних відносинах передбачає низку норм і правил стримування-урівноваження, які дозволяють з певним рівнем ефективності, з одного боку, захистити право особи (суб'єкта) на доступ та обмін інформацією, а з іншого боку, забезпечення дотримання державної, комерційної та іншого роду таємниці, а також конфіденційної інформації від неправомірного доступу і таким чином цілеспрямованого або з необачності нанесення шкоди.

2.11. Стан доступу до інформації у країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку

Тотальна інформатизація ноосфери, а це є чи не найголовнішим атрибутом феномену глобалізації, якщо й несе у собі якість, справжні, а не демонстративно-декларативні, елементи блага для людини та людства⁷⁴ загалом, то їх з явним

⁷⁰ Фізична особа – у цивільному та інших галузях права термінологія, що використовується для позначення людини (громадянина, особи без громадянства) як учасника правових відносин. Фізична особа також підпорядковується певним нормам та правилам поведінки. Див. Стефанчук Р.О. (2007). Особисті немайнові права фізичних осіб: Моногр. /Ред. Я. М. Шевченко. – К: КНТ. – 626 с.

⁷¹ Юридична особа – організація, суб'єкт права, здатний від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і нести обов'язки та самостійно брати участь у правовідносинах, бути позивачем та відповідачем у суді. В Україні організація визнається юридичною особою виключно після проведення її державної реєстрації та внесення до Єдиного державного реєстру. Див. Elizabeth A. Martin (2003). Oxford Dictionary of Law (7th ed.). Oxford: OxfordUniversityPress.

⁷² Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» № 5026-VI від 22.06.2012 року «Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів».

⁷³ Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV «Суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень».

⁷⁴ «...**Людство** – інтегрований простір, умова і обставина становлення людської ідентичності: особистості, індивідуальності. Частина Природи та Буття, що виокремила себе з цілого і перемістила в штучну сферу існування – культурний і разом з тим цивілізований простір. На думку В.І.Вернадського, людство – єдине глобальне утворення, **нова геологічна сила**, що спроможна внаслідок прояву творчих сил частково трансформувати навколишнє середовище, втягуючи його в ноосферу. З точки зору соціології, людство – по-суті найзагальніша форма людської спільноти, що представлена множинністю всіх наявних конкретних спільнот та відносин поміж ними. Історія бачить в людстві сукупність всіх коли-небудь існуючих культур і цивілізацій, про які так чи інакше відомо сучасній людині» (Калуга, 2018: 22).

лишком перекривають ризики, яким піддається екзистенція⁷⁵ конкретної людини, а отже і культура як сфера прояву творчого начала людини. І, очевидно, «прапором благості» явища тотальної інформатизації є приписуваний різним персонам вислів про те, що володіння інформацією нібито кладе до ніг світ. Щоправда, чийсь покладений світ, насамперед внутрішній світ або суть і стиль існування, до ніг «сильних світу цього», навряд чи є благом для інших, тобто тих, чії світи «роздушені» чоботом глобалізації, сплюндровані, умовно кажучи, хрестом, доларом, а якщо ці два інструменти не дають бажаного швидкого результату, то й вогнем та мечем. Останні, тобто хрест і долар у зв'язці з прицілом автомата, щоправда видаються для нас як засоби цивілізування відсталих народів нібито заради ж їхнього блага, приміром, «спасіння душі» шляхом навернення на путь істини і добра христової віри.

Безумовно, у сучасному світі вістрям тотальної інформатизації є Всесвітня павутина (World Wide Web – WWW) або інтернет (від англ. Internet). В її, WWW, тенетах година застрягають мільярди, а окремі уже фактично безповоротно, ставши інтернетманами та/або віртуманами. Таким чином, окрім усього решти, інтернет-інформатизація виявляється такою собі технічно обумовленою пандемією, що охопила собою цілі нації з прицілом на людство загалом. При цьому, процес інформатизації має до певної міри описує, так званий, закон Меткалфа (Роберт «Боб» Меткалф (англ. Robert Melancton «Bob» Metcalfe). Йдеться про те, що ефективність інформування шляхом досягнення якомога більшої кількості реципієнтів, а з іншого боку колективна зацікавленість у розширенні інтернет-мережі прямопропорційно зростає кількості реципієнтів, залучених до Всесвітньої павутини.

Якщо ж вдатися до наявних фактів та цифр, то на сьогодні виявляється, що доступ до інтернету як найактивніше використовуваного і інформаторами, і споживачами інформації джерела відомостей, далеко нерівномірний у масштабах світу. Найбільший доступ до інтернету і оперування відомостями притаманне мешканцям (користувачам) Північної Європи. Відсоток залучених до інтернет ресурсів складає 94 % щодо складу усього населення. Останнє означає, що інтернетом безпосередньо не користуються лише діти до 3-4 років, решта мешканців – *інтернетмобільні*⁷⁶. Дещо відстає Західна Європа за цими показниками, оскільки інтернетмобільність на її теренах складає лише 90 %. Наступною за згаданими показниками йде Північна Америка – 88 %.

⁷⁵ Екзистенція (лат., від існує) – 1) Існування, життя; 2) Основна категорія екзистенціалізму, яка означає внутрішнє буття людини, те неопізнанне, ірраціональне в людському «Я», внаслідок чого людина є конкретною неповторною особистістю. Див. Словник іншомовних слів. (1985). За ред. О. С. Мельничука. – 2-е видання, випр. і доп. Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ). – 966 с.

⁷⁶ Інтернетмобільність – стан суб'єкта, за якого він має безперебійний доступ до «світової павутини», забезпечений відповідними технічними засобами та інформаційними ресурсами та оперує достатніми навичками отримувати, зберігати, розміщати і поширювати відомості в інтернеті.

Зрештою, відповідно до звіту «Global Digital 2018»⁷⁷, наданого We Are Social & Hootsuite, у розвинутих (економічно) країнах або країнах, так званого, золотого мільярда інтернетмобільність у межах всього світу складає 81 %. Тоді як у країнах, які віднесені до групи таких країн, що розвиваються, інтернетмобільними є лише 40 % населення. І лише 15 % населення, умовно кажучи, найменш розвинутих країн можна вважати інтернетмобільними. Таким чином станом на середину 2018 року (30.06.2018 р.) кількість інтернет-користувачів у масштабах людства склала приблизно 56,7 % від усієї чисельності. Або, відповідно до звіту, наданого Internet World Stats⁷⁸, загальна кількість населення складає 7 634 758 428 індивідів, а інтернетмобільних – 4 208 571 287 осіб відповідно.

При цьому у загальних масштабах найчисельнішу групу у світі інтернет-користувачів складають громадяни Китаю – 802 000 000 осіб, що становить 56,7 відсотка від усього населення «Піднебесної». До того ж, 42,7% усіх китайців-користувачів інтернету складають вікові групи «підлітки» та «молодь». Наступною за чисельністю споживачів інтернету йде Індія. Послугами інтернету користуються 462 125 000 громадян цієї країни. Щоправда лише 19 % від загальної кількості населення, яка складає близько 1,3 млрд. індивідів, будучи у віці від 15 до 65 років, є користувачами інтернету. На цьому фоні США посідає лише третє місце у світі за чисельністю громадян, що користуються послугами інтернету – 287 000 000 осіб. Далі йдуть Бразилія – 149 600 000, Індонезія – 143 260 000, Японія – 118 600 000, Нігерія – 98 400 000, Росія – 90 000 000 (109 500 000 за даними IWS), Мексика – 85 000 000 і Німеччина – 79 000 000 відповідно.

Також дослідження у згаданій сфері відкривають тенденцію, відповідно до якої наступний мільярд інтернет-користувачів, який додасться до уже наявних до кінця 2020 року здебільшого складатиметься з представників міського населення Азійсько-Тихоокеанського регіону та Північної і Південної Америк. «Благами» інтернету отримають можливість користуватися нині найбільш вразливих верств населення, не в останню чергу завдяки падінню ціни на гаджети та доступу до інтернет. Адже уже на сьогоднішній день використання мобільного інтернету склало більшу за половину частку світового веб-трафіку.

Динаміка сучасності також свідчить про те, що інтернет, зокрема соціальні мережі, до прикладу Facebook стають досить популярними серед людей, умовно кажучи, похилого віку, тобто тих, кому в районі 65 років і більше. Так за рахунок згаданої верстви населення більше аж на 20 % збільшилася кількість інтернет-користувачів за останні рік-півтора. Водночас кількість підлітків віком від 13 до 17 років, що звертаються до інтернету, у т.ч. додатку Facebook зросла приблизно на 5 % за той же період. При цьому упосереднений інтернет-користувач затрачає

⁷⁷ The State of the Internet in Q4 2018. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://wearesocial.com/blog/2018/10/the-state-of-the-internet-in-q4-2018>

⁷⁸ Internet World Stats. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

близько 6 годин на добу, поринаючи у світову павутину. Лідируючі позиції наразі належать громадянам Таїланду – 9 годин 38 хвилин на добу перебування в інтернеті. А ось філіпінці близько 4 годин на добу витрачають на перебування безпосередньо на сторінках соціальних мереж. Привабливим інтернет є також для тих, хто за його посередництва здійснює різноманітні покупки та фінансові операції. Тут пальма першості належать громадянам Сполученого Королівства. Сумарна кількість щорічних витрат за 2018 рік склала понад 2000 дол. США у перерахунку на одного громадянина. Загально ж світові витрати на електронну, умовно кажучи, купівлю-продаж товарів та послуг у тому ж таки 2018 році склали понад 2 трлн дол. США.

З метою охоплення якомога більшої маси представників людства інтернетом, – а за цією метою, очевидно, криються суто прагматичні, до того ж далеко не людські цілі і задачі – Facebook разом з іншими крупними компаніями ще у 2013 запустив у дію проект Internet.org. А вже 25.04.2018 Марк Цукерберг (З'якерберг) (англ. Mark Zuckerberg)⁷⁹, звітуючи, у т.ч. перед інвесторами, повідомив, що завдяки проекту Internet.org і супутніх йому програм, зокрема щодо покращення підключення, до числа уже наявних інтернет-користувачів підключилося ще понад 100 млн. нових індивідів. Зокрема у 2018 році вперше додаток став доступним у Камеруні, а також поширення згаданого додатку підтримали нові мобільні оператори у Колумбії та Перу. Щоправда, як виявилось, далеко не всі перебували у стані захоплення від додатку Internet.org. Зокрема його поширення отримало широкий громадський спротив у Індії, оскільки додаток на думку індуців помітно порушував мережевий нейтралітет. Відповідно, 76 громадських організацій Індії із захисту прав громадян підписали відкритий лист до Цукерберга, у якому серед іншого зазначалося, що у такий спосіб низка компаній на основі додатку «намагається побудувати обнесений парканом сад, у якому найбільшні люди світу матимуть доступ лише до обмеженого набору сумнівного змісту сайтів та серверів».

Разом з тим, інтернет – це ще й досить потужне джерело прибутків, а отже й підстава для бізнесу. Так за свідченнями фахівців потенційні можливості фінансового зростання для операторів телекомунікаційних мереж оцінюється приблизно у 400 млрд. дол. США, у той же час для постачальників контенту, себто для різного роду постачальників інформаційної продукції, оцінюється у районі 200 млрд. дол. США.

Зрештою проблема інформатизації частини населення Землі пов'язана з тотальною бідністю. Це стосується насамперед мешканців Центральної, Західної

⁷⁹ Існує версія, що американський програміст та підприємець, розробник і засновник соціальної мережі Facebook, який у 2008 став наймолодшим у світі мільярдером, насправді є «проектном», цілком ймовірно спецслужб США. Відтак, за завісою соціально-культурних у поєднанні з бізнесовими навантажень додатку Facebook криються значно серйозніші завдання, зокрема збір інформації про користувачів, поширення бажаної інформації, соціальна мобілізація в окремих країнах окремих груп населення, у т.ч. для поширення соціальних заворушень, зокрема хвилі, так званих, кольорових революцій або що.

Африки, частини Південної Америки тощо, де гаджет, зокрема ноутбук або якісний мобільний телефон є недоступною розкішшю, попри те, що собівартість ноутбука наразі складає у районі 200 дол. США за одиницю. Разом з тим, за для поліпшення ситуації з набуттям технічної можливості доступу до інтернет-інформації, з 2007 року поступово почала впроваджуватися програма OLPC (One Laptop Per Child) Ніколасом Негропонттом (англ. Nicholas Negroponte), відповідно до якої передбачається знизити ціну на ноутбук для найбідніших мешканців землі до 100 дол. США за одиницю шляхом опори на принцип, відповідно до якого купівля одного ноутбука в країні з розвинутою економікою забезпечує безкоштовне надходження одного ноутбука дитині з найбідніших країн світу.

Своєю чергою індійські фахівці розробили своєрідний гаджет – Simputer (Simple Computer). Це свого роду планшет, яким можуть користуватися навіть ті, хто не опанували читання, оскільки інтерфейс у Сімпутера досить легкий та зручний у використанні. До того ж гаджет легкий для транспортування, досить дешевий та технічно надійний у використанні, витривалий до високих температур тощо.

Таким чином світ знає певні зразки цілеспрямованої масштабної та національної боротьби з, так званою, *цифровою нерівністю*. В ході цієї боротьби відповідно було зроблено кілька висновків та уроків, зокрема:

- боротьбу з проявами «цифрової нерівності» має на себе насамперед взяти держава, самостійно або залучаючи бізнесові кола та спираючись на громадські рухи і організації;
- держава забезпечує розробку політики згаданої боротьби та покрокового її втілення, формуючи під це відповідну якісну нормативно-правову базу та строго розподіляючи обов'язки між відповідними державними органами і політичними інститутами;
- по мірі просування на шляху «цифрової нерівності» має відбуватися відповідне оновлення нормативно-правової бази тощо;
- доступ до мережі інтернет повинен стати загальнодоступним сервісом.

2.12. Зміст діяльності фахівця з міжнародної інформації

Оскільки інформація є, умовно кажучи, основою, на якій формується і підтримується сучасна цивілізація, і водночас специфічним товаром, а також предметом перманентного споживання, інструментом впливу, механізмом підтримання і регулювання відносин, засобом комунікації абощо, то діяльність фахівця у сфері міжнародної інформації, природно, годі переоцінити. Щоправда слід розрізняти різні рівні, точніше ієрархію рівнів, умовно кажучи, фаховості та доступу до інформації. Цілком припустимо, що ієрархія інформаційної компетенції/залежності/зумовленості може мати приблизно такий вигляд, починаючи з вершини і завершуючи її, так би мовити, підніжжям:

- продуценти ідей. Суб'єкти, що відмежовані від безпосередньої взаємодії з представниками спільноти, умовно кажучи, «стіною когнітивної неприступності», себто бар'єром, зведеним на фундаменті невігластва мас та обмеженості пізнавальних можливостей розуму;

- інтерпретатори ідей. Очіма посередньої людини автори геніальних ідей та світоглядних установок у тому чи іншому вигляді. Сюди належать різноманітні пророки релігійного зразка, як правило, так звані, автори священних книг; великі філософи, що сформуvalи цілісні світоглядні парадигми; великі винахідники абощо;

- популятизатори ідей. Політики і державні (громадські) діячі, великі (успішні) реформатори, визнані наукові світила, визнані автори бестселерів, бізнесмени-піонери (новатори у використанні технологій тощо) світового або хоча б національного масштабу абощо;

- ретранслятори ідей. Місцеві лідери громадської думки та/або громадські діячі, авторитетні вчені та/або фахівці, успішні виробники на основі застосування новітніх технологій абощо;

- фанатики⁸⁰. По-суті, одержимі ідеєю; інструмент в «руках» ідеї, за допомогою якого ідея «карає» незгідних; «гарматне м'ясо», тобто засіб активної боротьби однієї ідеї проти іншої за простір свого поширення (на маси) силами її носіїв – не просто інфікованих ідеєю, а хворих не неї.

- споживачі ідей. Сукупність посередніх соціалізованих представників спільноти, що формують своєрідну екзистенційну одиницю – Масу або, як сказав би Гайдеггер, – Das man⁸¹;

Що до безпосередньої практики, то фаховий підхід до інформації, себто як до предмету своєї професійної діяльності, в іншому випадку – хоббі або діяльності з благодійних чи інших міркувань, передбачає цілий спектр різновидів активності. Зокрема, мова може йти про

- роботу над поліпшенням іміджу країни загалом, її політичних та соціальних інститутів, у т.ч. держави;

- налагодження або оптимізацію комунікаційних каналів;

⁸⁰ Фанатизм (грецьк. Φανατισμός, лат. Fanaticus, фр. fanatisme) – буквально перекладається як «несамовитий». Тобто в значенні сліпого, беззастережного слідування переконанням, особливо в області релігійно-філософській, національній чи політичній; доведена до крайності прихильність яким-небудь ідеям, віруванням або поглядам, зазвичай поєднана з нетерпимістю до чужих поглядів і переконань. Відсутність критичного сприйняття чого-небудь. Відповідно, фанатик – це людина, що відзначається несамовитістю, крайньою нетерпимістю до інакочислюючих, здатна на бузувірство, дикі ексцеси проти інших (Вікіпедія).

⁸¹ das “Man” «людина» – поняття, що покликане передати стан перманентного невласного способу існування людини, за якого індивід перебуває у ситуації аноніма серед таких же невиражених індивідів. Іншими словами, це спосіб існування, в процесі якого людина не засвідчує власної унікальності, залишаючись розчиненою у натовпі таких же позбавлених власної унікальності індивідів. Такий індивід наділений фіктивною суб'єктивністю, оскільки є лише посередником, «гвинтиком» системи і аж ніяк не джерелом унікальних дій, себто вчинків або продуцентом унікальних зразків творчості.

- робота над стратегією та тактичними заходами в умовах інформаційної боротьби або й війни;
- забезпечення умов культурної та громадянської дипломатії, позитивних контактів між репрезентантами громадянського суспільства;
- здійснення маніпулятивних заходів або попередження таких в інформаційному просторі окремих національних утворень чи світовому масштабі загалом;
- аналіз і прогнозування міжнародних подій та поведінки суб'єктів міжнародних відносин;
- проведення аналітичних досліджень з актуальних питань міжнародних відносин;
- планування і проведення піар-кампаній на національному і міжнародному рівнях;
- підготовку інформаційних та аналітичних матеріалів для національних і міжнародних телерадіокомпаній;
- організацію роботи прес-служб у державних і комерційних установах.

Використана та актуальна література

1. Декларація щодо основних принципів, що стосуються внеску засобів масової інформації у зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав людини (1978). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_393
2. Забара І.М. (2012). Міжнародно-правове регулювання поширення інформації: теоретичні і практичні аспекти/ І.М. Забара // Форум права. –№ 4. – С. 362-366.
3. Загальна декларація прав людини (1948). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Калуга В.Ф. (2018). Основи світової політики: навчальний посібник / В.Ф. Калуга. – К. : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України. – 132 с.
5. Калуга В.Ф. (2014). Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання / В.Ф. Калуга. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М. – 412 с.
6. Калуга В.Ф. (2010). Екологія свідомості / В.Ф. Калуга – К. : Міленіум. – 154 с.
7. Калуга В.Ф. (2008). В пошуках шляху із пастки утилітарного світу : ірраціональні чинники облаштування спільного світу як альтернатива засиллю приватного інтересу та надуманого раціоналізму / В.Ф. Калуга. – К. : Міленіум. – 162 с.
8. Кастанеда К. (1995). Отдельная реальность / Карлос Кастанеда // . 1-2: Т.2. – К.: София. – 479 с.

9. Кемеров В.Е. (1999). Концепция радикальной социальности (онтология и метафизика социальности) / В.Е. Кемеров // Вопросы философии. – №7. – с. 62-67.
10. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). (1998). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950). Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
12. Левицкий С.А. (1995). Трагедия свободы / С.А. Левицкий // Составление, послесловие: комментарии В.В. Сапова. – М.: Канон. – 512 с.
13. Марущак А.І. (2007). Інформаційне право: доступ до інформації: навч. посіб. / А.І. Марущак. – К. : КНТ. – 532 с.
14. Міжнародна конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру. (1936). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_229
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1973). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
16. Москвичова А.В. (2015). Міжнародна правосуб'єктність фізичної особи у доктрині міжнародного права / А.В. Москвичова, Д.І. Романченко // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків. – Ч. 2. – С. 278-282.
17. Нестеренко О.В. (2012). Інформація в Україні: право на доступ / О.В. Нестеренко. – Х. : Акта. – 83 с.
18. Почепцов Г.Г. (2008). Інформаційна політика : навч. посіб. / Г.Г. Почепцов. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання. – 663 с.
19. Ролз Дж. (1995). Теория справедливости / Джон Ролз / Под ред. В.В. Целищева. – Издательство Новосибирского университета. – 276 с.
20. Эпштейн М.Н. (2000). Информационный взрыв и травма постмодерна / М.Н. Эпштейн // М.: Издание Р. Элинина. – с. 368
21. Arendt H. (1982). Lectures on Kant's Political Philosophy / Hannah Arendt // The University of Chicago Press, Chicago. – 138 p.
22. Gantz J. (2012). The Digital Universe in 2020: Big Data. Reinsel Bigger Digital Shadows, and Biggest Growth in the Far East / John Gantz and David Reinsel // <https://www.emc.com/collateral/analyst-reports/idc-the-digital-universe-in-2020.pdf>

Питання до теми

1. Охарактеризуйте предмет та розкрийте суть феномену міжнародної інформації
2. Розкрийте місце та роль міжнародної інформації у системі міжнародних відносин.
3. Дайте характеристику феномену Big Data.
4. Опишіть структуру та компоненти міжнародної інформації, розкрийте їх характеристики.
5. Проаналізуйте причини, очевидні та ймовірні наслідки процесу безперервного зростання інформації в соціальному та технічному прогресі, а також роль щодо вирішення глобальних проблем.
6. Дайте загальну оцінку інформаційному вибуху, його основним етапам, причинам та наслідкам.
7. Розкрийте суть закритої, зокрема конфіденційної та відкритої інформації, проаналізуйте особливості поширення закритої та відкритої інформації відповідно.
8. Дайте характеристику центрам збору і накопичення міжнародної інформації, особливостям їх функціонування.
9. Розкрийте, чим є Інтернет за своїм функціональним призначенням та історією створення.
10. Проаналізуйте ризики, які несе тотальна інформатизація для людини та людства загалом.
11. Назвіть основні принципи міжнародних інформаційних відносин.
12. Дайте характеристику принципу гарантованості права на інформацію та механізмів забезпечення його реалізації на практиці.
13. Дайте характеристику принципу правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації та механізмів забезпечення його реалізації на практиці.
14. Проаналізуйте у чому полягає суть презумпції непорушності меж (недоторканості) приватного або національного існування суб'єкта.
15. Проаналізуйте засоби та механізми забезпечення дотримання принципів міжнародних інформаційних відносин, що ними послуговується міжнародна спільнота, а з іншого боку, держави.
16. Розкрийте суть проблеми асиметрії інформаційного розвитку та «інформаційного розриву».
17. Дайте характеристику суб'єктам та об'єктам міжнародних інформаційних відносин.
18. Опишіть досягнення та особливості доступу до інформації в розвинених країнах Європи, Північної Америки та Азії.

19. Розкрийте суть механізмів тотальної інформатизації світу, опишіть проблеми, з якими стикається людство на шляху інформатизації.
20. Розкрийте особливості діяльності фахівця з міжнародної інформації.
21. Проаналізуйте суть явища міжнародної інформації як глобальний бізнес-проект.
22. Розкрийте функціональні навантаження явища міжнародної інформації як механізму тотального контролю за поширенням ідей, вподобань, а, з іншого боку, технологій.
23. Поміркуйте над ймовірними перспективами розвитку інформаційного простору, зважаючи на нинішні тенденції та виклики сучасності.
24. Згадайте найвідоміших людей, тісно пов'язаних з розвитком інформаційних відносин та інформаційного простору загалом, розкрийте їх внесок.
25. Охарактеризуйте основні віхи становлення та розвитку інформаційних відносин.

Інформаційне суспільство, його природа і властивості; електронна культура

3.1. Суть інформаційного суспільства, його провідні критерії та ознаки

Термін суспільство є одним із чи не найуживаніших у просторі, так званого, наукового та соціально-політичного дискурсів. Однак уявлення про цей феномен, а, по-суті, атрибут буття сучасної людини у переважної більшості, очевидно, поверхове, тобто недостатнє, аби підтримувати у цілісному та функціональному стані досить примітивну «картину світу» та задовольняти мінімальні пізнавальні потреби. Відтак, на примітивне уявлення про суспільство накладається ще примітивніше уявлення про інформаційне або ж інформаційно-комунікативне суспільство. Природно, останнє тягне за собою досить неприємні, як на самодостатню критично мислячу особистість, наслідки, щоправда, самі по собі непомітні для опосередкованої, фактично обмеженої соціальної істоти, якою і є пересічна людина, не залежно від того, до якого соціокультурного середовища та належить – розвинутих, тих, що розвиваються, чи третіх, себто відсталих країн/спільнот.

Отже, прийнято вважати, що суспільство⁸² – це упорядкована сукупність елементів та відносин між ними. Таке визначення, по-суті, відображає механічний підхід до розуміння суті суспільства, до того ж, опертий на теорію соціального атомізму. Як наслідок, з поля сприйняття дослідника зникає, так би мовити, душа спільноти – те, що робить суспільство справді цілісним, стійким до ентропії⁸³, змістовним з позицій буття, а отже таким, що наділене власним покликанням, а не просто існує.

Природно, серед дослідників є ті, хто тримається холістичних⁸⁴ поглядів щодо природи суспільства. Відтак, суспільство розглядається не як похідне від сукупності людей, а як дещо неспростовно супутнє людині, неспростовна умова людяності – властивості людини бути саме людиною, а не будь-якою іншою істотою, що має подобу людини.

⁸²В масах утвердилася хибна думка, що суспільство є фактично єдиним способом спільного (колективного) існування людей. Тобто і плем'я, і поліс вважаються різновидами суспільства, хоча згадані спільноти є явно відмінними від суспільства, оскільки у них діють інші регулятивні механізми, аніж у суспільства. Тільки суспільству притаманна держава.

⁸³Ентропія – початково термін, введений у сфері фізики (термодинаміки), аби зафіксувати міру розсіювання енергії чи її безкорисності. У контексті соціально-побутового штибу уявлень поняття ентропії покликане розкривати властивість штучно створених речей руйнуватися без належного догляду та зберігання до рівня їх природних складових.

⁸⁴Холізм (з грец. \square $\lambda\omicron\phi\omicron\lambda\omicron\varsigma$) – цілий, увесь) або «філософія цілісності» – напрям у сучасній західноєвропейській філософії, який розглядає цілісність світу як наслідок творчої еволюції, що спрямовується нематеріальним і непізнаваним «фактором цілісності». З позицій буття холізм виходить з того, що ціле принципово є дечим більшим, аніж звичайна сукупність його складових. Відтак, з огляду на холізм світ розуміється як єдине ціле, а притаманні йому будь-які явища, процеси, речі, у т.ч. і людина набувають зміст лише як частина цілого, обумовлена цілісністю. Природно, до холізму насамперед тяжіють прихильники креаціонізму різних напрямів, у т.ч. і релігійних, котрі схиляються до переконання, що розвиток цілісності, тобто Всесвіту, а з іншого боку людини як макрокосмосу має спричиняти і направляти зовнішня до них сила.

Своєю чергою, залежно від того, яким бачиться природа суспільною – атомарною чи холістичною, таким бачиться і функціональне навантаження інформації в суспільстві та особливості каналів її надходження і обміну, а також комунікації. Як наслідок, можна говорити і про відмінне бачення суті інформаційного суспільства з тих же підстав.

Тобто, розглядаючи суспільство як атрибут буття людини – невід’ємну і неспростовну умову існування соціальної істоти, можна дійти висновку про те, що у суспільстві постійно відбувається обмін первинною інформацією між умовно виділеними складовими суспільства, так би мовити, його клітинами, тобто окремими індивідами, та органами, себто інститутами, рухами, груми за смаками тощо. Інформація у такому разі виконує своєрідну сполучну і обмінну функції, тим самим невпинно забезпечуючи цілісність суспільства. При цьому первинна інформація лише тією чи іншою мірою відображається у свідомості індивіда, на відміну від вторинної інформації. Адже первинна інформація найчастіше відображається у свідомості за посередництва таких собі відчуттів – відчуття колективної (масової) пригніченості, розпачу або ж навпаки, піднесення, ейфорії, зрештою, приналежності до колективу та «тепла соціальності»⁸⁵ абощо. Тому можна сказати, що первинна інформація тісно сполучена з першою сигнальною системою⁸⁶ за Павловим. Тоді як, вторинна інформація або соціально значима, тобто відомості сполучені з другою сигнальною системою⁸⁷.

По-суті, умовно кажучи, відмежування від першої сигнальної системи і концентрація уваги на другій сигнальній системі і є, якщо й не єдиною, то однією з провідних причин «атомізації» спільноти, на разі суспільства, а отже і соціальної істоти: особі важливо не те, що вона відчуває і як вона діє, а що вона думає з приводу чого б то було, і як вона ставиться до того, про що думає. Таким чином особа опиняється стовідсотково залежною від громадської думки, а отже і приписів моралі, соціальних детермінант тощо. Як наслідок, особа стає суто інформаційною істотою. А разом з тотальною інформатизацією особи відбувається і трансформація, умовно кажучи, класичного суспільства в інформаційне. Інакше кажучи, поступова втрата опосередненим індивідом власної

⁸⁵ «...Здається парадоксом, але традиційний деспотизм за рахунок тепла соціальності – виявляється екзистенціально ріднішим, ніж асоціальна свобода». Див. Баллестрем К.Г. (1999). Номо оесопотікус? Образы человека в классическом либерализме // Вопросы философии. – №4. – с. 32.

⁸⁶ Перша сигнальна система – (упорядкована) сукупність психічних процесів, очевидно, на основі нервових процесів, локалізованих у корі великих півкуль головного мозку як людини, так і тварин за умови безпосереднього впливу подразників на рецептори. В результаті формуються відчуття та образи, що певним чином відображають джерело подразнень. Див. Павлов И.П. (1951). Полн. собр. соч., 2 изд., т. 3, кн. 2, М. – Л. – 459 с.

⁸⁷ Друга сигнальна система – (упорядкована) система реакцій на символ чи знак, що найчастіше представлений словом, графічним зображенням, жестом, мімікою абощо, котрі відсилають до конкретних чи абстрактних явищ, речей чи процесів. Друга сигнальна система спрямована на моделювання реальності на основі синтаксису (дав.-гр. σύνταξις – «побудова, порядок, складання», від σύν – «з, разом» і ταξις – «впорядкування») – розділ граматики, що вивчає граматичну будову словосполучень та речень у мові. Таким чином реальність виявляється таким собі «продуктом» мовлення. Інакше кажучи, спільнота підтримує спільний світ існування і все у ньому суще у процесі невпинного говоріння. Дійсність же залишається поза текстом і доступна лише певним чином кожному індивідові у його відчуттях або у процесі споглядання чи схоплення.

унікальності, зведеної не в останню чергу на здатності «вчуватися» у себе та дійсність супроводжується пропорційним нарощуванням значимості відомостей в існуванні людини і, як наслідок, інформатизацією людської спільноти.

Таким чином, усяке суспільство завжди є уже інформаційним, проте, про факт інформатизації буття людини як доконаний факт стали говорити лише з моменту тотального проникнення соціально значимої інформації в усі сфери і прояви буття людини без винятку. Зрештою, якихось кілька десятиліть років тому виявилось, що серед не завойованого або упокореного простору частково залишився лише інформаційний простір. Останнє значно прискорило пошук нових шляхів і засобів донесення та нав'язування інформації, а разом з тим розвиток різноманітних технік і технологій навіювання, маніпулювання, які б відкривали шлях до суттєвого впливу на величезні групи населення за територіальною, мережевою, етнічною або іншою підставою об'єднання.

Таким чином суто інформаційним, як його прийнято вважати у наш час, суспільство стає тоді, коли інформація виявляється (сприймається і розуміється) предметом для масового і тотального маніпулювання, а з іншого боку – споживання. Відтак, *інформаційне суспільство* – різновид людської спільноти (суспільства), домінантною цінністю якого є інформація як своєрідний показник матеріального та/або духовного багатства, а найважливішим різновидом індивідуальної та/або колективної діяльності є виробництво та споживання відомостей (соціально значимої інформації) як своєрідного продукту. Таким чином у інформаційному суспільстві *інформація ідентифікується як найважливіший ресурс соціального буття* людини. Саме ж інформаційне суспільство передбачає (реалізацію права на) загальний вільний доступ до різноманітних джерел інформації та результатів автоматизованої обробки даних, у т.ч. Big Data, якщо такий доступ, звичайно, не вступає у конфлікт з вимогами та нормами (національного) законодавства. Разом з тим, інформаційне суспільство є результатом і водночас наслідком процесу становлення сучасної цивілізації, серед характерних ознак якої є *помітне нарощування ролі даних та системних уявлень*, себто, так званих, наукових знань у життєдіяльності людської спільноти та людства загалом.

З економічної точки зору інформаційне суспільство характеризується тим, що має місце *помітне нарощування частки інформаційних продуктів та послуг, а також інформаційних комунікацій у національному валовому продукті*. Як наслідок, сучасно людство стає свідком парадигми, відповідно до якої інформаційні ресурси виявляються чи не основним фактором економічного зростання. Разом з тим *інформація обертається на специфічний товар*, котрий у перспективі розрахований на масове споживання у формі упорядкованої системи подразників, під дією яких у свідомості людини «продукуватиметься» бажана (запрограмована відповідно до побажань елітного клієнта, у іншому

випадку, до найчастіших запитів мас) віртуальна реальність як простір довільного контрольованого (радше оператором, аніж споживачем) перебування індивіда. При цьому, подібне, умовно кажучи, переміщення індивідів у віртуальний світ дозволить хоча б частково вирішити кілька поточних проблем, з яким на разі стикається значна частина людства. Йдеться зокрема про проблему системної організації буття індивідів, оскільки за незначним винятком, що складають високо розвинуті особистості та/або індивідуальності, себто самодостатні та/або творчі люди, котрі так чи інакше знайшли своє покликання, а отже і джерело екзистенціального затишку, більшість завжди потребує організації свого існування з боку системи, ким би чи чим би та була представлена.

З позицій світової політики інформаційне суспільство виявляється інтегрованою частиною глобального інформаційного простору, що дозволяє фактично у режимі «тут і тепер» будь-якій цивілізованій людині отримати бажану інформацію (інформаційний продукт) чи інформаційну послугу, а також налагодити комунікаційний контакт не залежно від географічних та просторових детермінант (відстаней абощо). Тому про інформаційне суспільство споживчого, в іншому ракурсі соціально-атомарного штибу можна говорити з огляду на факт встановлення комунікацій, основою яких є *обмін інформацією зі швидкістю електронного сигналу*, тобто швидкістю світла.

Ще однією ознакою інформаційного суспільства, щоправда, досить спірною, є його нібито *безкризовість*, яка мала б забезпечуватися нециклічним розвитком інформаційного сектору економіки. Однак системні події, притаманні сучасному світовому господарству загалом та інформаційному сектору економіки як у національних, притаманних розвинутих країнам, так і світовому масштабі зокрема, наводять на глибокі роздуми про очевидну помилковість оптимістичних уявлень, пов'язаних із самодостатністю того ж таки інформаційного сектору. Нібито постійна потреба у забезпеченні безперервного інноваційного потоку і тим самим постійного попиту на інформаційні послуги та продукти є невичерпним джерелом розвитку інформаційного сектору економіки. При цьому головним предметом постачання інформаційної сфери у інші виробничі сфери є насамперед, так би мовити, метайнструментарій, який і стимулює розробку та впровадження інновацій. Йдеться про високопродуктивне програмне забезпечення, потужну обчислювальну техніку, високоточні прилади тощо.

Між тим, слід зважити на те, що у забезпеченні (перманентного) функціонування інноваційного процесу провідна роль все ж таки належить не інвестиціям абощо, а, так званому, людському капіталу⁸⁸. Зокрема, статистичні

⁸⁸ Людський капітал (англ. Human Capital) – інтегрований показник та/або характеристика сукупності інтелектуального потенціалу, низки вроджених чи набутих здібностей, розвинутих до рівня майстерності внаслідок навчально-виховних інвестицій, а також, умовно кажучи, продуктивних рис характеру та мотиваційних імпульсів, притаманних залученим до виробництва особам. Потенціал людського капіталу прямо пов'язаний з нарощуванням продуктивності праці, впровадженням інновацій, залученням інвестицій і, як наслідок, зі зростанням об'єму прибутків та капіталізації (нарощування рівня заможності) спільноти загалом. Поняття людського капіталу до

дослідження структури та потоків капіталу, притаманних розвиненим країнам, показують, що віддача людського капіталу перевищує приблизно у три рази віддачу від фінансового або іншого різновиду капіталу. Коливання у показниках людського капіталу знаходять своє пряме відображення як у динаміці розвитку інформаційних технологій, так і у впровадженні інновацій. І, як показує, досвід численних поколінь, людський капітал має властивість час від часу виснажуватися, що призводить до рецесії⁸⁹ практично в усіх сферах людської активності, у т.ч. числі в економічній сфері.

Яскравим свідченням у цифрах та фактах того, що інформаційна сфера також підлягає дії загальних закономірностей виробничої діяльності людини, стали події у 2000 році, коли у цей рік збанкрутувало понад 30 % компаній з 910 одиниць, котрі займалися венчурним⁹⁰ інвестуванням і 96 % своїх капіталів уклали саме в інформаційну сферу. Також виявилось, що у зазначений рік середня вартість акцій, так званих, «Інтернет»-компаній, котрі за своєю суттю є високотехнологічними підприємствами практично у будь-якій сфері людської діяльності, що отримують інтелектуальну ренту, знизилася від 38 до 5 дол. США за одиницю. Відтак, загальні втрати NASDAQ⁹¹ у 2000 році склали понад 4 трлн. дол. США, що складає приблизно 40 % ВВП США. Тоді як, фактично починаючи з 1998 року деякий час підтримувалося стійке враження, що інформаційний сектор функціонує нібито на основі інших економічних законів та закономірностей, аніж традиційні сектори, оскільки на той період практично не спостерігалось скільки-небудь суттєвих обмежень щодо залучення фінансових ресурсів. Під кінець минулого століття інвестори демонстрували величезну довіру до інформаційного сектору економіки.

певної міри дублює собою такі поняття як людський фактор, людський ресурс, робоча сила, трудовий потенціал абощо, але є значно ширшим за своїм змістовним наповненням.

⁸⁹ Рецесія (лат. recessus – відступ) – спад продуктивної активності та скорочення об'ємів виробництва; в економіці – період, що характеризується стагнацією виробництва або й економічних відносин загалом, пов'язаною з нульовим ростом валового національного продукту (ВВП) або й його падінням впродовж тривалого проміжку часу. Досвід свідчить, що рецесія є однією з неспростовних фаз економічного циклу.

⁹⁰ Венчур (англ. venture, ventures) – явище, пов'язане з ризиком. Прийнято розрізняти Венчурний бізнес – ризикований бізнес; Венчурний капітал – готовий до підвищеного ризику капітал; Венчурний проект – стартап (англ. startup) (стартап-компанія — нещодавно створена компанія (можливо, ще не зареєстрована офіційно, але планує стати офіційною), що будує свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, не вийшла на ринок або почала на нього виходити і що володіє обмеженими ресурсами. Часто стартап-компанії називають «гаражними»); Венчурна філантропія – об'єднання концепції і методів венчурного бізнесу з цілями філантропів; Венчурне фінансування – високоризиковане фінансування; Венчурний фонд – інвестиційний фонд з підвищеним ризиком.

⁹¹ NASDAQ-100 – американський фондовий індекс. 100 найбільших за капіталізацією компаній, акції яких торгуються на біржі, включені до індексу NASDAQ. Історія індексу за свої витоки має 1985 рік, коли одночасно було введено два нових індекси: NASDAQ-100 і NASDAQ Financial-100. Функціонування індексу почалося на рівні 250 пунктів. Тоді як, історичний максимум понад 4700 пунктів був досягнутий у 2000 на гребні доткомів. Що ж доткому, то в економіці побутує поняття «бульбашка доткомів» (англ. Dot-com bubble, котра представляє собою, так звану, економічну бульбашку – явище притаманне численним національним економікам, зокрема економіці США, особливо у період з 1995 по 2001 рік. У цьому ракурсі 10 березня 2000 року падіння індексу NASDAQ з максимальної висоти у 5132,52 пункти (подвійний пік) більше ніж у півтора рази до моменту закриття торгів. Економічна бульбашка сформувалася внаслідок стрімкого нарощування ціни на акції інтернет-компаній, насамперед американських, а також виникнення за короткий проміжок часу численної кількості нових інтернет-компаній та переорієнтування вже існуючих компаній на інтернет-бізнес під кінець ХХ ст.

Зрештою інформаційне суспільство тяжіє до впровадження на своїх теренах *електронної культури* як супутнього йому феномену, що пронизує собою усі сфери життєдіяльності людини та спільноти загалом. Йдеться про *новітній тип культури, в основу якого покладено мережеві комунікації, формування і підтримання у функціональному стані яких здійснюється за посередництва продуктів обчислювальних та інформаційних технологій, зокрема потужних серверів, комп'ютерів та гаджетів, сполучених між собою в просторі інтернету, а також ЗМІ*. Що ж до України, то її нормативно-правова база визначає електронну культуру «як форму культури, яка передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій» (розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. за № 386-р).

Очевидно, одним із перших, хто публічно заговорив про електронну культуру, є канадський літературознавець, журналіст і філософ, котрий послідовно і глибоко цікавився особливостями впливу медіа як специфічного інструменту на аудиторію, Герберт Маршалл Маклуен (англ. Herbert Marshall McLuhan), фактично сучасний мислитель зі світовим ім'ям, про якого як про генія останніх поколінь відгукувалися чимало відомих людей. Зокрема Мануель Кастельс (ісп. Manuel Castells) – один із провідних дослідників феномену урбанізму і провідний теоретик у сфері нової соціології міста відгукувався про М. Маклуена як про «великого провидця, який ... радикально трансформував уявлення про особливості сприйняття і мислення у комунікативному просторі».

У широкий обіг з подачі Маршалла Маклуена увійшло поняття «глобальне село»⁹², яке апелює відразу і до логіки, і до образного мислення, тим самим породжуючи стійкий цілісний образ світу як чогось, чому притаманна компактність, синхронність існування, простота у сприйнятті і взаємодії. Тобто доба електронної культури дозволяє налагоджувати і підтримувати продуктивний контакт у режимі тут-і-тепер, не зважаючи на відстань, мовні та культурні бар'єри абоощо. По-суті, електронна культура сприяє уніфікації за усіма підставами розбіжностей та/або розрізнення, у т.ч. за етнічними, віковими, гендерними ознаками, рівнем духовного розвитку, соціальним статусом, стилем і способом ставлення до себе, життя та оточуючих абоощо, насамперед завдяки створення субкультурного простору, що пронизує собою фактично усі відомі культурні

⁹² Глобальне село (англ. Global Village) – поняття, за допомогою якого розкриваються особливості ситуації сучасної людини. З огляду на передачу сигналу (даних) зі швидкістю світла та потужні інформаційні технології і засоби, людство віднаходить себе у ситуації, коли практично будь-яка точка на Землі стає для індивіда досяжною у плані її опосередкованого сприйняття, при цьому стираються будь-які кордони і причини для розмежування чи непорозуміння. Згаданий термін було уперше вжито у 1962 році Маршаллом Маклуеном (англ. Marshall McLuhan) у його творі «Галактика Гутенберга» (англ. The Gutenberg Galaxy). У філософському есе йдеться зокрема про те, як різноманітні засоби масової комунікації породжують ефект стирання часових та просторових кордонів, дозволяючи індивідам підтримувати спілкування без огляду на відстань та культурні та інші бар'єри. З огляду на такий поворот подій, світ не лише стає глобальною Ойкуменою, а й перероджується у глобальне село.

простори, а також віртуалізації суб'єкта комунікації. Останнє дозволяє усім бажаним тією чи іншою мірою маніпулювати власною історією, себто ідентичністю і підтягнутою під неї сукупністю образів, себто з різних підстав видавати бажане або з певного умислу спродуковане за дійсне. Водночас субкультурний простір глобального села поступово насичується власною семантикою⁹³, символікою на базі яких формується квазі-етика та квазі-естетика.

Зрештою про електронну культуру можна говорити як про симбіоз як мінімум двох її складових: світоглядно-ціннісного та функціонально-організаційного зрізів. На дослідженні проявів світоглядно-ціннісного аспекту електронної культури зосереджені чимало представників західної академічної гуманітарної науки та філософії. Зокрема йдеться про експерта в галузі політичної економіки, керівник відділу дослідження De Nederlandsche Bank професора Джекоба де Хаана (Jakob de Naan) та очільника групи дослідників потенціалу ЗМІ та електронної культури при Шведській Королівській бібліотеці професора Френка Г'юсманса (Frank Huysmans). На їх переконання електронна культура насамперед визначається специфікою соціальних відносин, системою норм та правил соціального буття і взаємодії, моделями поведінки та цінностями, а не тільки і не стільки активним поширенням інформаційних технологій або що. Звісно, технологічні знання, особливо в галузі інформації стають базисом для формування нових або суттєвої трансформації уже наявних стереотипів, а з іншого боку ритуалів тощо.

Своєю чергою незалежний консультант, член Нідерландської національної консультативної ради з питань мистецтва, культури та засобів масової інформації Мішель Шварц (Michiel Schwarz) суть електронної культури бачить, виходячи з соціологічної точки зору. Відтак для М. Шварца та його однодумців електронна культура – це сукупність усієї множини соціальних інститутів від держави до громадського руху, що взаємодіють на основі комунікативних технологій, зокрема підтримуючи електронні освіту, науку, торгівлю тощо.

Загалом, експерти в області електронної культури сходяться на тому, що це специфічний досить відмінний від інших тип культури, який поступово охоплює собою світ разом з тим, як відбувається масове поширення засобів масового інформування та електронної комунікації. Таким чином, було б зовсім непослідовно говорити, що електронна культура фактично витіснила інші типи культури. Залежно від рівня (соціально-економічного) розвитку спільноти в кордонах тієї чи іншої держави, а також від рівня соціальної успішності представників спільноти у поєднанні зі світоглядними преференціями,

⁹³ Семантика (від давньогрец. *σημαντικός* – такий, що означає) – у контексті віртуального світу або електронної культури сукупність змістовних наповнень наявних у вжитку понять, що тяжіє до певного упорядкування або системності. Разом з тим, під семантикою можна вважати сукупність сформованих закономірностей і особливостей суб'єктів на собі подібних, віртуальний простір та його символічне наповнення, а також взаємодії суб'єктів у віртуальному просторі та з віртуальним простором.

притаманним їм, хто більшою чи меншою мірою виявляє себе носієм електронної культури у симбіозі з іншими типами культури. Зокрема, можна сказати, що молоді міщани розвинутих азійських країн, таких як Японія, Тайвань, Гонконг, Південна Корея тощо стали фактично цілком «просякнутими» електронною культурою, тоді представники племен, наприклад, загублених в екваторіальних та субекваторіальних широтах Африки і Південної Америки є носіями архаїчного типу культури. При цьому тип культури відзначається особливостями і водночас визначає особливості світогляду і життєдіяльності людини.

3.2. *Типи (розбудови) інформаційного суспільства*

Попри тісну взаємодію спільнот як на рівні політичних інститутів, представлених соціально-економічною, так би мовити, елітою, так і громадських утворень або й окремих яскравих (авторитетних) репрезентантів, все ж (електронна) культура помітно різниться від однієї інституціоналізованої спільноти до іншої. Тому цілком виправдано говорити про типи та моделі побудови інформаційного суспільства, притаманні різним спільнотам.

З огляду на специфіку базових чинників, що визначають особливості соціально-економічного у поєднанні з культурним простору, а йдеться зокрема про особливості макроекономічної політики в державі, специфіку домінантних ідеологій і світоглядних парадигм, що охоплюють маси, разом з тим характерні елементи культури та менталітету народу тощо, прийнято розрізняти західноєвропейський та азійський типи становлення і функціонування інформаційного суспільства. Відповідно, ці два типи виказують сутнісні відмінності щодо соціально-політичних стратегій, функціонування нормативно-правового поля, а також організації національних ринків спільнот, що до них належать.

Проте, чи не найяскравішою характеристикою стилю спільного існування та взаємодії, а отже і типу інформаційного суспільства, є специфіка прийняття менеджерського (політичного) рішення і підтримання сталих відносин у просторі двох найвиразніших, так би мовити, світів – *західноєвропейського* та *азійського*. Йдеться про

- диктатуру процедури, відповідно до якої будь-яке рішення, прийняте поза дотримання процедури, автоматично визнається нелегітимним;
- диктатуру авторитету, відповідно до якої будь-яке рішення неодмінно опирається на авторитет того, хто його приймає.

З іншого боку, попри суттєві культурно-ментальні відмінності між спільнотами, умовно кажучи, західної та східної парадигми (традиції), як на теренах Західноєвропейського, так і Азійського світів простежуються дві провідні тенденції подальшого розвитку соціального простору та взаємодії:

- симбіоз національних інтересів, репрезентантом яких прийнято вважати державу, та приватної ініціативи з прицілом на всіляке сприяння гармонійному розвитку спільноти. Так би мовити, соціал-демократичний тип взаємодії, орієнтований на визнання;

- утвердження конкуренції як дієвого механізму стимулювання трансформації економічної і сполученої з нею сфер загалом та ринкових відносин зокрема, що має позитивно вплинути на розвиток інформаційного суспільства. Прагматично-ліберальний тип взаємодії, орієнтований на диктат вигоди та/або сильнішого (нахабнішого, підступнішого абощо).

Разом з тим, західноєвропейський тип становлення і розвитку інформаційного суспільства поєднує у собі досвід та стратегії розвитку чи не найрозвиненіших країн світу з досить тяглими традиціями. Йдеться, звичайно, про Велику Британію і її провідних союзників по Співдружності Націй (англ. Commonwealth of Nations), тобто Канаду, Австралію, Нову Зеландію, а також США, а з іншого боку, ФРН, Францію інші країни Старої Європи. При цьому загаданий тип представлений відповідно двома моделями: **американо-англійською** та **європейською** (англосаксонською та німецько-континентальною).

До *ключових характеристик американо-англійської (англосаксонської) моделі* відносяться тяжіння до поміркованого лібералізму, тобто надання переваги приватному сектору у порівнянні з державним щодо організації суспільного життя і розвитку. Зрештою саме США наразі є беззаперечним «законодавцем мод» і лідером у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, а отже справляє колосальний вплив на глобальні процеси у контексті світової політики та світової економіки. Саме США першими почали втілювати у життя ідею створення інформаційних супермагістралей з метою (офіційною) сприяти зростанню економічного розвитку суспільства та оптимізації комунікативних контактів, а також (неофіційною метою) створення додаткових сприятливих обставин та умов інформаційного диктату іншим суб'єктам міжнародних відносин, з іншого боку, збору різноманітної інформації – від публічної до секретної. Відтак, починаючи з 1993 року покроково США реалізують, так звану, президентську стратегію щодо інформатизації власного суспільства та світової спільноти загалом. Максимально схожа модель розбудови інформаційного суспільства також притаманна Великій Британії та іншим країнам Співдружності Націй.

Загалом, американо-англійська модель орієнтована насамперед на інтенсивний розвиток електронних комунікацій, оскільки тяжіє до максимального розвитку мережі різноманітних зв'язків, у т.ч. зворотних у сфері соціально-політичного, економічного, зрештою культурно-масового життя. Інформатизація суспільства, притаманна американо-англійському типу, також передбачає максимально активне поширення низки універсальних послуг у суспільстві.

Вирішення даного завдання відбувається внаслідок реалізації стратегії, що передбачає комбінування виваженої цінової політики, поліпшення якості інформаційних послуг та стимулювання суспільного/індивідуального попиту на інформаційні технології і послуги. До того американо-англійська модель інформаційного суспільства передбачає орієнтацію чинного законодавства на стимулювання розвитку перспективних галузей економіки, пов'язаних з інформаційною сферою.

Разом з тим, у культурній сфері відмічається помітна відмінність підходів з одного боку США, Канади, Австралії, а з іншого – Великої Британії щодо реалізації стратегії інформаційного розвитку. Британія як колишня метрополія, що характеризується досить вираженою етнічною монолітністю, тяжіє до стимулювання, умовно кажучи, етнокультурного патріотизму – орієнтації на самобутність етносу (нації), цінність індивідуальної унікальності, збереження культурної етнічної спадщини і, як наслідок, створення сприятливих умов для реалізації природних прав національних меншин на культурно-духовну самореалізацію. Водночас колишні колонії, ставши мультиетнічними соціально-політичними утвореннями, зокрема США, Канада, Австралія чи не за найвищу соціально-культурну цінність вважають приватний добробут члена спільноти. Відтак, національні інститути згаданих держав стимулюють орієнтацію інформаційної сфери радше на задоволення побутових та споживчих потреб і інтересів населення. Відтак на теренах згаданих суспільств найпотужнішого поштовху для розвитку отримав сектор аудіовізуальної промисловості та ринок відео послуг з розважальним контентом практично на усі смаки представників спільноти.

Що ж до особливостей *європейської моделі інформаційного суспільства*, то вона перебуває, так би мовити, під знаком «об'єднаної Європи» та обумовлюється принципами, закладеними в основу стратегії європейської інтеграції. А усяка інтеграція неодмінно тяжіє до згладжування протиріч, пошуку балансу преференцій, у даному випадку між політичними та/або регулятивними інститутами та приватною ініціативою, між соціальною справедливістю та приватними інтересами; між нормами і правилами з одного боку, та стихією бажань на рівні спільноти, представленій як стихія ринку. При цьому в процесі модернізації та розвитку інформаційного (інтелектуального) сектору національної і водночас спільної загальноєвропейської економіки до уваги береться факт відмінності між економічними потенціалами, політичними устроями, соціально-гуманітарними ситуаціями, що характеризують країни Старої Європи.

Загалом основи підходу об'єднаної Європи до розбудови інформаційного суспільства та ролі держави у процесі переходу до або ж розбудови інформаційного суспільства залежно від рівня розвитку тієї чи іншої держави у симбіозі із суспільством висвітлено у Резолюції Європейського Союзу «Біла

Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття» (Growth, Competitiveness, Employment – The Challenges and Ways Forward into The 21st Century – White Paper; corporate author(s): European Commission, 1993). У ній зокрема наголошується на важливості інституціонального контролю за функціонуванням інформаційного сектора економіки зокрема та процесами в інформаційному просторі загалом, а з іншого боку, зосередженні на активному залученні приватного сектору до розбудови інформаційного сектору та простору, зважаючи на його певні переваги у порівнянні з державним чи корпоративним секторами. Доповнюють згадану вище Резолюцію Директиві ЄС «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві» (Green Paper – Living and Working in The Information Society: People First; corporate author(s): European Commission, 1996) та Рекомендації «Інформаційна магістраль для глобального суспільства».

Відтак, спільне політичне бачення, притаманне країнам ЄС, передбачає збереження за державою як репрезентантом суспільства і гарантом законності ключової ролі щодо регулювання інформаційного сектора економіки та розширення спектру інформаційних послуг в усіх сферах життєдіяльності суспільства та громадян. Тому у різних країнах Старої Європи різними темпами відбувається передача у приватну власність інформаційних центрів і мереж, лібералізація відносин у сфері комунікацій абошо. Щодо лібералізації, то прослідковуються досить відмінні підходи: Франція тримається централізованого розвитку інфраструктури; ФРН, Італія, Іспанія та інші країни схилиються до часткового державного регулювання інформаційних відносин та функціонування інформаційного сектора економіки; Швеція, Данія, Фінляндія, безумовно Велика Британія тримаються повної лібералізації відносин у сфері комунікацій та інформаційному просторі. При цьому кожна з економічно потужних країн тяжіє до набуття і підтримання лідерства як на регіональному рівні, так і у глобальному інформаційному просторі.

Проте на сьогоднішній день європейський інформаційний простір та ринок відповідно зазнають досить відчутного, можна сказати, у чомусь навіть явно агресивного впливу, а отже і тиску американської інформаційної індустрії. Останнє змушує національні уряди вдаватися до низки превентивних заходів, наприклад, запроваджуючи квоти щодо поширення інформаційного продукту у національному чи регіональному інформаційному просторі, виробленому зарубіжними корпораціями, а також у взаємодії з потужними національними виробниками інформаційного продукту та послуг і дотичними до них організаціями вчинення нейтралізуючих заходів шляхом, наприклад, вироблення якіснішого та/або сприймабельнішого продукту або налагодження альтернативних комунікативних взаємодій тощо.

Попри надпотужну експансію авраамічної⁹⁴ парадигми⁹⁵ практично по усій Землі, не зважаючи ані на території, ані на культури, а з іншого боку, ані на прокламацію демократії, котра нічого спільного не має з полісним⁹⁶ досвідом, окрім украденого терміну, абоощо, все ж іншим етносам, особливо тим, що своє коріння віднаходять в інших, аніж європейська раса, до якої так вперто зараховують і семітську групу, як інтегровану частину, вдалося зберегти свою ідентичність від тотального «роз'їдання» зсередини та/або, обумовленого зовнішнім тиском, нівелювання і виродження. Тому азійський стиль життєдіяльності, представлений насамперед етносами (націями) жовтої раси, явно різниться у порівнянні з, так званим, західноєвропейським, а, по-суті, іудо-ісламо-християнським або авраамічним стилем. Відтак, на цій основі чітко виділяється азійський тип інформаційного суспільства, що базується на далекосхідних світоглядних парадигмах, зокрема, індуїзмі, даосизмі, конфуціанстві, ламаїзмі,

⁹⁴ Авраамічні релігії, або авраамічні віровчення – світоглядні парадигми, до яких зараховують юдаїзм, християнство та іслам в усіх їх формах і проявах, що за аксіоматичну, тобто «сліпо» прийняту за істину, основу мають віровчення Авраама – (івр. אַבְרָהָם, Авраам, дав.-гр. Ἀβραάμ, лат. Abraham, араб. إِبْرَاهِيمَ, Ібрагім нар. 1813 р. до н.е.) – біблійного персонажа, родоначальника багатьох народів (Бут. 17:1). Життя Авраама описане в книзі Буття (11:26-25:10). Відповідно до семітських легенд спочатку легендарному праотцю семітів було дане ім'я Авраом, тобто «великий батько», але згодом від свого (родового або малого іудейського) бога, тобто Іегови він нібито отримав нове ім'я Авраам, тобто «батько багатьох». Переіменування нібито супроводжувалося обіцянкою, що нащадків Авраама буде стільки як зір на небі і як піску на березі моря. Між тим, авраамічні парадигми отримали ще альтернативні визначення як парадигми «об'явлення», оскільки прийнято вважати, що складові авраамічних учень засновано на «Об'явленні», тобто сходженні бога до обраних і таким чином саморозкритті перед людьми та проголошенні ним через посередників своєї волі масам. Первинним, зафіксованим за посередництва писаного тексту джерелом авраамічних парадигм, вважається Тора або, так зване, П'ятикнижжя Мойсеев. Щоправда автором п'ятої книги «Повторення закону» вважається цар Йосія. Зрештою Тору визнають прихильники усіх авраамічних парадигм, не зважаючи на те, що вдаються до явно відмінних тлумачень. При цьому, Старий Заповіт іудо-християнської парадигми фактично практично цілком відповідає іудейському ТаНаХу, тоді як, Коран і хадиси містять чимало схожих тверджень, суджень та коментарів. До того ж, прийняти сліпо стверджувати, що десять заповідей Мойсея є спільними заповідями для юдаїзму, іудо-християнства та ісламу. Щоправда, як не дивно, першу – «Хай не буде тобі інших богів переді Мною!», частково другу – «Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрисний, що карає за провину батьків на синах...» і явно четверту – «Пам'ятай день суботній [саме суботній – шаббат (івр. שַׁבָּת, ідиш שבת), а не недільний чи п'ятничний відповідно], щоб святити його! Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого» заповідь іудо-християни та мусульмани не тільки нехтують, а й явно діють усупереч їм. До авраамічної парадигми слід зарахувати також сучасну науку загалом, що також будується на «сліпо» прийнятих на віру аксіоматичних твердженнях (кимось чи чимось, очевидно, цілеспрямовано спродукованих), покладених в основу теоретичних викладок будь-якої сфери наукового дослідження.

⁹⁵ Парадигма (грец. παράδειγμα – «приклад», «взірець») – теоретико-методологічна модель чого б то було, на разі світу. По-суті, парадигмою є сукупність певним чином ув'язаних поміж собою уявлень, припущень та понять, що становлять собою завершену «картину» реальності чи її фрагменту залежно від особливостей ситуації, у якій віднаходить себе спільнота/людина. Популярно особливості кожної конкретної ситуації прийнято передавати за допомогою відсилання до конкретного періоду розвитку техніки, відносин, системи цінностей або, того, що прийнято називати наукою, культурою, цивілізацією абоощо.

⁹⁶ Поліс (фінік. 𐤏, грец. πόλις, лат. civitas) – специфічна форма соціально-економічної та політичної організації спільноти, що досить суттєво – явно відмінна від зв'язки суспільство-держава, типова для Стародавніх Греції, Риму та фінікійських колоній; самостійна одиниця розселення з управлінням в центрі цього поселення. Історичні дописи свідчать, що феномен полісу виник у VIII-VII ст. до н.е. При цьому феномен полісу мав мало що спільного з містом у сучасному його розумінні, тому поліс аж ніяк не може бути містом-державою, як про те говорять «попсові» підручники, адже, окрім іншого, термін «місто» має набагато пізніше походження, аніж виник поліс, що представляв собою інтегровану сукупність «хуторів» – земельних наділів – ойкос (грец. οἶκος, межі яких, між іншим були непорушними. При цьому традиція вимагала: один ойкос (клер, себто «жереб») – одна сім'я, до складу якої входили домовласник, домочадці і «мовчазні» засоби виробництва, себто раби. Метрополією ж визнавалася «самостійна одиниця розселення з управлінням в центрі цього поселення», яке має свої колонії.

бон(нізмі) і т.п., зрештою – буддизмі як унікальному зразкові людиноцентрованої парадигми на відміну від решти бого-, духо- чи енергоцентрованих парадигм.

Природно, що в основі азійського типу розбудови (інформаційного) суспільства покладено притаманні етносам жовтої раси ієрархії цінностей, а також традиції – зокрема, відданість корпорації, домінанта групи над індивідом, непохитність авторитету (старшого перед молодшими, чоловіка перед жінкою, учителя перед учнями, управителя перед підлеглими тощо), специфіка виховання та освіти, особлива роль сім'ї у бутті людини. Не останню роль у формуванні специфіки азійського регіону і типу (інформаційного) суспільства відіграють також налагоджені соціально-економічні відносини, як у середині націй (держав), так і міжнаціональні та регіональні.

Звичайно, азійський стиль існування та, відповідно, тип спільноти не є однорідним, тим більше монолітним. Зокрема, прийнято розрізняти найвиразніші стилі та типи, такі як японський, молодозазійський, китайський, індійський.

Очевидно, Японію можна вважати, окрім того, що лідером світового масштабу, так ще й таким собі піонером у багатьох галузях економіки, зокрема у сферах електроніки, комунікаційних та інформаційних технологій, тим паче, якщо мова йде про Тихоокеансько-азійський простір. Це одна з найрозвиненіших країн сучасного світу, надто у технічному та інформаційному плані. З іншого боку, Японія зберегла відданість власним традиціям та культурі, залишаючись чи не найпослідовнішим осередком, умовно кажучи, соціально-духовного консерватизму у світі. Попри технічний прогрес, країна сонця, що сходить, точніше японське суспільство тримається традиції корпоративного управління практично у всіх сферах життєдіяльності, природно, намагаючись м'яко підкорегувати згадану систему управління під вимоги поточного часу. Сама ж система управління зводиться на трьох основоположних принципах взаємодії між складовими соціально-управлінської ієрархії: *wa* (гармонія), *giri* (відповідальність), *on* (вдячність). Дотримання згаданих принципів дозволяють підтримувати непорушною угоду щодо ефективної взаємодії різних рівнів управління у державі, оскільки зводиться на чіткому розумінні статусу і покликання кожної із соціальних страт спільноти щодо досягнення спільної мети.

Відтак японське суспільство можна вважати зразковим, точніше еталонним у плані його інформатизації, оскільки як і самі японці так і світова спільнота сходиться на тому, що Японії притаманне «просунуте інформаційне суспільство», яке самі японці ідентифікують як «*кодо дзьохока сякай*». Вважається, що вперше згадане поняття у контексті роздумів над сучасністю японців публічно було вжито у 1961 році під час діалогу японського архітектора та одного із засновників руху метаболітів Кісьо Курави (яп. 黒川 紀章) і антрополога, професора Кіотського університету Тадао Умесао (яп. 梅棹 忠夫, англ. Umehao Tadao). Однак знаковою фігурою щодо висвітлення особливостей інформаційного суспільства

загалом та *японської моделі* його становлення зокрема вважається японський футуролог та соціолог Йонедзі Масуда (яп. 増田米二). Будучи провідним автором концепції інформаційного суспільства, він на широкий загал у 1972 році оприлюднив «План для інформаційного суспільства – національна ціль до 2000 року», а у 1980 році – розширену та поглиблену версію плану у вигляді книги «Інформаційне суспільство як індустріальне суспільство».

Відповідно до згаданого плану пропонувалися такі стратегічні цілі:

- формування численної мережі взаємопов'язаних телекомунікаційних систем, що перебувають у цілковитій сумісності;
 - поступове насичення суспільства новітніми засобами інформаційного обміну та доступу з комбінованими можливостями, до того ж з якнайпростішими умовами користування;
 - покращення оперативних можливостей програмного забезпечення, розширення спектру та поліпшення якості інформаційних послуг;
 - масштабна підготовка висококваліфікованих кадрів, які б ефективно забезпечували та супроводжували роботу інформаційних систем, водночас підвищували інформаційну грамотність представників спільноти;
 - формування інформаційно-компетентної цілісної спільноти – нації.
- Останній пункт на сьогоднішній день виявився з області бажаного допустимого, однак не реалізабельного з огляду на ситуацію людини.

Якщо ж говорити узагальнено, то базовою ознакою японської моделі інформаційного суспільства є один із ключових принципів, відповідно до якого це суспільство функціонує: «Техніка має бути легкою у використанні та максимально адаптованою до потреб людей». Тому *символом японської моделі*, а зрештою модерного інформаційного суспільства можна вважати *простий у роботі інтерфейс*.

Природно, що японська модель (розбудови) інформаційного суспільства мала і продовжує справляти суттєвий вплив як на підходи до формування та розвитку, так і сам розвиток інформаційного суспільства у інших країнах, а надто у країнах Південно-східної Азії, тобто сусідніх і, що не мало важливо, зі схожими менталітетами та світоглядними матрицями, притаманними корінним народам цих країн. До того ж згадані країни активно використовували приватні і державні японські фінансові та інші вливання капіталів як безпосередньо у національну інформаційну сферу, так і у інтегровані з нею сфери та економіку загалом. Зрештою, «успіх цих країн [Японії та країн Південно-східної Азії] базується, зокрема, на втручанні держави щодо прийняття рішень в області крупних фінансових вливань приватного капіталу, на її активній участі у формуванні матеріальної, соціальної та інформаційної інфраструктури» (Чернов, 2002, с. 46-47).

Відтак, на сучасному етапі потужним світовим лідером у сфері інформаційних технологій є Південна Корея, між іншим, не в останню чергу

завдяки успішній реалізації плану по розвитку інформаційних технологій, розрахованого Міністерством науки і техніки у 1987 році на наступні 15 років. Відповідно до плану пріоритетними напрямками було визначено, по-перше, стимулювання національної науково-дослідницької активності та впроваджень у сфері мікроелектроніки, інформатики і автоматизації виробництва, по-друге, активне сприяння розвитку приватної комп'ютеризації та надання кожному індивідуальному житлу доступу до швидкісної мережі Інтернет. На реалізацію згаданої програми уряд Південної Кореї передбачав понад 11 млрд. дол. США. Відтак, кілька останніх років Південна Корея посідає лідируючі позиції у світі щодо рівня розвитку індустрії високих технологій, а також темпу зростання згаданої індустрії.

Загалом Південна Корея поряд з Тайванем, Сінгапуром та Гонконгом – так звані, «чотири азійських тигри» (англ. Four Asian Tigers) або «Східноазійські тигри» (англ. East Asian Tigers), або «Чотири азійських малих дракони» (англ. Asia's Four Little Dragons, кит. 亞洲四小龍), до яких по мірі можливого тяжіють сучасні Таїланд, Малайзія та В'єтнам, складають когорту країн, які представляють собою епіцентр індустріального і, разом з тим, інформаційного розвитку в Азійсько-тихоокеанському регіоні щонайменше. При цьому кожна зі згаданих країн адаптувала під свої потреби та національні особливості японську модель інформаційного суспільства. В основу ж покладено принцип співробітництва держави та приватного бізнесу заради досягнення і підтримання сталого макроекономічного та політичного середовища. Відповідно, уряди згаданих країн активно впливають на ринкові процеси, таким чином порушуючи нібито фундаментальний закон ринкових відносин, що заперечує будь-яке втручання держави. Зокрема, державними органами приймаються рішення щодо суттєвих інвестицій приватних капіталів у інформаційне виробництво та сферу загалом, таким чином планово стимулюючи той чи інший напрям розбудови інформаційної, соціальної та інших інфраструктур суспільства. При цьому, форми і методи здійснення державного або інституціонального контролю дещо різняться від країни до країни, однак спільним залишається бачення взаємодії держава-риннок: така взаємодія є не ринковою, а соціально-політичною, тобто орієнтованою на громадянина, а не на власника капіталу надто крупного, який, між іншим, може бути далеко не виробником, а радше за все соціальним паразитом, себто олігархом абощо. Притаманну азійським тиграм *модель* (розбудови) *інформаційного суспільства* прийнято називати *молодоазійською*.

В контексті азійської парадигми з певним припущенням можна говорити про *китайську модель інформаційного суспільства*, оскільки воно ще не сформовано остаточно в межах держави. І все ж, зважаючи на досить активне зростання китайської економіки по більшості напрямків, у т.ч. нарощування потужності інформаційних потужностей, китайське інформаційне суспільство і

його модель становлення може бути представлено як про дещо своєрідне, відштовхуючись від декількох підстав. По-перше, Китай (офіційно – Китайська Народна Республіка, скорочено – КНР; кит. trad. 中華人民共和國, упр. 中华人民共和国, пиньїнь: Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó, палл.: Чжунхуа Женьмінь Гунхего) є досить своєрідним державним утворенням, що комбінує принципи колективізму (соціалістичний лад) і соціального атомізму (ринкові відносини, притаманні капіталістичному ладу) у своїй основі. По-друге, націєтворчий етнос хань (кит. trad. 漢族, упр. 汉族, пиньїнь: hànzú, палл.: ханьцзу, кит. trad. 漢人, упр. 汉人, або, як прийнято у слов'янському контексті – китайці) вважається носієм витоків культурних та духовних набутків азійських етносів, по-суті, жовтої раси. При цьому хань найчисельніший етнос у світі, що складає приблизно 19 % усього світового населення. По-третє, соціальна структура китайського суспільства така, що передбачає наявність великої кількості китайців (надто дітей), які не мають офіційної реєстрації, тобто перебувають у стані соціальної «невидимості» – їх не існує для офіційних державних інститутів. А отже офіційно засвідчена чисельність населення КНР 1 404 328 611 чоловік з них 1 207 542 000 – ханьці станом на 2019 рік є далекою від реальної чисельності. Останнє суттєво впливає на величину похибки у статистичних даних, у т.ч. і щодо інформатизації населення «Піднебесної». По-четверте, КНР у своєму складі має досить унікальні автономії, такі як, наприклад, Тибет (Тибетський автономний район (тиб. ; Bod-rang-skyong-ljongs; Бө ранг кьєнг джонг кит. упр. 西藏自治区, пиньїнь: Xīzàng Zìzhìqū; ТАР), а також Сіньцзян-Уйгурський автономний район (СУАР), (уйг. رايونى ئاپتونوم رۇيغۇ ئىشلىتىشچان, Шинжаң Уйғур аптоном, кит. упр. 新疆维吾尔自治区, пиньїнь: Xīnjiāng Wéiwú'ěr Zìzhìqū), який населяють здебільшого прихильники іслама – уйгури, киргизи, татари, даури і т.д.; Внутрішня Монголія (монг. Өвөр Монгол, 内蒙古自治区, кит. упр. 内蒙古自治区, пиньїнь: Nèiménggǔ zìzhìqū, палл.: Нэймэнгу цзычжищюй), заселена здебільшого етносом хань та монголами, а з іншого боку – Спеціальний адміністративний район Гонконг (іер. trad. 香港特別行政區, упр. 香港特别行政区, англ. Hong Kong Special Administrative Region, кант. Хёнкон такпит ханчинкхёй, пут. Сянган тэбе синчжэнщюй?) або скорочено Гонконг (іер. 香港, англ. Hong Kong, кант. Hoeng gong, пут. Сянган) чи Сянган – один із провідних фінансових центрів Азійсько-тихоокеанського регіону та світу загалом; а також Макао (Аоминь, кант. trad. 澳門, упр. 澳门, ютпхін: Ou mun, йель: Oumun, кант.-рус.: Оумунь, пиньїнь: Aomen, палл.: Аомень, порт. Região Administrativa Especial de Macau) – спеціальний адміністративний район Китайської Народної Республіки, колишня португальська колонія.

Тож, коли мова заходить про китайську модель інформаційного суспільства, то, очевидно, йдеться про офіційну політику Комуністичної партії та уряду КНР і, відповідно, офіційні звіти, а також сухі упосереднені статистичні дані, які відображають загальну картину, приховуючи за нею різкі відмінності, притаманні різним регіонам КНР. Зокрема, у той час як розвинені промислові райони та міста Китаю, особливо фінансовий центр Гонконг та розважально-рекреаційний центр Макао переживають бум інформатизації, сільські місцевості, особливо в гірських чи пустельно-степових районах залишаються, так би мовити, осторонь не те що інформатизації, а й цивілізації загалом.

Очевидно, переломним саме у плані розвитку інформаційної сфери на теренах КНР слід вважати 2001 рік, коли було прийнято “Програму десятого п’ятирічного плану національної економіки і соціального розвитку КНР” на засіданні Зборів народних представників. Зокрема, Програмою передбачалося: по-перше, поступова відмова державних інститутів від директивного втручання у функціонування телекомунікаційних організацій та підприємств; по-друге, сприяння нарощуванню здорової конкуренції у телекомунікаційному секторі шляхом, з одного боку, демонополізації сектору, а з іншого – стимулювання активного вливання приватного капіталу у телекомунікаційний ринок; по-третє, утвердження сприятливої ринкової атмосфери в телекомунікаційному секторі економіки, і водночас у інформаційному просторі; по-четверте, активне залучення іноземних інвесторів, надто тих, що сприятимуть просуванню новітніх технологій на теренах КНР. При цьому державні інститути залишили за собою винятково право регулювати змістовне наповнення інформаційної сфери – будь-яка публічна інформація, не говорячи уже про інші різновиди інформації підлягають регламентації та цензу.

Зокрема контроль за національним сегментом Інтернету та телекомунікаційною сферою Китаю здійснюється таким чином. На Міністерство громадської безпеки покладено відповідальність за безпеку комп’ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту. Передбачено, що будь-які національні мережі, що підключаються до Інтернет, зобов’язані підключатися винятково через мережі, строго визначені урядом. До того ж, регулювання особливостей надання інформаційних послуг у мережі відбувається за допомогою низки спеціальних законів. Таким чином досягається практично тотальний контроль над змістом інформації, до якої має доступ населення Китаю. Зокрема, лише усталені та визнані державою ЗМІ, яким присвоєний відповідний ранг мають дозвіл на створення сайтів та надання інформаційних послуг. Що ж до інших, як правило, комерційних організацій, то вони, аби мати можливість надавати інформаційні послуги, зобов’язані купувати інформацію у, так би мовити, традиційних ЗМІ, попередньо підписавши із ними контракт. Відтак, ні про яку свободу слова і думки практично не йдеться, хоча свобода

підприємництва має місце, хай би і дещо обмеженому чи спотвореному вигляді. Останнє, очевидно, і слід вважати чи не найхарактернішою рисою китайської моделі інформаційного суспільства: можливість обирати спосіб донесення/отримання бажаної/потрібної інформації за відсутності вибору змісту інформації або публічної суб'єктивної інтерпретації наявної інформації. А це може означати, що *Китай орієнтований на формування особи, шляхом забезпечення необхідних для того, у т.ч. інформаційних ресурсів, однак системно стримує «поголовне» становлення особистості (індивідуальності) – суб'єкта, орієнтованого на добровільно прийняту та модифіковану під власні особливості систему цінностей, ідеалів і орієнтирів*. Цілком ймовірно, інакше не вдалося б утримувати цілісною і конкурентноспроможною величезну за чисельністю і територією, по-суті, Китайську імперію.

До речі, у досить схожій ситуації перебуває російський інформаційний простір та інформаційна сфера відповідно. Явну відмінність у порівнянні з Китайською імперією становить хіба що факт економічної та науково-технологічної відсталості Російської імперії. Відтак можна говорити про своєрідну *російську модель інформаційного суспільства*, яка радше тяжіє до азійського типу, аніж до європейського. До того ж, згадана модель може виявитися інноваційною з огляду на те, що Російська Федерація як ніяка інша країна відверто втягнута в *інформаційну війну* і не стільки є її жертвою, скільки ініціатором та активним поширювачем, не в останню чергу у форматі гібридної війни, яку вона відкрито веде на території України, Молдови, пострадянських країн, особливо Кавказького регіону, а також Сирії, Венесуели, інших країнах в орбіті поглиблених військово-політичних інтересів.

По-суті, російська модель інформаційного суспільства має явні ознаки мілітаризму. Мілітаризм, своєю чергою жодним чином не терпить плюралізму, вільнодумства, поваги до людського, себто вищих проявів і якостей людини, наприклад, доброти, відчуття краси і міри абощо, а з іншого боку, знову ж таки особистості та індивідуальності. Мілітаризм також не визнає законності, окрім, так званих, законів військового часу. Останні передбачають диктатуру, а не зважену та злагоджену роботу державних інститутів, установ і громадських організацій як безпосередніх репрезентантів суспільства. Диктатура своєю чергою передбачає засилля ідеї⁹⁷, репрезентантом якої в очах мас обов'язково має бути «народний герой», себто з технічної точки зору – диктатор – такий собі вождь. Починаючи з 2000 року Росія вкотре набула явного вождя. Його ознакам цілком відповідає В.В. Путін. Він же чітко і однозначно синхронно з кліром РПЦ – таким

⁹⁷ «...Справжня війна на світових полях, а до того в умах мас, ведеться поміж дечим, що у контексті платонові філософії можна було б умовно назвати «Ідея», а у контексті, так званих, окультних наук – «Егрегор» (д.гр. Πυρίφωρος – той, що перебуває у стані бадьорості) – «ментальний конденсат», що породжується думками та емоціями групи (спільноти) людей та набуває самостійного буття» (Калуга, 2018: 98).

собі самопризначеним «блюстителем» (охоронцем) «духовних скреп»⁹⁸, артикулює ідею «Руського міра»⁹⁹, що глибоко укорінилася у феномені (ідеології) «рашизму»¹⁰⁰.

Загалом для світу є не новиною відмінність офіційно оприлюднюваної інформації та, так званої, інформації для внутрішнього або обмеженого користування. Різниця поміж ними досить очевидна – інформація для широкого користування завжди підлягає технологічній обробці. Звісно, це може бути різного роду обробка, яку собі можуть з огляду на тиск громадськості, продуценти або ретранслятори інформації: від емоційного забарвлювання до радикального спотворення фактів; від цілеспрямовано формування послідовності висвітлення фактів до замовчування або вигадкування «відомостей». Для російського інформаційного простору у даному контексті притаманний тотальний контроль та маніпуляція інформаційним контентом, який продукують національні «виробники» для масового споживання. При цьому у блокуванні інших джерел

⁹⁸ Духовні скрепи – поняття, активно залучене у масовий дискурс, як прийнято вважати, В.В. Путіним під час його звернення до Федеральних зборів Росії 12 грудня 2012 року за для фіксації уваги на цінностях, котрі, по-перше, нібито вирізняють і тим самим протиставляють морально орієнтованого духовно цілісного росіянина серед спокушених (меркантильними) вигодами світу цього або гедоністично налаштованих іногородців (практично пряма антитеза росіянин (свій) – інородець (чужий)), по-друге, скріпляють російський народ (масу) та Російську державу у єдине ціле. Між тим, чи не найперше словосполучення «духовна скрепа» знайшло свою фіксацію в книзі доктора філософії одеського равина Симеона-Леона Швабахера (нім. Simeon Leon von Schwabacher) «Три призрака. Современный вопрос». Зокрема у книзі йдеться: ...слово: сіе єсть кровь моя. Сь єтимъ символическимъ словомъ связывалась глубокая вѣра, что пролитая кровь не утрачена, а остановится какъ-бы духовною скрепою между вѣрующими, тѣмъ болѣе, что по древне-еврейскому ученію (III кн. Моис., гл. 16, ст. 11) «духъ пребывалъ во крови». Див. Швабахер Симеон-Леон. (1879). Три призрака. Современный вопрос / перевод С.И. Сычевского. – Одесса: типография Л. Нитче. – С. 15. Що ж до Росії та росіян, то чи не найкраще суть духовних скреп передає Микола Бердяєв: «Цар був духовною скрепою російського народу, він органічно увійшов у регієне виховання народу. Без царя немислимий народ ніякої держави, ніякого закону, ніякого порядку, ніякого підконення спільному та загальному». Див. Бердяєв Н.А. (2008). Философия неравенства. Письма к недругам по социальной философии. – М.: Директ-Медиа. – 256 с. Себто саме поняття духовних скреп вихоплене з радше іудохристиянської парадигми та насаджене на російську, себто азійсько-православну парадигму. Функціональне навантаження згаданого поняття, очевидно, полягає у тому, аби зовнішні стосовно особи, м'яко кажучи, згуртовуючі у масу (руський народ) начала, видати за внутрішні основи тяжіння до цілісності, якою нібито є духовний російський народ.

⁹⁹ «Руський мір» – поняття, що не має чіткого юридичного або філософського визначення. Це дозволяє наповнювати згадане поняття різними змістами, починаючи з того це форма «російської ідеї» та/або інтегративний проект, діаспоральна стратегія, продукт і інструмент соціально-політичної технології, різновид ідеології, цивілізаційний центр. Зрештою виокремлюються три провідних підходи до змістовного наповнення згаданого поняття – культурно-цивілізаційний, геополітичний та релігійний. На думку ж провідного ідеолога або й започатковувача ідеї «руського міра» П.Г. Щедровицкого, ідея «руського міра» сформувалася «у ХХ столітті під дією тектонічних історичних зсувів, світових війн і революцій на планеті» і наразі є мережевою структурою чисельних та малих спільнот, котрі мислять і спілкуються російською мовою, себто за посередника підтримують і відтворюють російську мову та тим світоглядної парадигми. Див. Щедровицкий П. Г. Русский мир. Возможные цели самоопределения // Независимая газета. – 14 февраля 2000. З початку 2000 років концепція «Русского мира» була задіяна російською владою як зовнішньополітична доктрина, себто як інструмент гуманітарного втручання у внутрішні справи держав-сусідів, зокрема України та засіб впливу на громадську думку згаданих країн. Див. Петухов В. В., Бараш Р. Э. Русские и «Русский мир»: исторический контекст и современное прочтение // Полис. Политические исследования. – М., 2014. – № 6. – С. 83-101. Тому за межами Російської Федерації згадана концепція асоціюється із зовнішньополітичними діями держави. Див. O'Loughlin J., Toal G., Kolosov V. Who identifies with the «Russian World»? Geopolitical attitudes in southeastern Ukraine, Crimea, Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria (англ.) // Eurasian Geography and Economics. – Taylor & Francis, 2016. – Vol. 57, no. 6. – P. 745-778.

¹⁰⁰ Рашизм (від англ. «Russia») – новітня, по-суті, ідеологія сучасної Росії як спадкоємниці імперської історії та радянського тоталітаризму, котра базується на православному месіанстві росіян, зведеному до формули «Москва – третій Рим, четвертому не бувати», та ідеї «старшості братнього народу» як такого собі «хранителя» слов'янства. Ідеологія рашизму вивисує російську культуру, а російське православ'я висвітлює як еталон чистоти християнства та моральності духу.

надходження, по-суті, інформації із альтернативним змістом особливої потреби немає. Підстава досить проста. По-перше, лєвова частка населення не володіє жодною з інших мов, окрім російської. До того ж серед останніх величезна частка тих, чия культура володіння мовою дуже низька і вони, по-суті, не звичні до читання чого б то було, що складніше за прості словосполучення і речення примітивного характеру. По-друге, перебуваючи у перманентному стані ідеологічного навіювання, у переважній більшості населення виробляється стійка «алергічна» реакція на будь-яку альтернативну інформацію. Тому особливістю російської моделі розвитку інформаційного суспільства, оскільки воно наразі не склалося, є по-перше, велика відмінність у розвитку інформаційного середовища та потужностей між крупними фінансово-промисловими центрами, котрими, по-суті, є великі міста, та периферією. По-друге, агресивне поширення строго змодельованого інформаційного контенту як для внутрішнього споживача, так і для світової спільноти.

Рупором російського інформаційного контенту у світі є насамперед російський міжнародний багатомовний інформаційний канал RT тобто Russia Today, створений у 2005 році на базі агентства «РИА Новости». Цей медіамонстр світового масштабу цілодобово доступний понад 700 мільйонам глядачів у всьому світі. До його складу входять 4 цілодобово діючих інформаційних канали, котрі транслюються більше аніж на 100 країн світу англійською, арабською, іспанською та французькою мовами з Москви. Також до його складу входять RT America і RT UK, котрі виходять в ефір із студій, що знаходяться безпосередньо у Вашингтоні та Лондоні відповідно, документального каналу RTД та новинного відеоагентства Ruptly, яке пропонує ексклюзивні інформаційні матеріали іншим телеканалам та інформаційним агентствам. При цьому провідним каналом, трансляція якого відбувається англійською мовою, є RT International. Це перший цілодобовий телеканал з усієї згаданої медіагрупи.

На сьогоднішній день Russia Today постійно піддається критиці західними політиками та ЗМІ за висвітлення упередженої інформації щодо подій у світі тощо. Тоді як, відповідно репрезентативних матеріалів, розміщених на офіційному сайті RT, телеканал нібито пропонує світовій спільноті альтернативний погляд на поточні події, зокрема, висвітлюючи сюжети, що не знайшли свого відображення в новинах або що, котрі пропонують західні та інші світові ЗМІ, разом з тим знайомлять світову аудиторію, особливо своїх прихильників з, так би мовити, російською точкою зору щодо різноманітних подій у світі. Про подібні, так би мовити, офіційні наміри і завдання RT свідчить заява головного редактора каналу Маргарити Сімон'ян: «Це буде погляд на світ із Росії. Ми не бажаємо змінювати професійний формат, налагоджений такими каналами, як BBC, CNN, Euronews. Ми хочемо відобразити думку Росії про світ, і,

щоб саму Росію краще було видно», додаючи, що зарубіжні ЗМІ не завжди адекватно відображають події в Росії і навколо неї.

Використана та актуальна література

1. Белл Д. (2004). Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл // пер. с англ. В. Л. Иноземцев. Узд. 2-е испр. и уточ. – М. : Academia. – 788 с.
2. Калуга В.Ф. (2018). Основи світової політики: навчальний посібник / В.Ф. Калуга. – К. : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України. – 132 с.
3. Красіков М.С. (2014). Підходи до визначення поняття інформаційного суспільства / М.С. Красіков // Філософія і політологія в контексті сучасної культури : науковий журнал / ред. колегія : О.С. Токовенко, П.І. Гнатенко та ін. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара, вид. «ЛіраМ». – Вип. 8. – с. 68-73.
4. Лазаревич А.А. (2015). Становление информационного общества: коммуникационно-эпистемологические и культурно-цивилизационные основания / А.А. Лазаревич // Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т философии. – Минск: Беларуская навука. – 536 с.
5. Семенова А.К. (2001). Экономика постиндустриального (информационного) общества: учеб. пособие для студ. направления "Экономика", спец. "Экономика и социология труда", "Экология" / А.К. Семенова // Саратовский гос. технический ун-т. – Саратов, – 56 с.
6. Социально-экономические проблемы информационного общества. (2005) / В. М. Геец [и др.] ; ред. Л. Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга. – 430 с.
7. Уэбстер Фрэнк. (2004). Теории информационного общества / Ф. Уэбстер // пер. с англ. М.В. Арапов, Н.В. Малыхина; ред. пер. Е.Л. Вартанова. – М.: Аспект Пресс. – 399 с.
8. Чернов А.А. (2003). Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы / А.А. Чернов // М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°». – 232 с.
9. Schwarz Michiel. (2006). e-Culture: Crossovers and Challenges <http://eculturefactory.de/download/schwarz.pdf>

Питання до теми

1. Розкрийте суть інформаційного суспільства.
2. Охарактеризуйте провідні критерії та ознаки інформаційного суспільства.
3. Комунікація зі швидкістю електронного сигналу
4. Перерахуйте моделі інформаційного суспільства та визначте критерії, покладені в основу розрізнення згаданих моделей.

5. Дайте характеристику англо-американській моделі інформаційного суспільства.
6. Дайте характеристику європейсько-континентальній моделі інформаційного суспільства.
7. Дайте характеристику японській моделі інформаційного суспільства.
8. Дайте характеристику китайській моделі розвитку інформаційного суспільства.
9. Дайте характеристику російській моделі розвитку інформаційного суспільства.
10. Дайте характеристику індійській моделі розвитку інформаційного суспільства.
11. Дайте характеристику моделі розвитку інформаційного суспільства третіх країн (країн, що розвиваються Південної Америки, Азії та Африки).
12. Розкрийте особливості впливу інформаційних та технологічних революцій на розвиток сучасного суспільства.
13. Розкрийте особливості зв'язку між інформаційним суспільством та соціальною революцією. В чому полягає суть феномену соціальної революції?
14. Дайте загальну характеристику домінантним парадигмам інформаційного (постіндустріального) суспільства Д. Белла, М. Кастельса, Е. Тофлера, Й. Масуди, Зб. Бжезинського, Д. Нейсбітта та ін.;
15. Опишіть історію змістовного наповнення поняття «інформаційне суспільство».
16. Опишіть обставини та умови, які сприяли становленню інформаційного суспільства та роблять його взагалі можливим.
17. Розкрийте суть понять, що вважаються аналогами «інформаційного суспільства» для констатування особливостей соціокультурного буття сучасної спільноти.
18. Інформаційне середовище: суть та основні поняття. Види предметних сфер інформаційного середовища.
19. Розкрийте суть нетократії як своєрідної форми організації владних відносин у посткласичному суспільстві та глобалізованому світі.
20. Охарактеризуйте особливості розуміння влади як знання за М. Фуко.

Міжнародна, європейська та вітчизняна інформаційна політика. Інформаційна стратегія

4.1. Суть явища інформаційної політики, принципи здійснення інформаційної політики

На сьогоднішній день існує помітна кількість визначень політики як феномену, кожне з яких тяжіє певним чином відобразити світогляд свого автора відповідно до властивостей самого процесу пізнання, механізмом і результатом якого є інтерпретація – суб'єктивне у межах інтерсуб'єктивного простору відображення сприйнятого та осмислюваного. Проте, покладаючись на давньогрецький досвід, – а саме йому приписують методичну концентрацію на зрізові існування людини, який ідентифікували як політичному сферу, – останню можна трактувати як сукупність умов та обставин, сприятливих чи несприятливих для прояву і становлення індивідуальності – унікального способу буття і діяльності, потенційно притаманних індивіду.

Відтак давні греки, точніше щонайменше їх інтелектуальна еліта, чітко розрізняли соціальну та політичну істоти. Націлена на виживання – соціальна істота, яку «охрестили» засобом виробництва, а у світлі марксової теорії економічних формацій – рабом. Зорієнтована на безсмертя – політична істота або *zoon politikon*¹⁰¹ у контексті аристотелевого вчення про політику. З огляду ж на сучасну світоглядну парадигму, під політикою¹⁰² слід розуміти феномен соціального буття людини, пов'язаний з формуванням преференцій щодо подальшого існування спільноти, виробленням відповідних рішень та мобілізації зусиль спільноти за для досягнення поставлених цілей.

Відповідно, інформаційна політика безпосередньо пов'язана з організацією процесів продукування, поширення та зберігання інформації у соціальних системах. Природно, що практично усі сфери соціального існування, практично без винятку, хіба що у цьому ракурсі мистецтво залишається дещо осторонь, є досить чутливими до внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків, а надто змісту інформації, що поширюється за їх допомогою. Відтак, будь-які операції з інформацією з необхідністю підлягають як модерації, так і контролю. А вже які

¹⁰¹ Центральною ідеєю Аристотелевого *zoon politikon* є особа, яка послідовно втягнена до спільних справ людської спільноти за посередництва політичних інститутів. Головним інструментарієм політичної істоти визнається її здатність до дії та розмірковувань. В ході останніх визначається, які події є політичними, а які приватними чи соціальними. Спроможність міркувати та діяти таким чином виступає в якості визначальної риси *zoon politikon*. До того ж людські здатності міркувати та діяти є невідокремлюваними одна від одної, аби мати сенс в політичній сфері, оскільки (Калуга, 2008: 65-66): “Якщо відокремити між собою дію і думку (мислення і діяльність), то: 1) повинні існувати певні трансцендентні стандарти устрою людського суспільства, які можуть споглядати філософи; 2) процес управління суспільством набирає рис виготовлення речей, коли управитель має перед очима цілісний образ майбутнього суспільства” (Дана, 1999: 162).

¹⁰² «...Політична сфера – це не тільки і не стільки сфера формування, підтримання і поширення владних відносин, і навіть не стільки сфера формування перспектив існування суб'єкта і об'єкта політика, скільки сфера закладання і підтримання умов „виробництва” людини та становлення її як неповторної унікальної індивідуальності або, навпаки, тотальної уніфікації» (Калуга, 2008: 13).

органи чи інститути і яким саме чином здійснюють модерацію та контроль залежить від особливостей соціально-політичної організації спільноти та/або політичного режиму, притаманного державі або особливостей культури та менталітету, знову ж таки представників спільноти, тобто симбіозу еліт та маси.

Звісно, так звана, соціальна система за посередництва своїх репрезентантів, так чи інакше впливаючи на інформаційні потоки і їх наповнення, вибірково підсилює або ж нівелює статус тих чи інших повідомлень, або й взагалі виводить їх із публічного простору, встановлюючи певний ценз чи й пряму заборону на певні різновиди інформаційних повідомлень. Як наслідок, прийнятні, а тим паче, умовно кажучи, вигідні повідомлення піддаються активному тиражуванню, часто за допомогою усіх наявних форм ЗМІ, аби досягти ефекту масового досягнення, тоді як, м'яко кажучи, незручні відомості прибираються з інформаційних потоків або зводяться до мінімуму. В чистому вигляді так працюють тільки тоталітарні держави, роблячи акцент саме на цензуруванні. Але й демократичні держави можуть підсилювати або послаблювати ті чи інші повідомлення, наділяючи їх більшою чи меншою увагою, в іншому випадку супроводжуючи відповідними коментарями або формуючи навколо тих чи інших відомостей певний асоціативний ряд.

При цьому до *надчутливих різновидів відомостей*, оперування якими за будь-яких обставин та умов підлягає контролю належать такі:

- державні таємниці;
- науково-технічні та військові розробки, загалом таємниці;
- пропаганда будь-яких форм насилля або розбещення, у т.ч. досить табуованою виявляється сексуальна сторона людського буття;
- відомості терористичного змісту, у т.ч заклики щодо повалення держави, зміни державного ладу абощо;
- альтернативна інформація щодо, умовно кажучи, історичного розвитку людства, етносу, раси; расові питання, особливо проблема світового сіонізму;
- відомості про дійсне становище людини, зокрема щодо дійсного перерозподілу ресурсів.

З вище сказаного напрошується висновок, що став широко цитованою сентенцією, зміст якої, тим не менше, залишається незбагненим для мас: хто володіє інформацією, той володіє світом. Попри незбагненність, точніше, навпаки, саме завдяки неспроможності людини до кінця збагнути суть інформації та світу, інформація у продовж усієї вікопам'ятної, так званої, історії людства виявлялася вузькокорпоративним надбанням. Хто глибше схоплював суть інформації, а отже і світу, той мав можливість тією чи іншою мірою маніпулювати світоглядом, а отже і світоставленням мас, як наслідок, розпоряджатися ними, принаймні використовувати їх задля задоволення (*своїх?!*) забаганок.

Для пересічного ж мислителя виглядає так, що впродовж свого історичного поступу людство постійно винаходило чи винаходило різні технології продукування, модернізації, маніпуляції, поширення, тиражування, накопичення та зберігання інформації, до того ж як деякої субстанції, яка підлягає кількісним вимірам, тобто має щонайменше об'єм, виявляється задавненою чи найсвіжішою абощо. З цієї точки зору цілком розважливо припускати, що книгодрук був винайдений або прийнятий на озброєння заради того, аби вдатися до масового тиражування і поширення цілеспрямовано відібраних текстів, так званого, Святого письма, котрі з часом трансформувалися у Біблію, тиражі, якої, між іншим б'ють усі світові рекорди і навряд чи хоч колись у близькому майбутньому будуть не те що подолані, а й до них жодне видання не наблизиться, хіба що окрім Корана. Тому не даремно канадський дослідник культури і масових комунікацій, соціолог та економіст, до того ж «батько канадської економічної теорії» Гарольд Адамс Інніс (англ. Harold Adams Innis) дійшов висновку про те, що монастирі у добу раннього середньовіччя, по-суті, були такими собі монополістами на право розпоряджатися інформацією, себто соціально значущими знаннями, оскільки, по-перше, фактично лише церква та її представники мали право публічно тлумачити, так звані, Священні тексти, тобто, по-суті, основи загального природознавства, антропології, онтології абощо. Тому не даремно ж освітні заклади існували при монастирях, а над іншими неодмінно опікувалася церква. До того ж, як правило, освіченими, разом з тим вчителями у школі¹⁰³ були священники, монахи, себто належні до церковного кліру. Рідко хто навіть з вищого дворянства на той час володів грамотою. По-друге, монахи, можна сказати, професійно займалися письмовою фіксацією інформації, наносячи її або на пергамент або друкуючи книги. Звісно, фіксації підлягала лише та інформація яка безумовно відповідала домінуючій на час нанесення тій чи іншій іудо-християнській доктрині. По-третє, церква перманентно вдавалася до боротьби з усілякими проявами ересі, не шкодуючи ані життя тисяч, ані набутки культури та давнини. Іудо-християнська Європа знищувала свідчення про особливості існування попередніх епох, не лише античності, інформація про яку все ж дійшла до новітнього часу, у т.ч. і завдяки численним перекладам на арабську мову текстів з давньогрецької, слов'янських мов абощо, а й про великі, так звані, доісторичні цивілізації, від яких залишилися лише окремі археологічні свідчення, незнищені іудо-християнськими варварами.

Між тим, говорячи про церкву, іудо-християнську парадигму, як і будь-яку іншу світоглядну/ідеологічну парадигму, до уваги потрапляє лише, так би мовити,

¹⁰³ «І сотворили Школу так, як наказував їм лукавий. Дитина любить природу, тому її замкнули у чотирьох стінах. Вона не може сидіти без руху – її примусили бути нерухомою. Вона любить майструвати руками, а її стали навчати теоріям та ідеям. Вона любить говорити – їй наказали мовчати. Вона тяжіє зрозуміти – їй наказали зубрити на пам'ять. Вона б хотіла сама шукати знання – їй їх дають в готовій формі. І тоді діти навчилися тому, чому б ніколи б не навчилися за інших умов. Вони навчилися брехати і прикидатися...» Адольф Фер'єр (фр. Adolphe Ferrière) – швейцарський педагог та публіцист.

вершина, умовно, управлінського айсберга. Поза увагою залишаються дійсні «розпорядники» первинною інформацією, а отже й світом. І, очевидно, не тільки і не стільки тому, що вони цілеспрямовано уникають світла публічності, скільки лєвова частка представників людства, ані інтелектуально, ані морально не готові сприйняти сам факт ієрархії на основі рівня загальної досконалості та/або належності до носіїв таємних знань чи сакральної інформації. Проте, цілком ймовірно, саме носії тієї таки сакральної інформації і є такими собі первинними «розпорядниками» інформації у світі людей. До таких, як підказує логіка, насамперед слід зараховувати реальних чи вміло вигаданих родоначальників світоглядних парадигм, таких, як, наприклад, Будда Шак'ямуні (санскр. शक्यमुनि, вьетн. Thích-ca Mâu-ni, дослівно «Пробуджений мудрець із роду Шак'я (Сак'я)¹⁰⁴, Гермес Трісмегіст (грец. Ἡρμῆς ὁ Τρισμύστητος; лат. Mercurius ter Maximus), Мойсей (івр. מֹשֶׁה [Моше́] «взятий (врятований) із води»; араб. موسى [Муса], давн.-грец. Μωϋσῆς, лат. Moyses), Конфуцій (кит. 孔子, пиньїнь: Kǒngzǐ, палл.: Кун-цзы), Шан Ян (кит. 商鞅, пиньїнь: Shang Yang), Ісус Христос¹⁰⁵ (із Назарета) (грец. Ἰησοῦς Χριστός; церк.-слав. і и съ хртѡсъ), Магомет¹⁰⁶ (араб. محمد – Muhāmmad, «той, кого хвалять»), Джозеф (Йосип) Сміт-молодший¹⁰⁷ (англ. Joseph Smith, Jr.), Лафайєт Рональд Хаббард (англ. Lafayette Ronald Hubbard) та інші – родоначальники менш поширених або відомих (релігійно/ідеологічних) світоглядних парадигм.

Ідеї згаданих та інших без сумніву видатних постатей сучасного, тобто такого, що тримається вікопам'ятної (по-суті, сфабрикованої)¹⁰⁸ історії, людства опанували значні маси. Проте, аби це сталося, необхідно було витримати певну «технологію» «нав'язування» ідеї масам. Для початку будь-яка ідея у первинному вигляді мала пройти шлях ретрансляції до рівня подачі інформації, зрозумілої та сприймабельної масами, себто посередніми індивідами. Цією справою займалися професійні інтерпретатори або інтелектуали. Для ясності слідом за австрійським політичним філософом та економістом Фрідріхом Гайєком (нім. Friedrich August von Hayek) інтелектуалами можна вважати тих, хто, по-перше, спроможний

¹⁰⁴ На момент народження мав ім'я Сіддхатта Готама (палі), Сіддхатта Гаутама (санскрит), а далі почав йменуватися Буддою, тобто пробудженим, а також Цілком досконалим буддою (Sammāsambuddha). Його також називають Татхагата (той, що так прийшов/пішов), Бхагаван («блаженний»), Сугата («той, що йде у благові»), Джина («переможець»), Локаджьештха («шанований світом»).

¹⁰⁵ Христос (давн.-грец. Χριστός от давн.-грец. χρῖσμα, χρῖμα, χρῖματος – «мазь, олія, помазання») – букв. «помазаник».

¹⁰⁶ Магомет або Мухаммад, Мухамед, Мухаммед, Мохаммед, Мугаммед, Могамад, Мугаммад, Могамед

¹⁰⁷ Засновник та перший президент Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів. З його слів була записана Книга Мормона – Священне Писання.

¹⁰⁸ Цілеспрямовано сфабрикована історія людства, якщо за його розвитком, а, очевидно і за його виникненням стоїть, умовно кажучи, такий собі «інженер» або «деміург», будь то, персоналізована істота/субстанція чи група суб'єктів. В іншому випадку, ситуативно сфабрикована під тиском бажання певного колективного суб'єкта, наприклад, деякої групи, умовно кажучи, «посвячених» отримати преференції та/або задовольнити власній писі, якщо людство усе ж виявиться таким собі «продуктом» саморозвитку або, у вульгарному розумінні, еволюції.

якісно усно чи письмово розмірковувати на багато різноманітних тем або навколо обраної/наявної (первинної) ідеї. По-друге, здатний опанувати нову ідею раніше за свою аудиторію, володіючи відповідним інструментарієм (знанням відповідної мови, здатністю вникати у суть ідеї тощо).

Наступним кроком щодо поширення ідеї і охоплення нею мас є етап її популяризації – по-суті масового «інфікування» певної частини населення, сприймабельної до подібного гатунку ідей. Тобто охоплення мас певною ідеєю, якщо мислити за аналогією, цілком схоже на епідемію, а у окремих випадках, як, наприклад, з іудо-християнством, і на пандемію, коли «вірус» ідеї, охоплюючи собою колосальні за числом маси на величезних просторах, аби подолати органічний (за аналогією – імунний) спротив ментальних особливостей тієї чи іншої групи населення, точніше, того чи іншого етносу – носія первинної світоглядної парадигми, успадкованої від (реального та/або міфологічного) родоначальника та/або цивілізатора(ів), зазнає відповідних «мутацій», себто модифікацій.

Популяризаторами ідей стають політики, якщо дивитися на цю функцію очима посереднього громадянина, точніше ж – агенти впливу, які можуть бути як політиками, тобто публічно залученими, так би мовити, «системою»¹⁰⁹ представниками спільноти до соціально-політичного дискурсу та поділу владних повноважень у державі, так і експертами – такими собі носіями еталонних мір і опцій (соціально значимих знань), застосовуючи які, мають можливість робити виважені висновки. Природно, що спільнота має «дозріти» до сприйняття певної ідеї, тобто має сформуватися певна критична кількість представників спільноти, сприймабельних до «інфікування» певною ідеєю. Наприклад, німецьке суспільство, точніше критична більшість його представників виявилися резистентними до ідеї комунізму та світової комуністичної революції, попри те, що на Марксову думку, саме по Європі, а надто по Німеччині бродив «привид комунізму»¹¹⁰. А ось промислово досить відстала Росія, саме Росія, а не пригнічені і окуповані нею інші національно-державні утворення, зокрема Україна, тим більше, Фінляндія чи прибалти, виявилася досить сприймабельною до ідей комунізму. Можливо не в останню чергу тому, що ідея комунізму виявилася своєрідною тінню іудо-християнської парадигми, особливо у частині

¹⁰⁹ Часто вживане у поточному дискурсі поняття «система» насправді не опирається на строго визначений зміст, таким чином лише натякаючи на деякий феномен у соціальному бутті людини, суть якого залишається недоступною, ані для розуміння, оскільки принципово недосяжна для раціонального осмислення, ані для схоплення, оскільки у пересічної людини здатність схоплювати зведена до стану рудименту. Між тим, якщо звернутися до образного мислення або мислення за аналогією, то системою може виявитися такий собі «розсіл» чи «сироп», себто деяка енерго-інформаційна субстанція, у яку потрапляє і впродовж свого існування за двома винятками, тобто божевілля і просвітлення, перебуває у ній, автоматично перебираючи її властивості на себе, водночас певним чином, залежно від потенціалу, впливаючи на її властивості.

¹¹⁰ «Привид бродить по Європі, привид комунізму» – знаменита цитата, взята із «Маніфесту Комуністичної партії» (нім. *Das Manifest der Kommunistischen Partei*) авторства Карла Маркса і Фрідріха Енгельса, у якому ідеологи комунізму декларують та обґрунтовують цілі, завдання та методи боротьби комуністичних партій і організацій, що зароджуються не лише на Європейському континенті, а й в Азії та Північній Америці.

побудови раю вже при фізичному житті на землі. І вона, комуністична ідея, як і іудо-християнство, надто у російському православному її штибі, виявилася месіанською. Росіяни ж, як продемонструвало і продовжує демонструвати поточне життя, надто запопадливі на месіанство, можливо тому, що таким чином дуже добре маскується відчуття меншовартості та нікчемності існування.

Таким чином можна установити певну послідовність «опанування» ідеєю мас. Джерело ідеї (продуцент або творець) → Група інтелектуалів (інтерпретаторів, яким певна ідея прийшлася до смаку або, навпаки, дратує) → Агенти впливу (так чи інакше зацікавлені у поширенні тієї чи іншої ідеї, тобто мотивуються очікуваннями власної вигоди), зокрема Експерти та/або Політики → «споживачі» ідеї або маса, тобто ті, хто потребує і водночас «споживає» тлумачення актуальних проблем і питань¹¹¹. При цьому слід пам'ятати, що і інтелектуали, і експерти, до яких належать, окрім інших, також вчителі, а це означає, що сучасна сфера освіти та виховання автоматично налаштована нав'язувати вихованцям домінуючі ідеї, а також моделі і правила поведінки, санкціоновані нібито державою (церквою, спільнотою тощо), а насправді деякою інституцією, що перебуває поза полем уваги пересічної людини, є лише посередниками між джерелом ідеї і масами. Тобто інтелектуали, тим більше експерти, тим паче політики працюють виключно з ідеями, так би мовити, з розряду «секонд-хенд», як би їм не кортіли, або як би вони не вдавали із себе новаторів, винахідників абощо.

Між тим, описаний механізм проникнення ідеї в маси, очевидно, не може бути насправді дієвим без досить важливої деталі – активності, скажімо так, «кураторів», тобто тих, хто з якихось, себто, як правило, не доступних для цілісного усвідомлення посередньою людиною мотивів (причин) визначає, які і коли саме ідеї мають бути поширені у масах, фінансуючи діяльність як інтелектуалів, так і агентів впливу: політиків, експертів, законодавців моди, зрештою вчителів (освітян), тобто інтерпретаторів та популяризаторів ідеї. При цьому, найчастіше виявляється, що установити справжніх фінансистів, котрі стоять за просуванням тих чи інших ідей або масштабних, тобто, як мінімум, національного, а найчастіше світового значення соціальних проектів практично не можливо. Наприклад, ще й досі не з'ясовано, який суб'єкт фінансував революцію, точніше лютневий збройний переворот, а потім і жовтневий переворот 1918 року у російській імперії. Який суб'єкт фінансував поширення ідеї націонал-соціалізму у Німеччині та приходу Гітлера до влади. Чия воля, у т.ч. у вигляді фінансів стояла за, так званими, революціями гідності або кольоровими революціями, що

¹¹¹ Для пересічної людини важливо не сам факт чи процес, а що вона думає з приводу того чи іншого факту або процесу. Якщо людині вдається пояснити ситуацію та/або виправдати себе чи іншого, вона отримує моральне задоволення, а отже приймає будь-який факт чи процес уже як належне. Ідеології, релігійні доктрини абощо пояснюють пересічній людині чому вона саме віднаходить себе у тій чи іншій ситуації і чому це є «нормальним» або виправданим. Наприклад, доктрина іудо-християнства побудована так, що вона з легкістю виправдовує як людські страждання, так і нищість людську як прояв доброї волі і любові бога у вигляді насланого випробування.

прокотилися Балканами, Близьким Сходом і Північною Африкою, а також Грузією і Україною. Як і невідомо, хто і як насправді фінансував та/або стимулював поширення світом аврамічних релігій, зокрема християнства, що згодом трансформувалося у іудо-християнство¹¹², та ісламу, таким чином нав'язуючи цілому світу зверхність малого іудейського бога¹¹³ у різних його формах, від триєдиної сутності до Аллаха абощо.

Таким чином, інформаційна політика відкривається як подвійний феномен. Пересічна людина схильна бачити у *інформаційній політиці механічну сукупність методів і механізмів управління інформаційними потоками ті їх змістовним наповненням*. Кому ж доступне схоплення прихованої суті інформації, той у *інформаційній політиці бачить засіб управління масами, водночас механізм моделювання світу та інструмент впливу на становлення і існування людини, зокрема за посередництва формування світогляду і, як наслідок, світоставлення*.

Відтак, колосальним інструментом оперування інформацією, а отже й контролю за масами, себто провадження інформаційної політики, став Інтернет, зокрема різноманітні соцмережі. Щодо останніх, то за їх посередництва сформувався специфічний факт і водночас явище у існуванні пересічної людини – користувача інтернет-послуг. Поточна таємниця, тобто на момент її виникнення, спілкування у соцмережі між суб'єктами автоматично перестає бути такою, оскільки зміст спілкування є відкритим для третьої сторони – безпосередньо для персоналу, хто обслуговує мережу, а отже і для власників соцмережі, державних органів абощо за їх бажання чи потреби.

Тому поточним завданням інформаційної політики, окрім іншого, є інституціональне і бажано водночас перманентне розв'язання проблеми розрізнення, розмежування і взаємодії приватного та публічного інформаційних просторів. Тим більше, що на сьогодні завдяки знову ж таки соцмережам приватний інформаційний простір потенційно у будь-який момент може стати публічним. А отже актуальність «кухонних розмов» як своєрідного феномену, що виник під тиском тотального контролю за публічною сферою, у т.ч. за контекстами та інформаційними повідомленнями у радянські часи наразі повертається.

¹¹² «Нужденні ті казки жидівські, що нам / Накинено як догми, що відмалку / Кормлять нас ними, силою вбивають / Їх в мозок наш і видають за верх / Премудрості, за відкриття самого – / Самого бога!» Іван Франко.

¹¹³ Йдеться про племінного бога Авраама, Ісаака та Іакова, що був визнаний усіма євреями єдиним Богом Ізраїлю, потому як, відповідно до легенди, зафіксованій у Старому Заповіті, єврейський бог допоміг євреям успішно пройти через Червоне море, втопивши військо фараона. Потому євреї уклали з племінним богом, себто Богом Ізраїлю угоду-заповіт на основі сформульованих ним умов. А саме: «Якщо ви будете слухатися голосу Мого і виконувати заповіт Мій... ви будете у Мене царством священників і народом святим» [Висх. 19: 5-6]. На підтвердження прихильності цій угоді іудеї вчиняли (обряд) обрізання хлопчиків на восьмий день від народження, а також, за неофіційними даними, проводили обряд дефлорації природнім чином, яку мав учинити рабе, у іншому випадку шанований общиною іудей у день повного п'ятиліття дівчинки.

Тож не дивно, що інтернет-сервіси та інтернет-видання викликають посилену увагу регулятивних органів будь-якого державного утворення, а надто тих спільнот/держав, де має місце засилля однієї ідеї, тобто панує тоталітаризм, представлений авторитарними суб'єктом – диктатором чи політичним утворенням (партією) з диктаторськими схильностями і повноваженнями. Зокрема, російська тоталітарна машина прагне якомога повніше контролювати інтернет-потоки та інформацію у них, у т.ч. за посередництва законодавчого органу шляхом віднесення інтернет-сервісів та інтернет-видань до стратегічно важливих з точки зору національної безпеки об'єктів. Останнє, щонайменше, має заблокувати можливість доступу до рунету іноземців. Зрозуміло, що у згаданому щойно устремлінні владних органів практично будь-якої, а не лише з (нео)тоталітарним політичним режимом прослідковується, так би мовити, вимушена послідовність, оскільки *соціальні мережі несуть постійну потенційну загрозу*, по-перше, активної і швидкої мобілізації протестних рухів; по-друге, поширення антисоціальних та антигуманних матеріалів, до яких, безумовно, слід зарахувати порнографію, демонстрацію будь-якого цілеспрямованого організованого та зрежисерованого, себто спеціально підготованого для розміщення в інтернеті (ЗМІ), насилля, а також заклики чи спонування до самогубства тощо.

Щоправда, представники влади, особливо ті, що схильні до диктаторських методів управління, прикриваючись нібито інтересами держави часто вдаються до штучного наповнення інформаційного простору цілеспрямовано сфабрикованою інформацією. Зокрема в окремих державах, першими серед яких є Ізраїль, Росія, Китай, створюються цілі інформаційні підрозділи («ботів»¹¹⁴) по роботі з інформаційним контентом у соцмережах. Серед основних завдань таких підрозділів є постійний моніторинг інформаційних матеріалів та супровід їх відповідними, вихідними насамперед представникам влади, себто винайманим «ботів» коментарями, репліками абощо.

Природно, що з іншого боку, спираючись на виважену та послідовну інформаційну політику, для державних органів відкривається можливість ефективно вирішувати системні завдання щодо розвитку інформаційного суспільства та оптимізації інформаційного простору. Зокрема йдеться про:

- поглиблення інтеграції суспільства та синхронізації активності його складових завдяки синхронному чіткому донесенні до усіх членів суспільства домінантної моделі спільного світу, тобто моделі держави, моделі громадянського суспільства тощо;

¹¹⁴ Бот (англ. bot, скорочено від чес. robot) або інтернет-бот, www-бот – у первинному значенні спеціальна програма, що виконує низку певних дій через інтерфейси, якими б мали користуватися люди, автоматично або відповідно до сформованого розкладу. У даному контексті ботами є спеціально навчені фахівці з роботи у соцмережах, в обов'язки яких входить формування бажаних вражень і настроїв у користувачів соцмережами, у т.ч. завдяки формуванню дописів/коментарів під повідомлення, розміщеними на тому чи іншому інтернет ресурсі. Боти, звичайно, працюють анонімно, прикриваючись фейковими ідентифікаторами ідентичності, зокрема ніками, неідентифікованими засобами доступу до інтернету тощо. Т

- стимулювання населення до перегляду своїх світоглядних установок та моделей поведінки відповідно до домінантної моделі спільного світу;
- підтримування моральних орієнтирів на рівні мас, що відповідають домінантній моделі спільного світу.

Зрештою, інформаційна політика як регуляторний механізм за предмет своєї активності має ідеї, що залежно від свого спрямування та заряду, можуть спричиняти як позитивні, так і негативні наслідки для людини та суспільства. Відтак, умовно кажучи, оператори первинною інформацією мають зважати на згаданий факт. Державна ж інформаційна політика має стимулювати операторів первинної інформації, як і будь-кого, хто працює з інформацією, аби вони утримувалися від оперування деструктивною за своїм наповненням інформацією, а з іншого боку, не нехтували або й не приховували інформацію, умовно кажучи, з неоднозначним змістом, яка за визначенням та/або визнанням є публічною, хоча окремі уповноважені особи чи органи й тяжіють до того, аби таку інформацію представити як конфіденційну або ж таємну абощо.

Для запобігання, як для України, досить частим, щоб не сказати системним спробам чиновників утаємничити публічно важливу та/або резонансну інформацію, у т.ч. й що до їх прибутків та видатків, у січні 2011 року було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», № 2939-VI, що зазнав суттєвої редакції у 2015 році. Цим законом передбачено шляхи та етапність забезпечення спільноти від приховування інформації чиновниками під виглядом державної таємниці або у наслідок неправомірного засекречування.

4.2. Принципи і напрями здійснення інформаційної політики

Як і усяка системна активність інформаційна політика, яку провадить суб'єкт чи політичний інститут, зокрема держава, має ґрунтуватися на певних принципах, аби згадана діяльність щонайменше мала передбачуваний та послідовний характер, а в ідеалі слугувала на благо громадянина або й людині загалом. Тому відповідними принципами мають беззастережно керуватися під час виконання своїх повноважень як установи, так і державні службовці, а надто ті, котрі безпосередньо відповідальні за сектор інформаційної політики.

При цьому принципи умовно поділяються на *загальні*, що визначають особливості підходу до виконання своїх функцій державними органами та посадовцями, та *спеціальні*, тобто ті, що конкретизують діяльність наділених публічною владою осіб у тій чи іншій сфері соціальної активності абощо.

Серед загальних принципів (державної) інформаційної політики прийнято зараховувати такі:

- принцип **законності**, що передбачає послідовне і неупереджене дотримання юридично-правових норм, як національних, так і міжнародних, імplementованих

у законодавчу базу держави, під час формування інформаційної політики та у ході її здійснення;

- принцип **відповідності здоровому глузду та критичному мисленню**, що передбачає урахування напрацьованих у ході соціальної практики досвіду та висновків, дієвість/ефективність яких встановлена експериментальним шляхом, під час формування і реалізації проектів інформаційної політики. Цей принцип найчастіше ідентифікують як принцип *наукової обґрунтованості*;

- принцип **єдності**, що передбачає дотримання усіма суб'єктами інформаційної політики єдиних для усіх правил та підходів до здійснення інформаційної політики, у т.ч. і щодо розробки заходів, спрямованих на реалізацію державної інформаційної політик;

- принцип **послідовності**, що передбачає уникнення подвійних або й потрійних стандартів, коли декларуються одні положення, зокрема у сфері інформаційної політики, а на практиці реалізуються (дещо) інші проекти. Відповідно до принципу послідовності суб'єкт має мислити, публічно оголошувати наміри і діяти в одному ключі, коли не розходилися б думка, слово та справа;

- принцип **системності**, що передбачає комплексний підхід до формування інформаційної політики, зважаючи на процеси, притаманні як окремим сферам соціального, у т.ч. економічного та культурного буття, так суспільному існуванню загалом, а з іншого боку, на світові тенденції і процеси навколо держави та суспільства;

- принцип **ефективності**, що передбачає відповідальний і професійний підхід до обрання методів, засобів та шляхів реалізації інформаційної політики, зважаючи на особливості тих чи інших поставлених цілей і завдань та особливості умов і обставин, за яких мають бути досягнуті поставлені цілі і зреалізовані завдання, а також адекватно оцінюючи наявні ресурси, від фінансово-економічних до людських.

До спеціальних принципів (державної) інформаційної політики прийнято зараховувати:

- принцип **стандартизації**, відповідно до якого має місце послідовне застосування типових, себто уніфікованих чи стандартизованих протоколів, внутрішніх і зовнішніх інтерфейсів, а також проектних рішень і технологій, що дозволяє систематизувати компоненти та підсистеми у системи на основі блочного та модульного підходу до групування відомостей (інформації);

- принцип **повноти, актуальності та достовірності інформаційних ресурсів**, відповідно до якого досягається і підтримується якість відомостей (інформації), яка надається відповідним державним та самоврядним органам задля ефективного здійснення інформаційної політики, у т.ч. числі прийняття оптимальних рішень;

- принцип *комплексної інтеграції*, відповідно до якого досягається раціональне використання та експлуатація наявної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, у т.ч. завдяки виробленню типових рішень та застосування типових технологій;

- принцип *спрямованого розвитку*, відповідно до якого забезпечується злагоджений процес одночасного проектування та покрокової модернізації структурних складових одиниць єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи задля того, аби забезпечити високий рівень адаптивності згаданої системи до наявних реалій та очікувань користувачів;

- принцип *консолідації даних*, відповідно до якого забезпечується зведення усіх даних до єдиного знаменника – інтерпретації за посередництва єдиної структурованої системи термінів і понять, у т.ч. завдяки точному зіставленню даних.

Що ж до спеціальних принципів державної інформаційної політики, спрямованих насамперед на розвиток інформаційного суспільства, то до останніх, окрім інших, відносять такі:

- підтримання паритетної партнерської взаємодії поміж державою, громадянським суспільством та (крупним) бізнесом;

- дотримання принципу виправданої рівності та зваженої свободи доступу до різного роду інформації, на яку не накладено законом виправданого обставинами обмеження щодо доступу;

- надання зважених преференцій та достатньої і необхідної підтримки національним виробникам інформаційної продукції та послуг у сфері інформаційних і телекомунікаційних технологій;

- стимулювання послідовного розвитку міжнародного співробітництва у сфері інформаційних та телекомунікаційних технологій;

- сприяння зростанню національної безпеки в інформаційно-комунікаційній сфері.

Інформаційна політика, поширюючись на усі сфери соціального буття людини, здійснюється за певними виділеними напрямками, аби у такий спосіб досягти максимального ефекту, оскільки вужче та/або одноманітніше коло умов і обставин передбачає використання спеціальних, ефективніших у конкретній ситуації, аніж загальні, методів задля реалізації конкретних завдань. Таким чином *суб'єктом інформаційної політики, наразі державою передбачається виокремлення напрямків і разом з тим конкретних секторів соціального буття спільноти, що мають бути методично охоплені інформаційними потоками внаслідок (чітко) спланованих заходів та відповідним чином підготованої інформації*. Відповідні державні органи, а також посадові особи, що репрезентують їх та державу загалом, організовують та контролюють реалізацію

конкретних поточних завдань, передбачених (державною) інформаційною політикою.

Щодо України як державного утворення, то й по сьогоднішній день не існує строго визначеної у датах і заходах узаконеної концепції національної інформаційної політики. Очевидно, Україна як унікальний феномен сучасного світу увійшла у стан перманентної «турбулентності», тобто невизначеності, що супроводжується відсутністю узаконеної, оприлюдненої і суспільно визнаної тактики розвитку України як симбіозу суспільства, культури, держави. Останнє далеко не означає, що у світі не існує намірів щодо України, або й, навпаки, свідчить, що Україна, насамперед її територія, населення, а також ресурси перебувають у сфері прискіпливої уваги, умовно кажучи, справжніх суб'єктів світової політики, які, природно, не зацікавлені у дійсному суверенітеті й самодостатності України, а також родової самоусвідомленості етнічних українців. Відтак, Україна, зокрема її населення великою мірою опинилося радше об'єктом зовнішньої стосовно нього інформаційної політики. Тому не дивно, що кілька спроб узаконити ту чи іншу концепцію національної інформаційної політики виявилися провальними. Зокрема йдеться про такі спроби:

- 13 грудня 2002 р. було зареєстровано Проект Закону про Концепцію національної інформаційної політики, №2526, ініціатором якого виступали Янукович В.Ф. та Кабінет Міністрів України. 18 травня 2004 р. законопроект був провалений Верховною Радою України по тому як 03 квітня 2003 р. був прийнятий у сесійній залі за основу, 06 квітня 2004 р. був підготовлений до 2-го читання;

- 12 червня 2009 р. було зареєстровано Проект Закону про Концепцію державної інформаційної політики, №4664, ініціатором якого виступали Тимошенко Ю.В. та Кабінет Міністрів України. До розгляду далі аніж у відповідному комітеті ВРУ справа так і не дійшла;

- 13 жовтня 2010 р. було зареєстровано Проект Закону про Концепцію державної інформаційної політики, №7251, ініціатором якого виступали Азаров М.Я. та Кабінет Міністрів України. До розгляду далі аніж у відповідному комітеті ВРУ справа так і не дійшла.

Між тим, серед *основних напрямів національної інформаційної політики* зазначалося:

- забезпечення реалізації конституційних прав громадян на свободу слова та інформаційної діяльності;
- створення розвиненої інформаційної інфраструктури та новітніх засобів зв'язку для збирання, зберігання, використання та поширення інформації;
- збереження вітчизняної інформаційної продукції, культурних і духовних цінностей України, їх ідентифікація у світовому інформаційному просторі;

- забезпечення державної підтримки розвитку і безперешкодної діяльності засобів масової інформації та соціального і правового захисту журналістів, інших творчих працівників, які провадять інформаційну діяльність;
- створення умов для формування в Україні розвинутого інформаційного суспільства, посилення ролі масової інформації у розвитку українського суспільства;
- збереження, розвиток та ефективне використання об'єктів національного інформаційного простору, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки України;
- створення умов для розвитку та захисту об'єктів національного інформаційного простору всіх форм власності;
- сприяння конкуренції, недопущення монополізації ринку інформаційних послуг, у тому числі рекламних;
- сприяння розвитку національних інформаційних ресурсів, поліпшення умов для підприємницької діяльності в інформаційній сфері;
- створення умов для своєчасного, якісного і ефективного інформаційного забезпечення фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечення всебічної підтримки і захисту вітчизняного виробника інформаційного продукту, сприяння розробленню і впровадженню новітніх інформаційних технологій;
- дотримання принципів Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, міжнародних договорів про співробітництво в інформаційній сфері, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- інтеграція України в міжнародний інформаційний простір, сприяння створенню конкурентоспроможної інформаційної продукції;
- послідовне здійснення заходів, спрямованих на підготовку кадрів у інформаційній сфері.

При цьому відповідно до запропонованої концепції передбачалися такі **національні (державні) заходи щодо створення сприятливих умов діяльності і розвитку сфери засобів масової інформації:**

- удосконалення нормативно-правових актів з питань діяльності засобів масової інформації, у тому числі користування каналами мовлення, ретрансляції програм, використання частотного діапазону, стандартів діяльності телерадіокомпаній, збалансування інтересів вітчизняних телерадіокомпаній всіх форм власності, забезпечення прозорої процедури ліцензування їх діяльності;
- унормування діяльності та розповсюдження продукції зарубіжних засобів масової інформації на території України;
- дотримання норм щодо заборони цензури, у тому числі з боку засновників засобів масової інформації;

- захист журналістів та інших працівників засобів масової інформації від дій, які перешкоджають виконанню ними службових обов'язків, а також громадян, підприємств, установ і організацій від зловживань працівників засобів масової інформації;
- забезпечення прозорості у діяльності засобів масової інформації, законності збирання, зберігання, використання та поширення інформації, запобігання зловживанню правом на свободу діяльності засобів масової інформації;
- пріоритетність підтримки вітчизняного виробника інформаційного продукту в цілому і впровадження системи заходів, спрямованих на розвиток україномовних засобів масової інформації;
- запровадження механізму підтримки засобів масової інформації за системою грантів;
- сприяння розвитку маркетингових стратегій у діяльності засобів масової інформації з метою підвищення якості і конкурентоспроможності вітчизняної інформаційної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку;
- недопущення рекламної діяльності, спроможної завдавати шкоди споживачам, створення сприятливих умов для рекламування у засобах масової інформації вітчизняної продукції;
- проведення цінової політики, яка забезпечує доступність до засобів масової інформації слабозахисених верств населення, людей з обмеженими фізичними можливостями, жителів віддалених і важкодоступних районів;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій, кредитів на придбання новітніх технологій та обладнання для підприємств, установ і організацій інформаційної сфери;
- залучення коштів населення шляхом випуску облігацій, цінних паперів до інвестування перспективних проектів у сфері засобів масової інформації;
- утворення аналітичних служб для моніторингу процесів і тенденцій в діяльності вітчизняних і зарубіжних засобів масової інформації;
- створення розгалуженої мережі кореспондентських пунктів державних засобів масової інформації за кордоном;
- забезпечення вільного доступу громадян до світових інформаційних ресурсів;
- здійснення заходів, пов'язаних з матеріально-технічним, технологічним і кадровим забезпеченням розвитку місцевих засобів масової інформації;
- розвиток електронних аналогів друкованих засобів масової інформації;
- сприяння створенню єдиної комп'ютерної мережі для розповсюдження матеріалів вітчизняних інформаційних агентств;
- захист авторських прав на інтелектуальну власність, що використовується в засобах масової інформації;

- захист прав споживачів теле- та радіо-інформаційної продукції шляхом сертифікації обладнання і послуг, контролю за їх якістю;
- створення інтегрованої системи збирання, зберігання, використання та поширення інформації;
- удосконалення засобів поширення інформації на базі новітніх технологій, зокрема впровадження волоконно-оптичних і супутникових каналів зв'язку;
- створення сучасних магістральних каналів передачі даних з метою використання їх для розвитку індустрії мультимедійних послуг;
- активне використання засобів масової інформації для обговорення соціально значущих проблем і проектів з метою підготовки населення до сприйняття нових явищ суспільного життя;
- посилення ролі засобів масової інформації в утвердженні позитивного іміджу України на міжнародному рівні.

При цьому слід зважити на те, що національна інформаційна політика має суттєво різнитися залежно від ситуації, у якій перебуває сама держава та суспільство. Мова йде про, так звані стабільні та нестабільні періоди існування. Нестабільність може бути викликана до існування політичним протистоянням у середині самої держави або тиском ззовні потужних суб'єктів міжнародних відносин та світової політики, економічними збуреннями в середині держави та навколо неї, військовими діями, у т.ч. подіями, зумовленими внаслідок ведення, так званої, гібридної та/або інформаційної війни. Відтак, на період соціально-економічної, політичної або іншого роду явної нестабільності мають вступати наперед передбачені і підготовані спеціальні закони, спрямовані зокрема на регулювання надходження масової інформації населенню. Цілком припустимо, що такі закони можуть перебувати під грифом таємності у стабільний (мирний) період, по-перше, аби не збурювати громадськість, по-друге, і що суттєво важливіше, аби не дати можливості ворогові, тобто зацікавленим у дестабілізації суб'єктам заздальгідь нівелювати чи значно ослабити ефект, що передбачався внаслідок введення у дію подібних законів. Таким чином з метою попередити втягування держави у стан нестабільності та/або на період нестабільності органи керування інформаційним простором держави разом з іншими органами, зокрема службою безпеки, МВС, розвідкою, іншими режимними органами повинні забезпечити інформаційну безпеку держави.

Використана та актуальна література

1. Брижко В. (2009). До питання сучасної інформаційної політики // Вісник Академії управління МВС. – №2 – с.27-47
2. Іванченко Ю.М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні [Електронний ресурс] / Ю.М.Іванченко // Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>

3. Калашнюк Є.О. (2006). Особливості формування політичної стратегії України щодо розвитку інформаційного суспільства //Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 62 (у двох частинах). II частина. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – С. 135-139.
4. Калашнюк Є. (2005). Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу / Є. Калашнюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – С.99-101.
5. Калуга В.Ф. (2008). В пошуках шляху із пастки утилітарного світу : ірраціональні чинники облаштування спільного світу як альтернатива засиллю приватного інтересу та надуманого раціоналізму / В.Ф. Калуга. – К. : Міленіум. – 162 с.
6. Лунь Ю.О. Характеристика європейських медіа-ресурсів в структурі інформаційних послуг ЄС. [Електронний ресурс] / Ю.О. Лунь, А.П. Крап, М.О. Овсіюк // Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/19233/1/54-Lun-262-265.pdf>
7. Негодченко В.М. (2016). Основні напрями державної інформаційної політики в Україні / В. М. Негодченко // Підприємництво, господарство і право. – №4. – С. 77-81.
8. Питання діяльності Міністерства інформаційної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 2 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-%D0%BF>
9. Правове забезпечення державної інформаційної політики [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_22116
10. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року №2657-ХІІ. [Електронний ресурс] // Верховна рада України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
11. Реалізовані проекти за підтримки МІП / [Електронний ресурс] // Міністерство інформаційної політики України. Режим доступу: <https://mip.gov.ua/content/proekti-yaki-realizovani-za-pidtrimki-mip.html>
12. Савич А.С. Європейські програми формування інформаційного простору ЄС [Електронний ресурс] / А.С. Савич // Проблеми міжнародних відносин. Режим доступу: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/p09/12.pdf>
13. Твердохліб О.С. (2016). Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави актуальні проблеми / О.С. Твердохліб // Економіка. – №3(177). – С.429-435.
14. Dana R. Villa. (1999). Politics, Philosophy, Terror: Essays on The Thought of Hannah Arendt. / Princeton University Press. New Jersey. – 162 p.

Питання до теми

1. Розкрийте суть явища інформаційної політики.
2. Охарактеризуйте принципи здійснення інформаційної політики.
3. Охарактеризуйте стиль і методи здійснення інформаційної політики акторами міжнародних відносин.
4. Проаналізуйте особливості державної політики України щодо формування і підтримання національного інформаційного простору.
5. Охарактеризуйте провідні теорії та стратегії міжнародної інформаційної політики.
6. Розкрийте місце та роль міжнародних організацій у системі міжнародних інформаційних відносин.
7. Опишіть класифікацію, напрями інформаційної політики та програмної діяльності міжнародних організацій.
8. Розкрийте особливості діяльності ООН та її спеціалізованих установ у галузі інформації і комунікації.
9. Проаналізуйте динаміку реалізації міжнародних програм.
10. Охарактеризуйте політичні стратегії ЮНЕСКО та МСЕ у галузі інформації і комунікації.
11. Розкрийте суть інформаційного виміру європейської інтеграції.
12. Проаналізуйте етапи та особливості еволюції європейської інформаційної політики.
13. Розкрийте ключові сили, закладені у доповідь М. Бангеманна «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (1994 року).
14. Охарактеризуйте програмні елементи проектів «Електронна Європа» та «Електронна Європа+».
15. Розкрийте ключові сили декларації «Європа 2020. Цифровий порядок денний для Європи».
16. Розкрийте ключові сили Світового саміту з інформаційного суспільства (2003-2005): трансформація стратегій у XXI ст.
17. Розкрийте ключові сили плану дій Україна-ЄС за напрямком «інформаційне суспільство».
18. Проаналізуйте особливості інформаційної політики Ради Європи: основні принципи і програми дій.
19. Дайте характеристику стратегії і практиці реалізації інформаційної політики Ради Європи у XXI ст.
20. Розкрийте ключові сили політичних, економічних, правових та комплексних Європейських міністерських конференцій Ради Європи в галузі інформації і комунікації.

21. Проаналізуйте особливості регуляторної політики європейських міжурядових організацій.